

Події та постаті

(Частина друга)

12-го лютого 2017 р. на письменницькому сайті харківської організації НСПУ було опубліковано першу частину літературно-критичного рукопису, де авторка збрала статті та нариси, створені в різний час з приводу різних літературних подій та явищ. Найчастіше це відгук на вихід у світ нової книги того чи іншого автора, іноді – спроба включитися в дискусію, яка мала більший чи менший розголос у літературному житті, ще інший варіант – намагання через спогад утримати в активному вжитку ті чи інші літературні скарби нашого краю. Сьогодні ми пропонуємо увазі читача другу частину збірки, в якій вміщено статті про І. Качуровського, В. Мисика, В. Борового, Л. Палій, А. Лозинського, І. Мироненко, І. Гургулу, А. Перерву, Н. Супруненко, О. Тараненко, О. Тільну, М. Даниленко, Р. Кнодта та М. Целлера.

На шляхах слова

(Igor Kaczurowskyj. Der Weg eines Unbekannten. – edition fischer, Frankfurt/Main.–2018. – 210 S. Переклад Лідії Крюкової)

Нещодавно в Німеччині у видавництві «edition fischer» вийшла друком книга Ігоря Качуровського «Шлях невідомого» у перекладі Лідії Крюкової. Ще рано говорити про успіх книги у читацькому середовищі та про реакцію саме німецького читача. Як відомо, повноцінний успіх авторові гарантований лише тоді, коли він (автор) в'їжджає в простір тієї чи іншої культури на плечах політиків або принаймні тих чи інших менеджерів від політики та культури. Коли такий урочистий в'їзд не відбувається і політична кон'юнктура відсутня, спрацювати може хіба що ближня дистанція – реакція колег, знайомих тощо.

В Україні на сьогоднішній день ім'я Ігоря Качуровського відоме кожному школяреві. Правда, навіть не кожен вчений-літературознавець ознайомлений з творчою спадщиною Ігоря Качуровського в повному обсязі, адже це величезний материк, який ще освоювати й освоювати. Для молодого українського читача він більше відомий як поет і прозаїк, студенти-філологи

навчаються за допомогою таких його книг, як «Строфіка» (1967), «Фоніка» (1984), «Нарис компаративної метрики» (1985). А ще поет впродовж багатьох років працював на радіо «Свобода», в програмах якої прозвучала його радіо книга «Бесіди про українське письменство». Він перекладав іберійську та іbero-американську поезію, поетів іспаномовного, португало-та каталомовного світів (антологія «Золота галузка», 1991). Написав творчу біографію Петрарки та переклав його твори. Усі його творчі досягнення годі перерахувати. У нашому дослідженні розглядається прозовий твір «Шлях невідомого» та його переклад німецькою мовою.

Ігор Качуровський проживав у Мюнхені з 1969-го року до кінця життя (2013). Звісно, німецька культура була йому близькою, німецькою він читав, з німецької перекладав («Стежка крізь безмір: Сто німецьких поезій (750–1950)» (Париж; Л.; Цвікау, 2000). До його творчих зацікавлень входили поети-міннезінгери, а також романтики: Ф. Гельдерлін, Л. Уланд, Й. фон Айхендорф, Ф. Рюккерт, А. фон Дросте-Гюльсгоф та ін. Велику роль в тому, що ці переклади було здійснено, відіграла дружина поета Лідія Крюкова, відома своїми студіями в галузі мистецтвознавства, а також перекладами з багатьох європейських мов, зокрема, з німецької, іспанської, англійської, італійської, французької, української та російської на такі мови: іспанську, німецьку, українську, англійську. Слід зазначити, що для здійснення перекладів з німецької мови у такій розгорнутій хронології – від 750 до 1950 – мало досконало знати сучасну німецьку мову, тут потрібні також знання старої та середньовічної німецької мов. На перекладі німецької поезії варто зупинитися детальніше. Автор характеризує свій метод перекладу як поєднання «всеїдності» та «буквалізму», тобто тих технічних засобів, котрі, як правило, засуджувалися у літературознавстві. Якщо під «всеїдністю» розуміти широту охоплення, ерудицію, різносторонність зацікавлень, а під «буквалізмом» максимальне наближення перекладу до оригіналу, то не дивно, що перекладачеві вдається відтворити не лише образно-семантичне багатство оригіналу, але усі тонкощі такої непростой поетичної техніки

середньовічних поетів. Тут і штабрайм, на який інші перекладачі взагалі рідко звертають увагу, і особливості метричної побудови вірша, і своєрідність рим. Книгу «Стежка крізь безмір» відкривають «Мерзебурзькі заклинання». Їх два і в кожному напрочуд майстерно відтворено непросту схему алітерацій, що передає не лише вербальну інформацію, а й глибоко заховане магічне навіювання. Адже цей складник змісту аж ніяк не другорядний, від нього залежить порятунок від ворога та злої долі. Досить складна техніка знаменитої пісні «Під липами» найвідомішого німецького міннезінгера Вальтера фон дер Фогельвайде. Різна довжина рядків, перегукування рим у строфі, що створює враження невимушеної розмови, – усі ці засоби якнайточніше відтворюють щире сповідь дівчини-селянки, від імені якої написано пісню. Переклад барокових сонетів – це нелегке випробування для кожного перекладача. Контрастність у межах одного рядка, посилена емпатичність образного ряду, витончене римування, – і це далеко не всі складнощі цієї роботи. Але для справжнього майстра це не перешкода. Єдине, що все ж таки викликає сумнів сучасного читача, особливо молодого, – це вживання застарілих слів, котрі давно вийшли з ужитку, котрі сьогодні можна знайти далеко не в кожному словнику. Як, наприклад, слово «груз» у перекладі сонета Андреаса Грифіюса «Сльози Вітчизни».

Die Türme stehn in Glut, die Kirch ist umgekehret,

Das Rathaus liegt im Graus, die Starken sind zerhaun,

Он вежа в полум'ї, он церква мов розтята,

У грузах ратуша, у сильних сил нема.

Правда, в примітках читач знаходить, що слово «груз» запозичене з німецької (від нім. Graus). І означає «уламки», «рештки чогось розбитого». Очевидно, це послідовна позиція перекладача, адже це не поодинокий випадок вживання маловідомих, з різних причин вилучених з ужитку слів.

Можливо, це урок, який читач повинен з вдячністю засвоїти: мовне багатство треба берегти, адже забуття ні до чого доброго не веде, втрата пам'яті – то важка хвороба. Також треба мати неабияку філологічну ерудицію, бути добре обізнаним з античним віршем, щоб адекватно перекласти поетичні тексти Гельдерліна нерідко написані алкеєвою чи асклепядовою строфою. Щоб сучасний читач збагнув саму суть цієї форми, перекладач наводить у примітках схеми вжитих античних строф та їхні силаботонічні еквіваленти. Беручи до уваги все вищесказане, стає зрозумілим, що допомога такого тонкого знавця німецької мови в усіх її аспектах, як Лідія Крюкова була просто неоціненною. Але наразі йдеться про переклад німецькою прози поета.

Роман Ігоря Качуровського „Шлях невідомого» вийшов друком у Мюнхені в 1956-му році; в англійському перекладі Юрія Ткача – «Because deserters are immortal», – 1979-го в Донкастері (Австралія). В Україні англійський переклад Юрія Ткача вивчався в різних аспектах (компаративістики, психологічної інтерпретації тексту, мовознавства). Про нього писали Д.Наливайко, А.Ткаченко. На особливу увагу читача заслуговують праці О.Павленко, в яких вона опирається на компаративістську методологію, вивчає діалогічність єдиного українського літературного процесу, розглядає його як джерело збагачення світового літературного процесу. Ігор Качуровський – письменник світового рівня. Це загально визнано і загально прийнято. Михайло Слабошпицький називає його «найєвропейськішим із українських поетів». Отже, його має читати європейський читач у першу чергу. Читати всіма європейськими мовами. Читати в доброму перекладі. У кожній культурній традиції існує свій ряд культурних асоціацій, в контексті яких формується рецепція. Нове нагадує старе. Яке старе може нагадати німецькомовному читачеві переклад роману Ігоря Качуровського «Шлях невідомого» («Der Weg des Unbekanntен»)? Можливо, щось спільне можна знайти в першій повісті Гайнріха Белля «Поїзд точно за розкладом», яка вийшла друком у 1949 році й одержала позитивний відгук критики. Це

історія про молодого солдата, якого чекає повернення на фронт і швидка смерть. Це твір Белля із серії книг, у яких описується безглуздість війни та труднощі післявоєнних років. Можна також згадати і «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...» (1950), «Де ти був, Адаме?»(1951) і «Хліб ранніх років»(1955). Всі ці книги звучать палкими обвинуваченнями жахам і хаосу війни. Авторська манера Белля, що писав просто і ясно, була орієнтована на відродження німецької мови після пихатого стилю нацистського режиму. Про все це можна говорити, але не в першу чергу. Першою асоціацією німецькомовного читача все ж буде «Сімліціссімус» Г.Я. Гріммельсхаузена з часів німецького бароко, в якому розвиток дії підпорядкований суворому композиційному задуму. У романі немає ні складної, заплутаної інтриги, ні декількох сюжетних ліній, які переплітаються між собою або розвиваються паралельно. Епізоди «Сімліціссімуса» Г.Я. Гріммельсхаузена сприймаються не як пригоди героя, а як мінливості його долі. Найважливішим структурним елементом роману є новелістична випадковість і багато епізодів, персонажів з'являються в романі випадково, без попередньої підготовки. Композиція роману «Сімліціссімус» не орієнтована на вічний рух героя по прямій, але є відображенням його безперервного, поступального сходження. Тридцятилітня війна, доля окремої людини серед цього хаосу жахить. Пригоди героя, епізоди, які автор пропонує читачам, відбиті перш за все в мові персонажів твору. Майже те ж саме можна сказати і про роман Ігоря Качуровського. 12 епізодів – 12 окремих частин цілісного твору. Герой іде крізь війну до рідного дому. Мотив дороги, образ дороги як складник конотацій. Роман автобіографічний, але без явних ознак роману виховання. Тут характер героя вже склався, це послідовний і непохитний носій культурних цінностей, який ніколи не стане пояснювати чи виправдовувати моральну деградацію людини гнітом жорстоких обставин. У важку мить він згадуватиме ті явища культури, які роблять людську душу сильнішою, він читатиме улюблені вірші, згадуватиме улюблені образи. І сам мотив дороги (наскрізний у творі) по-різному переломлюється в образній системі героя,

який схильний шукати потаємні смисли в усьому, що його оточує, йому зустрічається. Нерідко герой сам ніби розлущує те чи інше слово, дошукуючись його потаємного смислу чи намагаючись той смисл прикрити заради якоїсь іншої мети: розвінчання, висміювання тощо. В такому випадку для перекладача важливо вірно вгадати намір мовника: «Це, мабуть, та «тропа Трояня», що про неї згадується в «Слові о полку Ігоревім», – несподівано сказав Ваня.

– Цією дорогою, – підтримав я, – римський імператор Траян, після завоювання Трої, ішов на Москву.

– Траян? На Москву? Я щось не пригадую, – обізвався математик.

– Якже, якже. Хіба ви не вчили в Ключевського? Пригадуєте, цар Іван Грозний, що перебував тоді в Александровій Слободі, звернувся до своїх опричників з історичною промовою: «Дорогіє товарищі! Браття і сьостри! Озверелиє римськіє фашісти напали на нашу родіну. Но, товарищі, враг будет разбіт, победа будет за нами!»

Учитель зрозумів, що з нього глузують, і сердито відійшов.»

Переклад: «Das ist vermutlich jener „Trojanspfad“, der im „Igorlied“ erwähnt wird“ – sagte Wanja.

„Auf diesem Weg“, bestätigte ich, „ging der römische Kaiser Trajan nach Moskau, nachdem er Troja erobert hatte“-

„Trajan? Nach Moskau? Daran kann ich mich nicht erinnern“, bemerkte der Mathematiker.

„Aber ja, aber ja. Haben Sie denn Kljutschewskij nicht gelesen? Wissen Sie noch: da steht, wie Iwan der Schreckliche, der sich damals in der Aleksander-Sloboda befand, jene historische Rede an seine Leibwächter richtete: „Liebe Genossen! Brüder und Schwestern! Die wilden römischen Faschisten haben unser Vaterland angegriffen. Aber, Genossen, der Sieg wird uns gehören!“ [1, 88-89]

Полонені відгрібають верхній шар старої дороги і головному героєві та його товаришеві спадає на думку дещо провчити старого догматика, напханого квазімудрістю. Ось так тропа Трояня зі «Слова о полку Ігореві»

виринає зовсім у несподіваному контексті, поглиблюючи, увиразнюючи домінантний концепт дороги.

Цікаво зіставити мову головного героя і мову багатьох різноманітних персонажів твору, з якими йому доводиться спілкуватися на своєму нелегкому шляху. Ці персонажі належать до різних прошарків населення, це прості селяни (російськомовні й україномовні), представники комуністичної ідеології, кримінальний елемент та представники інтелігенції, які зустрічаються рідше за інших. Отже, відтворити все це мовне розмаїття – завдання не з простих. А ще треба врахувати той факт, що українська та російська мова часто-густо переплітаються так неочікувано та химерно, що контекст твориться вже незалежно від самого мовця, адже вживані мови дуже близькі і зрозумілі усім учасникам розмови, а ще трапляється суржик. І тим особливостям немає кінця. Часто виникає багатозначна, багатовекторна гра слів, яку годі передати в контексті європейських мов. На цьому фоні виникає неймовірно багатий стилістичний спектр оригіналу. Для перекладу завжди існують об'єктивні і суб'єктивні труднощі. І якщо із суб'єктивними труднощами перекладач може боротися, шліфуючи свою власну перекладацьку майстерність, то з об'єктивними іноді боротися просто неможливо. Мудрий перекладач бере їх до уваги і чинить по-різному, залежно від контексту. Лідія Крюкова слушно додає до свого перекладу спеціальний словничок, котрий знайомить читача з певними історико-культурними реаліями (гетьман, кобзар), ідеологемами, зокрема чисельними скороченнями на позначення політичних реалій комуністичної дійсності (НКВД, ВКП(б), ВЛКСМ), словами на позначення життя кримінального світу (шпана, урки, бікса) тощо. Можливо, до цього словничка можна було занести ще ряд колоритних слів, наприклад, в оригіналі ми маємо: «Поza всяким сумнівом, війна починається для кожного тоді, коли він про неї дізнається. Для прикордонних частин советської армії війна почалася вночі 22 червня; для всього населення Советського Союзу — вдень 22 червня, коли про неї повідомило радіо. Для сибірського «чалдона», що не слухає радіо і газет не

читає, — на два-три тижні пізніше, коли вістка про війну дійшла до його оселі пішки. Для мене особисто війна почалася... 30 квітня, бо саме в цей день я дізнався, що справа війни з німцем остаточно вирішена.» (Перший епізод книги). У перекладі це звучить так:

«Ohne jeden Zweifel beginnt ein Krieg für jeden Menschen in dem Augenblick, in den er davon Kenntnis bekommt. Für die Grenzabteilungen der Roten Armee begann der Krieg in der Nacht der 22. Juni, für die gesamte Bevölkerung der Sowjetunion am Tag des 22. Juni, dank der einschlägigen Rundfunkdurchsage. Für die sibirischen *Hinterwälder*, die weder Radio hören noch Zeitung lesen, zwei bis drei Wochen später, wenn die Nachricht vom Krieg ihre Siedlung zu Fuß erreicht haben würde. Für mich persönlich begann der Krieg am 30. Juni, denn an jenem Tag erfuhr ich, dass der Krieg mit den Deutschen beschlossene Sache war. [1, 7-8].

Безумовно, за стилістичним забарвленням слово оригіналу „чалдон» і словосполучення перекладу «die sibirischen *Hinterwälder*» мають різне стилістичне наповнення. Лінгвісти досі не дійшли згоди стосовно якогось однозначного тлумачення: „чалдони» – це і люди з Дону; і з місцевості між Чалкою та Доном; інші наголошують на монгольському походженні слова; ще інші згадують скіфів та сарматів; хтось уживає це слово всерйоз і з певним пієтетом, хтось – з іронією. Німецьке ж словосполучення «die sibirischen *Hinterwälder*» має однозначно нейтральне стилістичне забарвлення та описовий характер.

«Чи ж варто пояснювати, панове, що це було восени 1941 року, коли навіть прихильники большевизму почали переконувати себе, що вони його супротивники, і коли загальне ставлення до війни вилилося в простій і виразній формулі, висловленій одночасно мільйонами різних людей в різних кінцях країни: «Програли війну». Правда, дехто, всупереч законам евфемії, заміняв у слові «програли» букву «г» на іншу.» Переклад: «Es versteht sich von selbst, meine Herrschaften, dass sich das alles im Herbst 1941 vollzog, als

sogar die Anhänger des Bolschewismus sich davon zu überzeugen anfangen, dessen Gegner zu sein, und als sich die allgemeine Einstellung gegenüber dem Krieg in einer einfachen und deutlichen Formel zusammenfasste, die gleichzeitig von Millionen von Menschen in den verschiedensten Winkeln des Landes ausgesprochen wurde: „Wir haben den Krieg verloren“. [1, 7]

Україномовний читач заміняє літеру «г» на «с» і має гіркий сарказм, в його уяві вибудовується певний конотативний ланцюг асоціацій. У німецькому перекладі це речення взагалі відсутнє. Чи міг перекладач все-таки віднайти в німецькій мові відповідні засоби виразності, щоб відтворити усі відтінки образно-семантичного змісту? Гадаю, що ні. А просто переказувати те, що в оригіналі відтворено образно через гру літер та звуків, і лише множити лексику низького стилістичного ряду, перекладач не вважав за потрібне.

«І тоді, зовсім несподівано для тих, які думали, що пізнали мене за кілька цих днів, я виступив наперед і чітко сказав:

— Товарищ командір! Разрешите мне расстрелять етава челавека.

— Фамілія?

Я відповів.

— Какова атделенія?

Я назвав «отделеніє».»

— Маладец!

„Und völlig überraschend für jene, die glaubten mich in diesen wenigen Tagen kennen gelernt zu haben, trat ich vor und sprach mit fester Stimme: „Genosse Kommandeur! Erlauben Sie mir, diesen Mann zu erschießen.“

„Name?“

Ich nannte ihn.

„Welche Abteilung?“

Ich nannte die Abteilung.

„Guter Kerl!“ [1, 26]

Звісно, мішанина російської та української мови лишається в німецькому перекладі невідтвореною і від цього загальна мовна картина світу багато чого втрачає, але з цим уже нічого не поробиш. А от стилістичний ряд для вибору відповідника до слова «Маладець» в німецькій мові досить багатий (Prachtskerl, Mordskerl, Bombenkerl тощо). Можливо, варто було підібрати щось колоритніше, аніж „Guter Kerl!“.

Отже, порівнюючи текст оригіналу з текстом перекладу, читач робить для себе такі висновки: стосовно змісту і думки текст відтворено не лише адекватно, але й з повним розумінням усіх його особливостей, усього того найсокровеннішого, найглибшого, що може ховатися в літературному тексті. Але якщо порівняти стилістичний аспект оригіналу та перекладу, то слід зазначити, що оригінал багатший від перекладу і так воно й має бути в нашому випадку, виходячи із суті самого мовного матеріалу. У своєму перекладі Лідія Крюкова показала молодшому поколінню перекладачів добрий зразок перекладацької майстерності, виконуючи ще й те завдання, яке свого часу ставив перед собою Гайнріх Белль: давати німецькому читачеві зразки доброякісної німецької мови.

1. Igor Kaczurowskyj. Der Weg eines Unbekannten. – edition fischer, Frankfurt/Main.–2018. – 210 S.
2. Качуровський І. Шлях невідомого / Ігор Качуровський. – Мюнхен : Дніпрова хвиля, 1956. – 155 с.
3. Дзюба І. Вірність собі / Іван Дзюба // Сучасність. – 2000. – № 11. – С. 58–61.
4. Павленко О. Рецепція прози Ігоря Качуровського в англomовному світі (на матеріалі перекладів романів «Шлях невідомого», «По той бік безодні») : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.01.01 / О. Павленко. – К., 2007. – 20 с.

5. Слабошпицький М. Ігор Качуровський / Михайло Слабошпицький // Історія української літератури ХХ століття : у 2 кн. / [за ред. В. Г. Дончика]. – К. : Либідь, 1998. – Кн. 2: Друга половина ХХ ст.. – С. 179–182.

(ж. Всесвіт, 2019, №3-4)

Розмова про переклад

(Питання ставила Наталя Прокопчук)

1. Чи вважаєте Ви закономірним, що стали перекладачем?

Так. На перекладі тримається уся комунікація світобудови. Тут кожен інтерпретатор, отже кожен – перекладач, свідомий він того чи ні. Уже мова малої дитини вимагає перекладу чи інтерпретації (як і мова усього живого). Мені завжди було цікаво перекладати з мови дітей на мову дорослих. Це окрема тема. Кожна небайдужа до довкілля людина – перекладач. Хто цікавиться мовною картиною світу – природжений перекладач. З такої точки зору я – свідомий перекладач.

2. Що дала Вам професія? Переклад для мене не професія, а захоплення.

Я все життя працювала у вищій школі, викладаючи німецьку мову. Але переклад завжди входив у коло зацікавлень моїх студентів, особливо тих, хто пробував перекладати поетичні тексти. Робота з творчою молоддю завжди дає багато, наснажує душу.

3. Згадайте своїх перших учителів.

Лев Самойлович Вольф (випускник Варшавського університету) викладав у Харківському (тоді державному) університеті німецьку літературу та історію німецької мови. Він дав мені багато в плані свідомого ставлення до літературних епох, розуміння літературного процесу як явища. Він зацікавив мене німецьким романтиком Фрідріхом Гельдерліном.

Олег Олексійович Миронов викладав латину та зарубіжку, досліджував переклади Т.Шевченка німецькою мовою (до речі він захищав свою кандидатську в один день із В.Коптіловим, який захищав докторську).

Найвимогливіший вчитель і взірець у галузі поетичного перекладу – В.О.Мисик.

4. Які книжки у Вас завжди під рукою? Словники. Різні.
5. Які словники Ваші улюблені? Грінченка, Виргана та Пилинської, люблю словник-довідник Віталія Жайворонка «Знаки української етнокультури». Дуден...
6. Найскладніший випадок у Вашій практиці.
Переклад поезії Фр. Гельдерліна.
7. І випадок найповчальніший. Найскладніший – він же і найповчальніший. Ще у юні роки я мала необачність показати свої спроби перекладу поезії Гельдерліна Василеві Мисику. Василь Мисик з німецької перекладав не так багато, але Гельдерліна знав добре, хтось із того покоління говорив, що Мисик збирався перекласти всього Гельдерліна. На жаль, цього не сталося... Гельдерлін стоїть окремо в німецькій романтичній школі з багатьох причин. До того ж він практикував античні поетичні форми (зокрема, алкеєву та асклепядову строфи). Я ж вчинила, як варвар, переклала вільно, як змогла... Мисик завжди боявся образити чи якось налякати початківця. Він був дуже обережний з критикою, надзвичайно делікатний. Тож мені було дуже прикро, тим більше, що Гельдерлін був моїм кумиром...
8. Побажання колегам: розуміння і підтримки.

Добрый переклад – це насправді не лише нагода показати своїм чуже, але й вигідна можливість використати свої власні засоби виразності на чужому матеріалі, можливість показати саме своє багатство. Василь Мисик радив при

кожній нагоді шукати можливість давати подальше життя родовитим словам. Головне, щоб використання такого родовитого слова було природним саме в тому контексті, в якому ти його вживаєш. Текст перекладу треба звир'яти не лише з текстом оригіналу, прагнучи якнайповнішої адекватності, але й передусім з українською традицією функціонування тих чи інших засобів виразності. Стилїстика – річ, звісно, дуже тонка, тут печать індивідуальності помітна найбільше, але й тут треба не забувати, що кожна окрема краплина рухається за законами загального потоку. Для мене основне в кінцевому варіанті перекладеного тексту – це природність звучання.

Родовиті слова любили вживати німецькі романтики. Кожне з таких слів обрамлене особливим ореолом конотацій: «die Wonne», „hold“, „fromm“. Саме в таких словах якнайповніше розкриваються певні риси менталітету. Переклад таких слів не може бути в повній мірі адекватним, він завжди приблизний. У поезії в такому випадку все залежить від того, як спрацює контекст, яку підтримку виявлять слова найближчого оточення. Тобто – у «родовитого» слова повинні бути гідні «родичі» з оточення. Коли вони знаходяться, тоді переклад звучить природно і передає задум автора оригіналу.

Важке для перекладу в поезії німецьке слово «süß». Його стилістичний діапазон надто широкий: від низького до високого. Знову ж таки – все вирішує контекст.

З особливими непростими проблемами я зіткнулася при перекладі поезії німецьких експресіоністів. Якийсь специфічний ефект стилістичного контражуру: предмет зображення між джерелом світла і твоїм оком глядача (читача). Естетика потворного за межею можливостей людського співчуття, звідси неймовірна глибина ліризму, усілякого роду вербальні та невербальні контрапункти (н.п. «Офелія» Георга Гайма). Фізичне відчуття присутності саме голосу автора, авторської інтонації.

Що таке сучасна система перекладачів, я не маю жодного уявлення. Щодо мене, то я скоріше такий собі поет-одноосібник, котрий під настрій ще іноді перекладає німецьку поезію.

Що стосується україномовної творчої одиниці в Харкові, то це тема для окремої розмови. Кожна спроба реалізуватися для такої творчої одиниці – то щоразу новий вихід у відкритий космос і щоразу без скафандра. Незатишно...

Голос із народних джерел

(До 110-ої річниці з дня народження Василя Мисика)

16-17-го листопада 2017 р. Харків відзначав 110-у річницю з дня народження поета і перекладача Василя Мисика. Урочистості відбулися в ХНПУ імені Г.С.Сковороди, ХНУ імені В.Н.Каразіна, харківському відділенні НСПУ. У цих харківських зустрічах взяли участь також високі гості з Києва: Іван Драч та Олександр Шугай.

Василь Мисик належить до тих загадкових постатей в літературі, інтерес до яких з часом лише поглиблюється, обростає мітами, переказами, біографічними деталями. Адже В.Мисик прожив дуже непросте і нелегке життя: це ранній творчий злет, несподіваний арешт, два концтабори (радянський і німецький), заборона друкуватися, виключення зі спілки, пізніше реабілітація та повернення до творчої праці.

Іван Драч тепло згадував про своє спілкування з Василем Мисиком, цитував його вірші. Колись, ще за життя харківського поета і перекладача, І.Драч писав передмову до його книги «Планета». Пізніше допомагав його дружині Марії Іванівні Таран-Мисик зібрати, упорядкувати та видати посмертну книгу творів Василя Мисика. Своїми спогадами та роздумами видатний поет-шістдесятник поділився з харків'янами.

Олександр Шугай привіз харківським читачам свою книгу «Цвіт вишні», у якій відтворено найпотаємніші сторінки життя поета, зачитав окремі рядки з листів Василя Мисика до його дружини Ніни Неєлової.

«Наш сучасник Олександр Шугай написав книжку про реальну пару, в житті якої були схід (Азія) і Західна Європа, Харків і Соловки, кольори страждань і короткого щастя. Хист до малювання мали і він, і вона. Він нібито розписав у степу капличку на місці падіння метеорита, вона подарувала йому автопортрет у східному вбранні, з напівзатуленою покривалом половиною обличчя — аби виразнішими здавалися темні очі. Той малюнок буде над його робочим столом до останніх днів життя. “Цвіт вишні, або Втрачене кохання Василя Мисика” (оповідь у листах і документах — з коментарями). Так повністю названо книжку, яка починається листом 1932 року.» – Такими словами відгукнулася на книгу О.Шугая харків'янка Ірина Мироненко.

Взагалі про книгу О.Шугая багато писалося і говорилося, але автор знайшов для харківської аудиторії нові слова, нові грані, нові епізоди.

Розмова вийшла надзвичайно плідною та відвертою. Ким же був і лишається поет і перекладач Василь Мисик, ким буде він для прийдешніх поколінь?

Для старшого покоління харківських поетів (тих, хто наближається до шостого десятку або хто давно вже цей десяток розміняв) він був і лишається культовим поетом, який осяяв їхній небосхил у далекі роки юності. Він показав їм, яким буває народне родовите слово, не зашорене партійними настановами, навчив, як можна ходити без ідеологічних ходуль, як можна літати поза хмарами. Якраз вийшов «Чорнотроп». Кожен з нас, молодих мисиківських адептів, цитував напам'ять вірші з цієї епохальної книги і не переставав дивуватися: Як можна так розгортати слово в міт! У контексті тодішньої української радянської поезії це була бомба уповільненої дії. Скільки голосів захлинулося в купелі соцреалізму, скільки голів розтрощила глобальна критика, скільки веселих і динамічних поетів та поеток до скону вже могли рухатися на теренах слова лише завдяки милицям та ходулям. А

тут такий високий небесний лет, така прасвіжість і глибина голосу з народних джерел!

Неабияке в тебе щастя –

Пройшов ти погані царства:

Перше – чорне, друге – колюче,

Третє не лучче –

Сонне-сонне, дрімотне-дрімотне.

Поламав чотириста голок,

Підпираючи жовклі повіки,

Переплив

Ріки...

Людина знає, що вона смертна, звекає жити з цим знанням. Комусь вдається дістатися глибокої старості, так і не втрапивши під гнітючу тінь смерті, а комусь, як приміром, Василеві Мисику, ця густа тінь ще змолоду перекриває цілі смуги життя. Людина з живим серцем, творчою уявою щомиті прагне оновлення, наново намагається переступати межі явленого, проникати крізь грані видимого, шукаючи свого безсмертя:

Не дожидай, щоб ліг

Сніг,

Щоб замерзла

На гілці роса,

Щоб вернулась

У казку краса.

Іди між капустою й кропом,

Іди молодим чорнотропом!

Про всі ці переживання юності, про щедрість Вчителя поети старшого покоління, котрі вчилися в Мисика не лише писати вірші, але й мудрості життя, спробували сказати в антології «Під знаком Мисика» (Х.: Майдан, 2015). Про це згадували на зустрічі Віктор Бойко, В'ячеслав Романовський, Леонід Тома, Валерій Дяченко. Щоб слово Василя Мисика не розмилося в потоках щодення для молодих душ пильно дбає поетеса Ольга Тараненко, яка упродовж багатьох років керує Клубом творчої молоді при харківському відділенні НСПУ.

Василь Мисик писав здебільшого філософську та пейзажну лірику, але пастухи від ідеології слушно вбачали в цих творах небезпеку та загрозу. Для них несприйнятним і небезпечним був сам тип людини, що його втілював поет, його бездоганність і шляхетність. Таке не вбачалося. Не секрет, що багатьох дратував цей аристократизм жестів, ходи, ця зовнішня стриманість, неймовірна вимогливість до себе, це раритетне поєднання почуття людської гідності та повної відсутності гордині. Усі ці риси свідчили – перед нами Людина вищого порядку.

Мабуть, є якась невідворотність у тих процесах, що відбуваються у наш час на наших очах. Багатьох втрат не повернути, і все-таки варто в час панування масової культури нагадувати: є культура інша, культура шляхетних почуттів і вчинків, є вищі цінності і лише вони варті уваги мислячої людини. Саме тому актуальний Василь Мисик сьогодні, як актуальна доброякісна клітина в пору небезпечного набрякання і поширення клітин недоброякісних, небезпечних для духовного здоров'я народу. Василь Мисик актуальний сьогодні передусім прикладом своєї життєвої поведінки, якістю своєї творчості.

Народне, родовите слово – це і є свідчення високої майстерності поета. Народну українську мову в її слобожанському варіанті в такому майстерному

втіленні, як у В. Мисика, можна зустріти тільки в поезії І. Виргана. Таке слово росте на рідному культурному ґрунті, як ростуть трава, колосок, квітка. Це слово живе і пахуче, дзвінке і тихе, воно несе в собі всі ознаки свого родоводу. Таке слово могло бути сказаним тільки певною людиною, а саме людиною з народу.

Шляхами Мисика на його малій Батьківщині на Дніпропетровщині пройшов харківський письменник і меценат М.І.Шакін. Він багато зустрічався з земляками поета, а до цьогорічного ювілею разом з поетом К.Маковійським відкрив меморіальну дошку у рідному селі В.О.Мисика.

Поезією молодого Василя Мисика захоплювалися Павло Тичина, Микола Зеров, інші неокласики. Бо це ж справді диво: у 15 літ, будучи простим сільським підлітком, написати такі рядки:

Де жовтий цвіт лямує межі сонні,
Де схил у балку й вітру дикий пах,
Там зрідка ходять серед паші коні,
Подібні до комах.
А далі ще, на самім видноколі,
Старий чабан іде, за кроком крок,
За ним отара міниться поволі,
Мов хмарки холодок.

(Вірш «Степ»)

За перекладацьким доробком В.Мисика написано не одну дисертацію, осбливо багато досліджень присвячено західному векторові, східний виявився менш доступним для дослідників. Однак, попри все це творчість Василя Мисика лишається мало відомою, її не включено до шкільних програм, поета не завжди згадують і у вузівських лекціях з української літератури. У часи суєтні, перенасичені абсурдом, люди втрачають розуміння того, що для них є актуальним, що їх рятує, а що руйнує.

Життя Василя Мисика – це втілення сквородинівської філософії серця. Він жив як мислив і мислив як жив. Це про нього шевченківські слова: «У

нас нема зерна неправди за собою». Василь Мисик актуальний сьогодні як моральний взірєць для молоді: ось людина вищої проби, що пройшла крізь усі криваві пекла 20-го ст., довівши, що хитромудрі казки про відносність цінностей – то просто бездарний плагіат середньовічних переказів про купівлю-продаж людської душі. А насправді людська душа не продається. Звісно, за умови, що вона є. То справді щастя для нас, сучасників та нащадків поета, що ми маємо перед очима такі духовні Еверести. І коли ми піднімаємо очі над болотом відносних цінностей, нам відкриваються вершини цінностей абсолютних.

Роздуми про Мисика-людину – це роздуми про людську гідність. Не показну, не для реклами, а справжню, шляхетну і природну. Що може знати про гідність людина, вихована на відносних цінностях? Людина, для якої успіх понад усе? Кому вдалося зберегти гідність у столітті минулому, для кого вона ще існує у дні сьогоднішньому?..

Дві пропозиції було висловлено як підсумок усього почутого і сказаного. Одну висунув Іван Драч: доручити письменникові та меценату, генералу Олександрові Бандурці подбати про те, щоб у Харкові стояв пам'ятник Василеві Мисику. Іншу висунула письменницька громада: доручити письменникам Олександрі Ковальовій та Анатолію Стожуку зібрати, упорядкувати та видати книгу спогадів про незабутнього Василя Мисика. («Літературна газета», грудень 2017 р.)

Книга, яку хочеться перечитувати

(Ліда Палій: Дні смутку. Старі і нові поезії. Київ: «Ярославів Вал», 2012.)

Ліда Палій репрезентує те покоління митців діаспори, чия юність була обпалена війною, кому в молоді роки довелося скуштувати гіркого емігрантського хліба, на чужині здобувати освіту, шукати роботу і визнання. За її плечима навчання в Торонтському університеті та Ontario College of Art.

Вона писала книги, ілюструвала їх, готувала та експонувала виставки, активно займалася громадською роботою. Творчість Ліді Палій неодноразово була відзначена високими нагородами (Літературна премія ім. П.Г.Тичини, 1995 р., Київ; Канадська Шевченківська медаль, 2001 р.) І ось найновіша відзнака – «Глодоський скарб» за книгу «Дні смутку», що вийшла друком 2012 р. у видавництві «Ярославів Вал».

«Смуток»: чому саме це слово з багатого синонімічного ряду на позначення меланхолійного, тужливого настрою? Чому, скажімо, не якесь інше слово з якогось іншого не менш багатого ряду? Смуток – почуття шляхетне, воно позначає стан задуми, проникнутої сумом медитації. Смуток – атрибут самотності, а самотність справедливо вважається найприроднішим станом людського самовідчуття. Самотньою приходиться людина у цей світ, самотньою покидає його, а в проміжку між цими двома порогами вона із самотністю змагається. Перше випробування найважче, це коли обрізають пуповину і людська самотність увиразнюється чіткими обрисами у фізичному просторі, знаходить акустичне оформлення у відчайдушному крикові немовляти. Перший протест проти самотності – пошук рідниси, що його людське дитя проводить і поглиблює упродовж усього життя. Пошук рідниси у рамках генетичного коду. Так вибудовуються асоціативні ряди: атрибути рідних краєвидів через квіти, дерева, кущі, лінію горизонту, особливості ґрунту, голоси птахів. Вибудовується антиномія: своє – чуже; близьке – далеке. Страшне випробування для людини – самотність чужини. Ось яка вона очима двадцятидвохрічної дівчини, з корінням вирваної з рідної української землі. Що роблять люди, опинившись у чужому краї? –

Йдуть до вікна пити вітер,

а вітру немає.

Хтось забрав його

разом із піснею.

«Чужина» – перший розділ книги. Антиномія «чужий – рідний» має свою особливу неоднозначну напругу. Адже «чужий» – це не обов’язково щось виключно негативне. «Чужий» – це ще й «невідомий», «неосвоєний», «непізнаний». «І чужому научайтесь, і свого не цурайтесь», наставляв своїх співвітчизників мудрий Кобзар. «Чужий» може бути засобом пізнання рідного через контраст. У чужому можна за певних обставин відкрити щось споріднене, та Батьківщиною чужина не стане за жодних обставин. Надто багато складників у цьому понятті. Це як із групою крові. Можна лише переливати вміст. Принаймні так воно відбувається у людей з чітко вираженим генетичним кодом свого народу.

Куди б вітри не віяли,

в дощі і бурі

і в сонячні дні

бронзовий півень

у мене на даху

завжди повернений

на схід.

(«На кінці молитов»)

Генетичний код свого народу – це найвірніший дороговказ у наших мандрівках крізь час і простір. Завдяки йому ми не оминаємо потаємної, чарівної країни, де нашими сучасними і товаришами стають козак Мамай і Котигорошко, у лісових хащах саме для нас розцвітає квітка папороті, а з тополиної гілки злітає золота Жар-Птиця або віща горлиця. Країна наших казок, переказів, пісень – це і є найсокровенніша, найглибинніша Батьківщина, котрої ніхто ні за яких обставин не може відібрати в людини. Те, що ми вибираємо на кольоропозначення, як ми вибудовуємо зорові та

звукові ряди, в які асоціативні візерунки ми вплітаємо шум вітру чи шемрання листя, – це великою мірою залежить від того, з якої країни казок ми родом, що нам чуже, а що рідне. Тому ми підсвідомо відчуваємо, що світ, де «цвіркуни настирливо косять трави» і є світом нашого затишку.

Сидячи на ганку,
всотую теплий вечір
на те, щоб покласти його
на горище, мов яблуко
й заховати на зиму.

(«Цвіркуни косять трави»)

Вірш «Цвіркуни косять трави» – перший в циклі «Дивовижні птиці», читаючи який думаєш: ці образи були одвіку. Це як з уламком мармуру, в якому заховано скульптуру, але звільнити, вичаклувати її, надати їй відповідної форми може лише майстер. Поет – ворожбит. З-під його пера з’являються світ не лише його власні мрії, він творить магічну реальність, дорогу для всіх, хто здатний її сприймати:

Вечір. Птиці
вже відкотили
мідну тарілку за обрій.
Вона з брязкотом упала
десь там, де світ кінчиться.

(«Вечір»)

У книзі рясно розсипано образи, що вражають і запам'ятовуються. Серце завмирає, боячись, що вони можуть зникнути від одного необережного поруху:

По крайнебі
на тоненьких ніжках
ходить дощ.

Поезія Ліди Палій неримована, вона розкріпачено-вільна і філігранно строга водночас. Відчувається, що автор сприймає світ передусім очима. Звідси певна фонічна скупість і буяння фарб, розгорнутість образно-семантичного ряду. Ліда Палій – майстер мініатюри. Двома-трьома штрихами вхопити головне, – і вже всі просторово-часові колізії сприймаються саме через нього, обумовлюються ним, залежать від нього. І коли серед оцих витончених, гранованих мініатюр раптом лунає ліро-епічна інтонація, це сприймається як своєрідна несподіванка і це відчуття тим сильніше, що проявляється в циклі інтимної лірики «Любов і розставання»:

Іду туди щодня на прощу –
поглянути, як синіють твої очі,
коли мої помалу відцвітають.
Іду шукати слідів наших на стежці,
та їх сніги замели.
Іду шукати облич наших у ставу,
та став льодом зашерх.
Іду шукати розмов наших у лісі,
а там тільки віття тріщить на морозі.

(«В тому домі зі скла»)

Розгалуженість повторів різного плану (граматичних, образно-семантичних), доречно вжита інверсія, – усе це урізноманітнює і збагачує стилістику поетичних текстів. Семантика смутку в поезії Ліди Палій виражена не лише експліцитними, але й імпліцитними засобами, передусім через часові та просторові зсуви.

Плинність усього суцього – ось у чому ключ від багатьох таємниць людського буття. Усе змінюється, усе нове постає на руїнах старого. Навіть коли нове чистий рай, то хіба це виключає момент смутку? А вже що говорити про плинність конкретного людського життя, де існує рух лише в один бік?! Стилістика поезії Ліди Палій в принципі дуже далека від народнопісенної, але хіба не народнопісенна стихія проривається у вірші «Коні» з циклу «Час летить у дзеркалі»?

Зупиніться, коні!

Обабіч шляху

ще вчора цвіли сади.

Поки сягнула рукою

по гілку яблуні,

листя пожовкло.

Зупиніться, коні!

Схилилась черпнути

білого снігу,

а він відплив струменем.

Розбруньчився цвіт яблуні...

Зупиніться, коні,

Не летіть так хутко!

(«Коні»)

Так, настане нова весна і знову зацвітуть яблуні, та не для кожного... Час у дзеркалі – магічний час, час наших мрій, в тому числі й ошуканих. Час, де минуле і майбутнє зустрічаються в іншій послідовності, аніж у відомій нам реальності. Час, де ми на березі океану вічності виловлюємо послання в старовинних глиняних амфорах із зоряними сургучами чи в хитромудрих пластикових колбах з незрозумілими шифрами.

Треба мудрості, щоб розуміти магічну цінність і неповторність кожної миті людського життя, бо

Усе гарне, що було,

сьогодні лиш засушені квіти

у книзі життя.

І вже забуваємо,

як ці квіти звалися.

Специфіка кольоропозначень – тема особливо цікава стосовно творчості Ліди Палій як з точки зору психології творчості взагалі, так і відносно відбору вербальних кольоропозначень для образотворення автором, що відображає в своїй творчості світ і в кольорі, і в слові водночас.

Зелений біль

костистими руками

місить мозок.

І чую тільки,

як по той бік болю

дзвенить життя.

(«Біль»)

Чому біль, елемент руйнівної стихії, наділено життєствердним кольором «зелений»? Яка логіка стоїть за іншими кольоропозначеннями? Якого порядку найрізноманітніші кольоропозначальні конотації, що ними пронизаний весь поетичний контекст? Якого кольору сам смуток? Нам завжди хочеться якнайшвидше одержати відповіді на всі наші запитання. І нам іноді непросто звикнути до того, що шлях до окремих відповідей буває нелегкий, а до інших і взагалі невідомий... Але те, що викликає наші запитання, заслуговує на нашу вдячність. Бо воно провокує нас на роздуми, порушує нашу інертність, викликає нашу цікавість.

«Роздумування» – останній цикл книги. Роздумування над чим?

– Над творчістю:

Творчі думки,

полохливі птиці,

торкаються берегів пам'яті

і знову відлітають.

(«Сьогодні»)

Роздумування над загадками людської свідомості:

Сон відкриває двері

і входить тихо, тихенько

у підземелля свідомості,

де туманяться

позареальні образи!

(«Сон»)

І, звичайно ж, роздумування над тим, що людині найрідніше: батьки, Батьківщина. Це своєрідне тематичне обрамлення книги, книги смутку і радості, книги образів, що вражають і запам'ятовуються, книги, яку хочеться перечитувати. (ж. «Березіль», 2013, №5-6)

Поет слобожанської землі

(Про творчість Василя Борового)

Людина виростає з якоїсь землі так само, як квітка, трава, дерево. Соки цієї землі живлять її серце, пахощі бентежать уяву, повів вітру задає внутрішній ритм для її дихання та думання. Василь Боровий своїм корінням зі степу та лісу, слобожанського степу, слобожанського лісу. Він – Боровий. Коренем і кроною. Усе найхімерніше плетиво художніх образів, розгалуження метафор та відбрунькування епітетів відбувається саме в цій залежності: походження коріння, формування крони. Саме все це слобожанське наповнення художнього простору зумовлює суть і структуру його поезики. Безумовно, в руслі розмови про основу поетичної творчості не оминати таких наріжних каменів, як спадкоємність і традиція. З яким спадком вийшов на широку дорогу життя юний поет, хлопчина із харківського передмістя Василь Боровий? Які біографічні чинники зумовили ті чи інші вчинки, захоплення, мрії? Харків близько, але життєдайне коріння зі степу та бору. Світогляд передусім селянський. Ця селянська основа обумовила не лише тло для ліричних сюжетів та епічних подій, вона визначила сутність етико-естетичних складників цього багатого, бентежного поетичного світу. Селянське розуміння справедливості. Воно з голосу

Тараса, з глибини народної пісні. Це вміння писати про просту людину, її проблеми з особливою щемкою любов'ю, як це робив, наприклад, Василь Мисик. Для цього треба й самому бути нелукавим душею, позбавленим марнославства та егоїзму.

За життя не лише вороги, а й доброзичливці (чи начебто доброзичливці) часто закидали Василеві Боровому, мовляв, не треба було під час німецької окупації друкувати в націоналістичній пресі того страшного вірша про Сталіна-Чингізхана, котрий так трагічно вирішив долю поета на багато років уперед. Вірш був дійсно страшним, як буває страшною правда, коли від неї відсажуються всі. Коли навіть мовчати про таку правду небезпечно, не те, що говорити. Юний хлопчина, що дитиною пережив голодомор, а затого 37-й рік. Під час німецької окупації він зважився сказати правду про те сталінське пекло, в якому згоріли серця мільйонів. «Краще б ти пристрелив когось із нас, ніж написав такого вірша.» – сказав йому хтось із конвоїрів.

Василь Боровий – людина-легенда. Усе його життя – то подвиг служіння Україні, щонайпослідовніший героїзм, невизнаний на державному рівні, не поцінований належним чином ніде і ніким...

Проте око експерта має бачити суть: поезія Василя Борового – це зразок майстерного поетичного письма, його слово родовите, очищене, зігрите відчуттям роду і народу. Його стилістика – свідчення високого рівня естетичної культури, його вибір слова – результат непомильного окоміру та особливого духовного прозріння. Його «жаринки звіробою» та «хрещатий полин над яром» – це не просто поетичні образи-символи, це мова свідка-пророка, це ті слова, за які Бог, можливо, схилиться із милостивим всепрощенням і до нас із вами.

Василь Боровий передусім лірик, тонкий вишуканий лірик, майстер ліричного пейзажу. Але водночас він майстерно володіє і мовою міфу та

ліричного епосу. Його поезія дуже музична, їй властиве багатство ритму, імпресіоністичних навіювань. Його поетичні акварелі тішать око, його пафос правди та добра налаштовує душу на високий лад.

Поезія Василя Борового – це передусім надійний цілющий захист від усіляких спроб фальшування, недоброякісних імітацій та перекручувань у словах та помислах, це магічна заслона для української душі. Тож коли у більшості харків'ян спаде з очей полуда і до них повернеться їхня вроджена інтелігентність, тоді їхні душі наповняться гордістю з того, що харківською землею ходив такий великий майстер поетичного слова, незламний лицар духовності, героїчна і шляхетна людина – Василь Боровий.

Неспокій активної совісті

(Аскольд Лозинський: «Близька Україна»: Харків, видання ж. «Березіль», 2017)

Показна, ошатно видана книга «Близька Україна» (дизайн Лариси Вировець) має підзаголовок: «Із Нью-Йоркського зошита», отже концепт «близька» набуває в заданому контексті багатозначності: «близька», хоча географічна відстань між континентами таки чималенька; «близька», бо все, що долає душа, виміру не має; «близька» настільки, наскільки може бути близьким щось дороге і рідне. Цей разочок понять і тлумачень можна розтягувати безкінечно. Важливе наступне: долею України переймається громадянин іншої країни, на сучасному історичному етапі найпотужнішої держави світу – США. Звідки таке вболівання? Аскольд Лозинський не представник старої еміграції, якій була притаманна гаряча ностальгія за втраченою Батьківщиною. Він народився в Америці в уже спокійні повоєнні часи. Вплив родини? Так. Генетично успадковані ідеї? Без сумніву. Аскольдові Лозинському Україна близька. Це ми бачимо з його вчинків, його послідовної невтомної діяльності як багаторічного президента Світового Конгресу Українців, пізніше як голови Фондації Українського Вільного

Університету. Аскольд Лозинський також постійний дописувач журналу «Березіль». І от ця книга. Передмова видатного поета Дмитра Павличка, післямова Володимира Науменка, поета і головного редактора ж. «Березіль». Основний текст розподілено на п'ять розділів. За жанром це здебільшого памфлети, есеї, нариси, короткі репліки на конкретні актуальні події в Україні чи світі. Післяслово В. Науменка має підзаголовок: «Активна совість». Влучніше не скажеш. Саме цей чинник і спонукає автора в той чи інший спосіб реагувати на нашу аж надто неоднозначну сучасність.

Передмова Дмитра Павличка з його перебільшеною патетикою стосовно канонізованої парсуни Президента Порошенка може збити читача з пантелику і читач прийме рішення просто відкласти книгу вбік.

Панегіриками на честь нашої патріотичної влади народ ситий по самісіньке горло. Так склалося, що народ не довіряє ані владі взагалі, ані самому Президенту. І можна цей народ звинувачувати в чому завгодно, думка в нього одна. Хочеться сподіватися, що читач все-таки погортає книгу далі і вже навіть після побіжного перегляду заголовків відкладати її вбік не буде. Адже бачення подій і вчинків у автора передмови та автора основного тексту аж надто різне. Для цього досить прочитати статтю А.Лозинського «Декілька запитань до Президента Порошенка» (стор. 78-82). Такі питання задає Президенту і його народ, та чи отримує відповідь? Надто вже ці питання незручні, надто справедливі, надто печуть. Добре, що вони озвучені, хто хоче думати, той це робить.

Зустрічаються на сторінках книги й інші питання, наприклад: «Господін Чуркін, хіба Вам не соромно?». Читач і без підказок розуміє, що це питання риторичне, адже таким «гаспадам» соромно не буває, як не буває соромно політикам взагалі. Цинізм та печерний егоїзм – це і є їхня філософія і психологія.

«Про сучасні реалії» – така назва першого розділу. Найчастіше ми зустрічаємо тут роздуми автора з якогось конкретного приводу, якоїсь нагоди. Саме цією конкретикою вони й приваблюють: конкретно виписана часова і просторова перспектива, конкретні вчинки конкретних людей. Автор не боїться заторкувати теми, обговорювати які зважиться далеко не кожен: міжетнічні стосунки в Україні, різнотлумачення історичних подій та реалій, національне питання та багато- багато інших.

Полемічні нотатки Аскольда Лозинського нікого не лишають байдужим. Це було, зокрема, помітно і на листопадовій зустрічі вже минулого 2017- го року зі студентами українського мовно-літературного факультету ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Молоді було не просто цікаво, їй чи не вперше на диво щиро та відверто показували такий суперечливий, неоднозначний і водночас напрочуд цілісний світ. Людина має бути цілісною, не половинити себе, не поступатися головним, а головне для українця – цілісна, не пошматована зовнішніми і внутрішніми ворогами Україна.

Одним із об'єктів дошкульної критики автора є малорос, людина, що дає себе принизити, проголосити меншовартісними власні цінності. У своєму аналізі причин та наслідків такого ганебного явища автор завжди переконливий і послідовний. І лише в одному епізоді я, як читач, не змогла з ним погодитися, а саме, стосовно памфлету «Геноцидна генетика», написання якого було спричинене виступом міністра культури Євгена Нищука, який заявив про населення сходу України: «Немає там ніякої генетики». Як для міністра культури та ще «голосу майдану» – аж надто провокаційна заява. Бо стосовно російськомовного населення – це проблема надто непроста і неоднозначна, вирішувати її треба було ще з перших днів незалежності, вирішувати розумно, помірковано на найвищому політичному рівні. Стосовно україномовного населення міністр культури просто бере гріх на душу. Адже навіть коли під час розквіту царювання Януковича там

проводилося мовне опитування, то населення доброго десятку районів крайнього сходу України стовідсотково ідентифікувало себе як україномовне. Взяти хоча б містечко Сватове, цей потужний форпост українства. Хай би «голос майдану» перш, ніж робити сумнівні провокаційні заяви, прислухався до власного сумління: чи не турбує воно його через те, що він («голос») прикликав на владний олімп не людей з народу, який залив майдан своєю кров'ю, а натомість накликав посланців олігархів та самих олігархів, а вже ця сила нищить українців усіх вряд: і з генетикою, і без генетики...

На особливу увагу читача заслуговує другий розділ книги: «Болісне минуле». Автор не просто стверджує, що без минулого немає майбутнього, він не втомлюється висвітлювати усе нові й нові грані такої трагічної проблеми, як голодомор, ключової для правильного розуміння долі України в ХХ-му столітті. І досі знаходяться люди (хоча людьми їх назвати важко), які зважуються заперечувати сам факт голодомору. Екс-президент Віктор Ющенко – єдиний з українських президентів, який підняв цю наріжну для українства тему на рівень найвищої політики. Бо народ, який дозволяє топтати саму згадку про найстрашнішу трагедію своєї історії, приречений на небуття. Аскольд Лозинський вміє вирвати з небуття все нові епізоди, знайти для втілення людського болю нові влучні та сокровенні слова.

Діткливою, як і раніше, лишається в Україні тема націоналізму. Надто часто вона піднімається не з чесних намірів, а заради грубих егоїстичних інтересів тих чи інших політичних сил, надто часто це робиться з провокаційною метою. Аскольд Лозинський полемізує з тими, хто, беручись захистити пам'ять про окремі сторінки національних змагань, лише відштовхує наших сучасників своєю непоінформованістю, а то й просто невіглаством. Аскольд Лозинський нещадно спростовує усілякі домисли та вимисли, він завжди вдається до першоджерел, до правдивого відтворення історичних фактів.

Два невеликі розділи сюжетно посилюють роль композиційної рівноваги. Це розділ із назвою «Кілька незаконвертованих листів», де йдеться переважно про Росію та проблеми, зумовлені російськими впливами, та «Вибори у США і українське питання». Хоча американські вибори на сьогодні вже справа давно минулих днів, роздуми автора лишаються актуальними. Актуальними лишаються також його спроби проаналізувати причини кризи для українсько-американських виборців, його дотепні роздуми про «корисних ідіотів» в історії тих чи інших країн, особливо в аспекті: чи може бути сам Дональд Трамп ідіотом, який корисний для Росії.

Про яку б країну не йшлося, основним для автора лишається питання про місце і роль України в сучасному історичному процесі, про її майбутнє.

Згідно з логікою композиції книгу завершує розділ «Яка вона, дорога до Храму?». Для Аскольда Лозинського немає заборонених або незручних питань. Церковна кон'юнктура в Україні дуже непроста, церковні пристрасті вирують безугавно. Як і в добу середньовіччя саме через душі віруючих різні вселенські сили намагаються домогтися досягнення своїх інтересів. Для автора святими лишаються тільки інтереси України. У цьому автор «Близької України» невтомний, послідовний та переконливий у кожному своєму слові. А слово в нього щире, правдиве, тверде і прозоре. Мова книги приваблює своєю чистотою, багатими синонімічними рядами, щирою природною інтонацією. (ж. «Березіль», 2018, № 1-2-3).

Кінь, підпертий олівцем

Ірина Мироненко: «Суниці держпрому», Х.: «Майдан», 2018

Життя поета – один великий вірш, який він пише, доки дише. У житті, як і у вірші, ніщо не повторюється, але все ув'язується в одне ціле. Усе належить одне до одного, як стіни будинку, як розділи книги. Про це говорить авторка, звертаючись до читача. Будинок її вірша просторий і має прямий зв'язок із космосом. Назви розділів говорять самі за себе: 1. Коні із

міської конюшини; 2. При світлі білої гори; 3. Гірські струмки грузинських голосів; 3. Шрифтом Вроцлавських кленів. До якої стіни підйдеш, те з відповідного вікна і побачиш:

Коня підперла олівцем, щоб голова не впала,

Бо він із цвіту і трави – на синьому столі.

Його в ставку чи небесах спіймали на Купала,

А сивій гриві з долину уже сплигло сто літ.

Тут звіробій і деревій, і сокирки по спині,

Не сідланій усі сто літ героями пісень.

Звідки такий образ коня, підпертого олівцем? Це один із тих, що «із міської конюшини?» Чи це той кінь, під копитами якого стелеться туга ковила степу? Чи ще якийсь інший, нам допіру невідомий? Відповідь проста: це кінь із образної системи авторки, яка вибудовується за законом неочікуваності, зіставлення несумісного, оксиморонного принципу зливати паралельні світи в щось якісно нове, хоча складники цього нового нагадують інше, до болю в серці знайоме тобі та рідне. За таким же принципом вибрано назву книги: «**Суниці держпрому**». Для харків'ян (та й не лише для них) держпром втілює дивну модерново-романтичну замрію ленінградських зодчих, символ індустріального Харкова. Магічна легкість залізобетону, харківський фантастичний лабіринт, з якого вихід знайде далеко не кожен. А поряд суниці, яких ми тут не шукали...

Історико-культурний зміст, філософічність, пластичність образу – море змісту і магія поетичної форми. І, як завжди в Ірини Мироненко, запрошення читача до містерії. Читач тут не пасивний споглядальник, його запрошено і долучено до таїнств. Він має напружувати пам'ять, згадувати і запам'ятовувати наново. На наших слобідських дорогах, хоча й ноги зіб'єш, але ніколи не пошкодуєш, що наважився на мандрівку. Мандрівки по

Слобожанщині дорогі Ірині Мироненко ще й тому, що кожна з них була багата для авторки на людей, давала їй матеріал для радіонарисів і нові поштовхи для спалахів поетичної уяви.

Дорозі не боляче – закрижаніла,

Наміряла поля на маскхалати.

Багряніла квітка весільна біла

На сосновім порозі прощальної хати.

Дорозі не страшно – мала відвагу

Підважити воза, війну, розруху.

Чорних дубів богатирські краги.

Щастя, чавлене на макуху.

Поетичний образ, мов магічне скельце, він показує нам одночасно минуле і майбутнє, посилює наші передчуття, вчить мудрості знаходити силу, щоб жити в світі, де людське щастя чавлене на макуху. Поетеса так майстерно нанизує образ на образ, що читач не встигає дух перевести, а вже перед ним стільки всього відбувається, що цього змісту вистачило б на великий епічний твір. Хочеться розгадати, в чому секрет цього, здавалося б традиційного, не раз вживаного прийому антропоморфізму образу дороги:

- закрижаніла

Дорога - наміряла поля на маскхалати

- мала відвагу підважити воза, війну, розруху

Чи справді з отаким непростим досвідом «дорозі не боляче»? То вже домислює читач, нанижуючи враження на враження. Образ дороги, мабуть, найбільш уживаний в поезії – і раптом такі нові грані, такі нашарування смислу, така несподівана вежа, з якої цю дорогу видно зусібч в

просторовому і часовому вимірах. У чому секрет вміння поєднувати ось так щільно збитий до купи зміст, звідки це враження легкості та прозорості? Ключ до цього слід шукати в авторській стилістиці, а вона в Ірини Мироненко побудована майстерно. Це та простота, на яку йде ціле життя, а збоку здається, що все це просто впало згори на щасливу голову.

Окреме місце в першому розділі займає цикл листів до німецької очільниці будинку Харкова в Нюрнберзі фрау Антье Ремпе. Тут відчувається вправність руки журналістки. Часом ці листи нагадують поетичний репортаж, часом вони вкладаються в рамки епістолярного стилю, часом привертають увагу елементами психологізму, як наприклад, в поетичних нарисах, присвячених створенню психологічних портретів. Через окрему деталь, начебто побіжне спостереження, якийсь один штрих, зроблений мимохіть, постає образ людини, про яку ми звикли чути інші слова, по-іншому сказані. Дещо несподіваним у цьому циклі листів виступає образ Олександра Масельського. Чиновник досить високого рангу, передусім господарник, завжди оточений улесливою вірнопідданою челяддю, олюднюється перед читачем через свої добросердні вчинки, жести, слова. Опис таких вчинків, жестів, слів створюється засобом розкиданих по тексту перегуків, слів-дороговказів, міток, залишених край шляху. В результаті постає дуже симпатичний образ непересічної людини. Негусто в поезії зустрінеш такі спроби опоетизувати нашого сучасника, людину, котра ще зовсім недавно пішла у засвіти, покинувши свій щедрий слід в пам'яті тих, кому пощастило знати її ближче.

По хаті ходять бджоли-пегаси, в лісах-перелісках перелітають з квітки на квітку проліскові бджоли, світиться біла гора над Осколом. Шлях на Дворічну стелеться на сторінках другого розділу книги («При світлі білої гори»).

Гір крейдяних розмотані бинти.

Евакогоспіталь медсестрами, бійцями

Сплатив податок за млини, мости,

Щоб вибігти на біле воронцями,

Темно-вишнево литись у весну,

Пройтись окунем, сяйнути плавниками.

Асоціації, нав'язані трагічною сучасністю, – гори в бинтах. Контрасти в кольоровому зображенні: біле – темно-вишневе. Образ воронців, які вибігли на біле, де крейда вже не крейда, а шмаття бинтів. Срібний Оскіл, де окуни таємниче сяють плавцями. Обійстя Мечникових, де буйно розрісся малинник, де господар самовіддано годує кажанів морквою. Цикл віршів, присвячений нашому славному землякові Іллі Мечникову. Журналістка ставить перед собою прагматичну мету, збирає матеріал для радіопередачі про видатного вченого, поетеса виглядає з-за обрію свої образи-видіння, які неодмінно приходять і навівають свої мотиви.

Цикл, присвячений Василеві Мисику, відлунює щемким ліризмом, романтикою далеких доріг. Тут свої коні: одні реальні – найняті на гармському базарі, інші з тих, що скачуть високо в небі і там розтають...

«Найнявши пару коней на гармському базарі,

Поїхати поволі над річкою Сурхоб.

Бо ця Вода Червона і Чорна Тиса – в парі

Під небом, що цілує всіх плотогонів в лоб,

Куди б вони не мчали вербовими плотами,

Для чого б не в'язали струнки тіла смerek.

Ця чорна цятка – кінь, що в небесах розтанув

Або весільний танець двох степових лелек.

12.04.2016

*Нотатки Василя Мисика про подорож у Таджикистан

А ще можна заглядати в очі віслюка і доганяти там гірську річку:

Згодувати яблуко віслюку,

Зазирнути йому у вологі очі,

Щоб у них наздогнати гірську ріку.

Хоч би їй прорватися там, де хоче.

14.04. 2016

Сяйво білої гори Дворічанського напрямку посилюється мерехтінням одеського маяка. До слобожанських вражень природно долучаються одеські в рамках того самого розділу: «При світлі білої гори».

* * *

Золота килимова доріжка баклану,

Чайці, крабу по вранішній хвилі.

Сонце вийшло над морем піратськи з туману,

Зазирнуло в човни поруділі.

На штатив намотало морської капусти

Дужим широкоплечим прибоєм.

Інша вранці міська асфальтована пустка.

Там довіру на розстріл ведуть під конвоєм.

27.07. 2017

Читач може вбачати тут драматичне протиставлення світу природи світові людей. Де люди не вторглися зі своєю гвалтовною сваволею, там діють закони природи, по-своєму суворі, але по-своєму справедливі та послідовні. Там, у світі природи, всього розлито щедро і є місце для щедрого свята, там усім (чи принаймні тим, кому пощастило з'явитися в правильному місці в правильний час) стелеться під ноги золота килимова доріжка. Хоча сонце й може зіграти роль пірата, але шансів все одно лишається багато для всього, що бігає, літає, плаває. А в світі людей? А в цьому світі свавілля гвалтівника абсолютне, тут по сірому асфальту «довіру на розстріл ведуть під конвоєм»...

«Гірські струмки грузинських голосів» – таку назву має третій розділ книги. Тут дві ліричні героїні: мати і донька. Донька відвідує Грузію і переживає все те, що мати пережила тут тридцять років тому. Їхні голоси перегукуються, переплітаються, кожна поспішає повідати про своє, а врешті-решт обидві говорять про те саме: про свою любов до казкового краю: Грузії. Тут панує грузинський колорит, багато грузинської топоніміки, грузинських артефактів, назви вин і страв, багато кавказької екзотики, описаної з любов'ю та відчуттям ріднизи.

Страва гостра, м'ясна, помідорна.

Лава вчасна для втомлених ніг.

Равлик виповзе – міні-валторна,

Зазирне у покладений ріг.

В зиму здвинемось ми на планеті,

Де у когось – весна чи сніги.

Короновані сонцем у Мцхеті

Легше носять хреста й ланцюги.

26.09. 2016

Для Ірини Мироненко це характерно – закінчити вірш афористично, зібравши в одне речення всю мудрість, весь драматизм, всю суть тієї чи іншої ситуації.

«Ти роздивись Тбілісі і за мене», таке прохання має мати до доньки. Є світ великий: держави, народи, епохи. Є часи розквіту і часи занепаду. Є сила людського духу, духовні вершини, сходження на них. І є світ малий: окрема людина, її родина, затишок родинного життя, всегалактичне значення існування такого затишку. Мати пише доньці про прості турботи буденного життя, а в душі посилає їй зорепад із Муравського шляху. Велике поглинає мале чи мале – велике? І що важливіше? Чи може бути велике без малого і навпаки?

А ми з твоїм батьком ладнаємо вдома паркана.

Побачили дзьоба коси і півмісяць серпа.

Співають сусіди й півні. Щоб прокинутися рано,

З Муравського шляху послали тобі зорепад.

02.10 2016

Ірина Мироненко має особливий хист так розставити акценти, що читачеві одночасно видно і все, що діється в світі малому, і все, що відбувається у великому світі. Вміло застосований прийом симультанного зображення: особливі часові та просторові зрізи, несподівані метафори, порівняння, узагальнення.

І знову образ коня в потоці безкінечних метаморфоз:

Хтось писав: коні з профілем дзьоба ворона.

Мабуть, світ інакший очима коня-тушинця.

...

Переступить здобич – стане царівною

Той мисливець. Навіть народить сина.

Знову прийде до оленя стежечкою нерівною.

Ось і лук, і стріла, і досі тепла тварина.

Переступить удруге – око сіпнеться в оленя.

Вже мисливець – кінь для царської стайні.

В тому лісі час зупинився. І хто б це знав?

Ті навіки заляпані кров'ю квіти охайні.

Не все можна піддати анатомічному розтину, не все можна пояснити, бо пояснити відоме через таке ж відоме, то просто марнотратство слів. Магію треба пояснювати через магію, але кому те під силу? Тому таїнство поезії завжди буде бентежити нашу уяву і спонукати вирватися за межі відомого...

В останньому, четвертому розділі книги («Шрифтом Вроцлавських кленів») авторка помістила як свої власні вірші, позначені польською тематикою, та і переклади з польської. Тут читач зустріне польських поетів-сучасників, які бували в Харкові в рамках українсько-польських літературних зв'язків 2015-го року, а також тих, які ще лише мріють побувати в нашому місті. Гостями Харкова були Казімеж Бурнат, Данута Бартош. Не буду визначати, хто з перекладених поетів ближчий уподобанням перекладачки, хто споріднений з нею стилістично, це вимагає окремої розмови, тонкого аналізу перекладацької палітри. Завважу лише, що стилістика польських авторів в цілому інша, ніж в оригінальних творах нашої авторки та перекладачки, інша й естетика, і справа не лише у тому, хто вживає неримовані ритми, а хто будує споруду вірша на римі, справа в самій

образній картині світу, десь вона заповнена щільно, густо, десь панує диктат побіжного споглядання речей.

У цілому нова книга Ірини Мироненко – це помітна подія на тлі сучасного українського поетичного процесу, вона неповторна, цей голос не сплутаєш ні з чийм іншим, тут надто багато таїнств, щоб байдуже пройти мимо... («Слово Просвіти», 24 травня 2018)

Усмішка чи посмішка?

(Ігор Гургула: Посмішка Авгура, вид-во «Український пріоритет», 2017)

Передаючи мені книгу Ігоря Гургули «Посмішка Авгура», поет В'ячеслав Романовський зауважив: «Цікава книга, варта уважного прочитання». Взагалі-то я читач не дуже уважний, бо моя власна уява часто відволікає мене від чужого тексту і веде іноді в зовсім неочікуваному напрямку. Читачі бувають різні. Наприклад, один мій знайомий вважає, що читати книгу, роздаючи аванси, варто лише до 15-ї сторінки, а далі вже аванс закінчується і автор або має платити готівкою (тобто справжньою інтригою), або відійти зі своїм творінням кудись убік, поступитися іншому. І так щоразу.

Гортаю роман Ігоря Гургули і думаю, чи відклав би мій знайомий цю книгу після 15-ї сторінки? Мабуть, ні. Бо на перших сторінках цієї химерної книги досить динамічно розгортається хоча й побутово заякорена, але колоритно забарвлена інтрига з кушеткою для оповідача. Вдало схоплена деталь для психологічних описів, сюжетних колізій і т. п., а також для демонстрації вибору слова з синонімічного ряду та всіляких інших хитрощів, до яких вдаються майстри слова в своєму прагненні заволодіти увагою читача. Вибір слова – це альфа і омега засобів вираження, і в зв'язку з цим перед читачем постає ледь не ключове завдання: з'ясувати, чи в Авгура «посмішка», чи «усмішка». Колись досвідчений редактор журналу «Березіль» Юрій Стадниченко (на жаль, його вже давно немає серед нас)

ловив мене, автора-початківця, саме на таких нюансах. Йшлося якраз про «посмішку» та «усмішку». За його версією, «усмішка» – це щось веселіше, відвертіше, оптимістичніше. «Посмішка», навпаки, – щось похмуріше, потайне, в ній міститься якась загадка. Посмішка може приховувати щось недобре. Що ж конкретно стоїть у нашому випадку за вибором слова? «Посмішка Авгура» – випадок чи свідоме авторське рішення? Про це читачеві випадає думати до кінця, шукати розгадку в тексті. Текст і справді вибудовано непросто. В анотації жанр твору визначено як «роман-калейдоскоп, складений з кольорових дзеркалец урбаністичної дійсності». До цього ще повернемося.

У школі нам пояснювали, що класична проза розгортається за принципом горизонталі. Читач, як мандрівник у степу, рушає до обрію. Усе крутиться за часовою стрілкою: герой має спершу народитися, відбутися все, що йому судилося за його Планидою і зникнути за видимим обрієм. У новітній літературі автори заповзялися все переставляти з ніг на голову і навпаки. Закони вертикалі дуже свавільні. Мотивація часто пояснюється авторським: «Я так хочу», «мені так забаглося».

Для чого розумний письменник сідає за стіл? Чи в сьогоденні світі ще є потреба в літературі? Чи книга (навіть геніальна!) ще матиме свого читача без диявольської розкрути, без бісівських витівок? Які сили можуть вже сьогодні нагнути читача над книгою? «Світ більше нічого не чекає від книжок», – заявив на початку цього літа гість Харкова, відомий німецький філософ і письменник Райнгард Кнодт. Вірніше, заявив набагато раніше, а цього літа в харківському літературному музеї на цю тему розгорнулася велика гаряча дискусія за участю харківських філософів і письменників та німецького гостя.

Чи, може, письменник шукає власного душевного зцілення, беручись за перо? Щось подібне говорить Авгур своєму візаві: «Можливо у тому, що людина береться за перо, її порятунок? Це така собі спроба самоствердження,

реалізація нереалізованого, втеча від самотності, своєрідний емоційний допінг?» (стор. 88).

В оповідача планка знаходиться вище: «... споконвіку було Слово, а зі Словом не можна абияк. І тому чоловікові, що береться за перо, недостатньо лише вміння виводити літери. Читача треба дивувати та інформувати. Перше – талант, друге – інтелект, начитаність, обізнаність. Задля чого ти берешся за перо? Аби згадати, як у дитинстві пас корів? Це вже було. Десятки, якщо не сотні разів до тебе писано-переписано. Навіщо повтори? Читач у німому докорі просто відкладе таку книгу. Мусиш, якщо прагнеш успіху, освоювати ціліну – щось своє і неповторне.»(стор.88).

До розмови про покликання письменника та роль мистецтва оповідач та Авгур повертаються знову й знову, як і про мету людського життя, про його справжність. «Справжність? Де її взяти? І що воно таке – справжність? Аби дати відповідь на це питання, треба щонайменше самому бути справжнім...» (стор. 89). Пригадуються рядки відомого німецького романтика Фрідріха Гельдерліна : «An das Göttliche glauben die allein, die es selber sind“ – А в Божественне вірить Той лише, в кому Бог живе. – О.К).

Для оповідача Авгур виступає в ролі супутника, співбесідника, учасника діалогу. Авгур – це його alter ego. Словники дають два тлумачення цього слова: 1) в стародавньому Римі це був жрець, який тлумачив волю богів по співу й польоту птахів, тобто – птаховорожбит; 2) в пізнішому розумінні – це людина, яка вдає, що їй відкриті особливі таємниці; а ще простіше: пройдисвіт, дурисвіт, шарлатан.

Як тлумачити все це читачеві книги Ігоря Гургули? Мабуть, враховуючи всю амбівалентність і слова, і ситуації. До речі, себе автор величає Волоцюгою. Це його і прізвисько, і прізвище, і символ. Він так і відрекомендовується на початку книги: «Я міг би стати ким завгодно, а насправді я такий собі центровий Волоцюга цього міста, який на Зеленій

Брамі укупі з Палюхом (ще один місцевий волоцюга – О.К.) жлуктять горілку і пліткує про усе, що відбувається довкола нас і трохи далі. І титул Волоцюги мені нічого не коштував, а дає багато. Так буває: ти не витрачаєшся, а отримуєш усе за даром. Чому? Хтось уже за тебе заплатив. І той хтось може згодом трапитись на твоїй дорозі. Не забудь з ним розрахуватися...» (стор.7).

Ось таке зібралось товариство: Волоцюга і Авгур. Вони мандрують Містом (переважно нічним, отже заодно постає тема тіні, затіненості, темряви), бачать те, що відкривається лише їхнім очам, відповідає їхньому світосприйняттю. Тому й розповіді про людей Міста здебільшого невеселі, просто похмурі. Цю мозаїку краще роздивлятися здаля, зблизька вона надто перемішана і змазує ефект упізнаваності, а він тут дуже важливий. В анотації автор визначає свою манеру письма як калейдоскопічну. Однак, це скоріше мозаїка, бо в калейдоскопі картинка миттєво змінюється і втрачається назавжди, а мозаїка залишається, хоча привносить елемент статичності. Кого ж зустрічають наші мандрівники в Місті? Чиї історії вони обговорюють? Які висновки роблять з цих історій? Це поети-невдахи, такі ж художники та композитори, які не просунулися по сходинках успіху, жінки-повії, напівкримінальний чи й зовсім кримінальний елемент, одним словом – асоціальщина. Найбільше таких типів на вокзалі. Вони товчуться тут один на одному і всі одночасно самотні: «Нас мільйони. Ми особливий прошарок у суспільстві. Зі своєю психологією, поведінкою, віросповіданням. Ми, самотники, як діти сиротинців: різні характерами – нещасні однаково. Ми упізнаємо одне одного серед тисячного натовпу. Але ніколи не зближуємось... Самотні не зближуються, як однополюсні елементи. Не мають права цього робити. Бо у світі можуть запанувати колонії виродків. А це небезпечно хоча б тому, що, зібрані воедино, вони – сила. А хтось вирішив, що на планеті не може, просто не має права запанувати ера самотніх». (стор.42). Чому автор відбирає саме таких героїв? Адже в місті, безперечно, мешкає багато переможців життєвих битв, багато тих, хто легко

стрибає по сходинках драбини успіху, хто весело маячить десь високо угорі в промінні слави та багатства, хтось просто танцює на головах своїх земляків, закликаючи всіх розділити його торжество. Але автор бачить інших мешканців Міста. Мабуть, це певною мірою зумовлено автобіографічно, адже сам твір був для автора наслідком своєрідного культурницького шоку. Автор не народився в цьому Місті, він потрапив сюди в юності і йому було нелегко знайти себе в новому середовищі. Поступово він при звичається до нового середовища, навіть зріднився з ним. Змінилося його самовідчуття: «У селі поле і небо. Тут стіна. Та кожному своє. Вибираю свідомо стіни, бо важко догнати думку в полі, і неможливо в небі. У небі думка взагалі губиться, розпорошується на невидимі мікроскопічні частинки. Ти їх не бачиш. Лише здогад. Підсвідомий, інтуїтивний». (стор.104)

Автор філософствує. Багато філософствує. Його сентенції часто привабливі та переконливі: «Зорі, галактики сфокусовані у звичайнісінькому мурашнику на засміченому лісовому узбіччі». (стор. 105). Чи, наприклад: «Ідеї повинні існувати, як повітря, – для всіх» (стор.144). А Авгур? Яка його роль? Волю яких і чийх богів провіщає він, вслухаючись у спів птахів (чи поетів?)?! Птаховорожбит чи звичайнісінький пройдисвіт? Чіткості в цьому немає. Чи він просто морочить голову автору, а заодно і читачам? (Шарлатан?) Важко визначити його роль однозначно. Він не контролює, не направляє (хоча іноді близький до цього), не доповнює автора. Можливо, іноді провокує до прийняття тих чи інших рішень. Можливо, певною мірою впливає на відбір історій. За якими критеріями автор ці історії відбирає? Складається враження, що ліпить з того, що трапляється під руку. Журналістський підхід, репортерська подача. Хоча не зовсім. Журналіст скупко викладає події, Волоцюга з Авгуром багато розмірковують, узагальнюють, знову ж таки – філософствують. З усього вкупі постає образ Епохи, яка минає чи вже проминула. Епохи і Міста. Показова історія старого січового стрільця, відхід якого, здається ніхто й не за примітив:

– «Так буде і з цими. Вони востаннє остаточно пересваряться і підуть собі спочивати по цвинтарях. Сумно й боляче – могли ж прожити цікавіше та достойніше. Є речі важливіші, аніж любов до батьківщини. Наприклад, любов до істини.

– Як сказати... Як сказати... Коли перебуваєш уже на зворотньому схилі гори дещо бачиться по-іншому. Життя визначається не хвилинами, днями, роками... Життя визначається кроками, які зробила людина протягом свого земного існування...

– Та розплющ очі ширше! У нас все комерціалізовано. Різдво, Великдень в урбанізованому суспільстві наскрізь проникнуті торгівлею і зиском. Те саме – політика і патріотизм. Усе має ціну – отже продається!... Гарний бізнес – бути патріотом!» (стор.144).

Історій багато, історії самі по собі дуже цікаві. Чого варта, наприклад, історія з написанням Волоцюгою книги для бельгійського консула! Все це створює ефект мозаїки, роздивляючись яку зблизька втрачаєш відчуття цілісності. Не всі історії вивірені, як, наприклад, в епізоді про повію Ірину. Спершу сказано, що її ще школяркою зґвалтував учитель фізкультури (стор.231), потім говориться, що тим гвалтівником був учитель фізики (стор.246). Начебто й нехай собі, дрібниця. Але в літературному тексті дрібниць не буває.

Не все зрозуміло з Авгуром. На якомусь етапі він раптом зникає: «Я не наважився поцікавитися в Авгура, до якої сили належить саме він – Авгур?! Недоречним видалось мені те запитання. Згодом ми розійшлися. Він пішов у ніч, скупі попросившись. Думається мені, що назавжди. А втім, раптом знову з'явиться, то я не певен, що першим моїм запитанням буде вивідування, з якого він табору? Зевсові Зевсове, воліві – волове!».

Авгур, як зникає, так і з'являється – без пояснень. Хоча сам автор і намагається під кінець дещо з'ясувати: «Хочу відкрити Вам одну таємницю.

Авгур... Насправді, ніякого Авгура не було. Авгур – це моє відображення. Альтер его... Мій двійник і помічник. Потреби в ньому жодної, бо хіба якийсь прибулда знає про це Місто більше, ніж я, Волоцюга, вічний його мешканець? Я вигадав Авгура задля забави й гостроти сюжету. Ну, не міг же я насправді розмовляти з самим собою? Що б Ви про мене подумали?» (стор. 262).

Вибір слова, як уже говорилося, зумовлений предметом обговорення. Історії про невдах, про п'ятику, п'яні походеньки чи пригоди вуличної повії, не надихають, звісно, на високий стиль. Для високого потрібна інша нота, інша пісня. Краплина пафосу в кінці книги вже не здатна налаштувати струни на інший лад, але така спроба проглядається в останній главі. Вона ледь наживлена, як натяк на інші варіанти оповіді чи сповіді: «Я літописець при стремені княжого коня. Знаю своє місце й ретельно виконую обов'язки. А до них входить: вести детальну хроніку про все, що відбувається, що князь мовив, як він діяв за тих чи інших обставин.»

«Місто – воно ж таке багатоліке! Сяє під сонцем і супиться в дощі, крикливе й тихе, лагідне й суворе... Ця архітектура, цей настрій, цей стиль, ці люди неодмінно зроблять з Вас кращого, обігріють і нагодують, покажуть і розкажуть. Ви станете іншим. Бо таке покликання Міста – шліфувати людей!» (стор.262).

Автор так жодного разу й не подав назви свого Міста, не згадав жодного топоніму, але хіба в цьому є потреба? Усе й так вгадується, усе стає на свої місця. Автор закликає усім чинити, як вчинив він – намалювати образ свого Міста. І не має значення, який час автор для цього вибере: вранішній, денний, нічний...

Ми всі, братове, улюбленці долі та Господа Бога...

(Спогади про Анатолія Перерву)

Сімдесяті роки для мене промайнули поза Харковом. Після закінчення університету в 1971-му році я поїхала вчителювати в свої улюблені крейдяні краї на крайньому сході Луганщини. З 1974-го і до кінця 1977-го року навчалася в аспірантурі в Дніпрі (на той час – Дніпропетровську). Отже, Харків лишався десь на відстані, хоча проїздом я іноді тут бувала.

Навчаючись у Дніпрі, я часто подовгу працювала в київських бібліотеках, спілкувалася з людьми зі світу філології та літератури. Так зав'язалося знайомство з Володимиром П'яновим, як пізніше з'ясувалося, він був родом із Харківщини. От від нього я вперше почула про молодого поета Анатолія Перерву з Харкова. Саме готувалася до друку його поетична збірка «Живіть, жита». Досвідчений критик та наставник творчої молоді дуже симпатизував молодому авторові та пророкував йому лаври глибокого лірика, який вміє зачіпати найпотаємніші порухи душі. Цінним вважав вміння молодого поета бути щирим, не намагатися вразити когось своєю геніальністю, як це іноді буває в молодості, а віддано й самозречено йде за покликом серця. Ось таким він і був з самого початку: поет сповідальної ноти, емоційно наснажений та вимогливий до слова. А ще В.П'янов жартував, що схожість на Павла Загребельного аж ніяк не нахилить молодого лірика до прози, бо корінь його душі – в ліриці.

Пізніше, коли я повернулася до Харкова, А.Перерва був уже відповідальним секретарем спілки, тобто в своєму роді чиновником. Я не належала до близького кола його колег та друзів, але він умів подобатися всім: привітний, врівноважений, уважний. Вони взагалі добре гармоніювали між собою: голова харківської спілки Радій Полонський (вибуховий, нестримний, прекрасний оратор, здатний на сміливі неочікувані вчинки, він так подобався жінкам!) і Анатолій Перерва (стриманий, зі спокійним усміхом на обличчі, жінкам, до речі, він подобався не менше Полонського). Слід зазначити, що на той час харківська спілка відігравала дуже потужну роль в усіх українських справах нашого краю: в підтримці культурологічного

товариства «Спадщина», в організації та становленні «Руху», «Просвіти». Анатолій Перерва не був ані бунтарем, ані революціонером, він просто любив та підтримував усе українське і вмів робити це без зайвого піару, послідовно та результативно.

Анатолій Перерва – бездоганний майстер слова в будь-якому стилістичному ракурсі, чи це паліндром, чи пародія, чи тонкий м'який гумор. Він був дуже доречним на місці заступника директора харківського літературного музею. За його участю ми готували до друку кілька німецько-українських поетичних антологій. Тут дуже знадобився його хист стиліста та редактора. Був такий курйоз: вийшла друком чергова антологія, тримаючи в руках книгу, Перерва дивиться на мене з комічним трагізмом і сумно запитує: «Як же мені жити відтепер – з надгризеною головою?». І справді, дизайнер дещо посунув рамочку вниз, відсікаючи постові чуба та верх маківки. Ситуація вийшла незручна, але самоіронія Анатолія знімала будь-яку незручність.

Анатолій Перерва був майстром імпровізації. Він міг за якусь хвилину-другу написати пародію чи присвяту з приводу якоїсь події. Мені дуже дорога одна його присвята, подарована на початку буремних 90-их:

АНАТОЛІЙ ПЕРЕРВА

Олександрі Ковальовій

Хай комусь верлібри – вища сфера,

Хай на них напнули жупани,

А для мене степові озера –

Символ чистоти і глибини!

Хай грядуть нові лауреати,

Хай дерзають витязі нові,

А мені дозвольте просто мати

У душі – озера степові!

Березень 1993 р.

У принципі ми завжди були добрими друзями, але найбільше зблизилися в останній рік його життя, працюючи над підготовкою книги спогадів про Василя Мисика. Тут він відкрився і як добра всерозуміюча душа, і як дуже товариська людина, яка має друзів по всій-всенській Україні, і як глибокий знавець стилістики, і як тонкий психолог. Іноді виникали проблеми, часом суто людського плану: якесь непорозуміння, якась претензія того чи іншого автора. Мене дивувало і захоплювало, як Анатолій Перерва умів загладити кути, зняти напругу, дійти згоди, іноді він досягав цього просто завдяки своїй добродушно-іронічній усмішці: ми всі, братове, улюбленці долі та Господа Бога...

(З незамулених джерел. Спогади про Анатолія Перерву. Харків: Майдан, 2019 –105 с.)

Ми любимо усіх, всі люблять нас

Ніна Супруненко «Завгороди» (К.: ДП «Інформ.-аналіт. Агентство», 2017. – 516 с.)

Нова книга Ніни Супруненко своєю загальною атмосферою певною мірою нагадує її книгу «Сонце осені» (Харків, 2009). Можливо, завдяки великому обсягу, масштабу охоплення дійсності, стилістичним домінантам, тяжінням до активної життєвої позиції. Можливо, ця схожість зумовлена також особливостями дизайну: обидві книги оформила молода харківська художниця Олеся Супруненко, донька поетеси. Пейзажі за своєю тональністю внутрішньо споріднені з поетичними образами текстів. В обох книгах, як і в творчості Ніни Супруненко в цілому, споглядальність

поєднується з описом вчинків, подій, така ж закономірність і послідовність відтворення дійсності семантико-стилістичними засобами. Отже, спільні риси в обох ліричних книгах поетеси, написаних на різних часових перегонах, можна навіть сказати: в різні історичні епохи, такі спільні риси є. Але все одно в «Сонці осені» більше відчувалося підбиття підсумків, переважали настрої «збирання каміння» та віншування жнив. Нова книга трохи інша за своєю тональністю. Для авторки нової книги життя – це передусім потік, великий потужний потік енергії, потік, до якого вона може долучитися, як окрема краплина, може злитися з ним, може розчинитися в ньому. Сам же потік вічний і безкінечний. Все вирішує позамова дійсність, в яку авторка занурена. Читачу варто самому з головою зануритися в цю магічну дійсність.

Книга «Сонце осені» складалася з трьох розділів. Взагалі поділ на розділи в поетичних книгах – найчастіше річ умовна і дуже приблизна. Більшість віршів могли би зустрітися не в, скажімо, цьому, а в іншому розділі і це не мало би концептуального впливу на цілісний поетичний потік. Зрештою, послідовний та однозначний поділ на розділи має свою невідворотність в тому випадку, коли він відбувається на основі якихось чітких і цілком однозначних критеріїв та принципів (Наприклад, за принципом жанру: октави, сонети, терцини; за чітко означеною тематикою тощо).

Книга «Завгороди» також складається із трьох розділів («Ця магічна сила слова й духа»; «Гіркий полин засніжених степів»; «Світліють небеса і почуття»), але поетичний потік тече вільно від вірша до вірша, іноді повертаючись до того чи іншого мотиву, іноді забігаючи наперед. Образне мислення автора несе на собі відбиток його особистості і водночас властиві авторові шляхи пізнання позамовної дійсності. Такий спосіб найпродуктивніший і найзручніший. Для дослідника творчості найважливіше – збагнути, як образне мислення автора вписується в

національно-культурний контекст, як одне нашаровується на інше, зіставляється з іншим, перегукується, натякає. Які теми належать до центрових, які несуть відбиток миттєвості, випадковості. У першому розділі багато віршів, у яких згадується дитинство, розгадуються загадки роду, прочитуються та перечитуються таємничі письмена людської долі. Тут найсильніше відчувається вплив народної традиції, її двоплщинність: взаємно накладаються стан душі та стан природи. Багато віршів такого плану виконано в народнопісенній традиції. Автор їх закодує, читач розкодує, саме для розкодування потрібна ґрунтовна обізнаність із народнопісенною символікою. В поетичному світі Ніни Супруненко є оповиті своїм особливим серпанком дерева (калина, верба, терен, вишня), квіти (окремо в лісі, в полі, лузі; окремо – на квітнику біля рідкої хати), явища природи (дощ, вітер, сніг). Пропонуємо читачеві осмислити один і той же образ (сонях) у двох різних віршах:

* * *

Соняшник^ове диво на полях!

Мов сонце щедро розлилось на землю,

Собою відсвітило небо, шлях,

Щоб навіть в сутінках не стало темно!

І кожен сонях – це окремий світ!

Та що там світ – це необ’ємний всесвіт!

Що ми мудріші – думати не слід,

Бо грані між усім живим не стерті.

Свій особливий сенс в усьому є –

Я дякую за все, що душу гріє ...

О, поле с^оняшникове моє,

Ти крізь життя завжди мені зорієш!

3.07.12

Новоселиця – Семенівка

* * *

І знову соняшники край дороги

Квітують, заціловані теплом!

Трава густа цілує босі ноги,

І сонце-сонях сходить над селом...

Такий безмежно світлий чистий ранок

Народжується на моїх очах,

Жовтогарячий вогняний світанок

Вихлюпується хвилями на шлях!

Душа неначе поглинає в себе

Цвіт сонях і жайвора пісні

І крилами здіймається до неба,

Щоб освітити всі майбутні дні!

30.09.11

Харків-Кременчук

Слід зазначити, що особливу послугу поетеса надає дослідникам таким чином, що завжди в кінці вірша вказує місце і час дії. Ми бачимо, що першого (за подачею в книзі) вірша авторка написала на рік пізніше, ніж другого. Написала його в рідному селі, очевидно, під безпосереднім враженням, бо зазначено липень, тобто час, коли зацвітають соняхи. Другого вірша (у часовому вимірі – першого) було написано восени, коли соняхи, вже імовірно зібрані, а золотий рай малює уява. То де більше тепла і сонця? Як не дивно, не там, де фарби наносяться «вживу» з натури на етюдник, а навпаки, – там, де діють закони ностальгії і туга душі розбурхує уяву. У вірші «з уяви» більше тепла безпосереднього, більше природності і простоти, ледь не дитячої наївності. У безпосередньому спогляданні зображення постає більш абстрагованим, сухішим, проникнутим потугами філософствувати там, де звичніше і природніше бризкати емоціями. Чи це можна чимось пояснити? Чи існують для цього якісь прописані закони психології творчості? Гадаю, що ні! Існують особливості образного мислення автора, вони мають свої домінанти в семантиці, емоційній напрузі, стилістиці. Є ще випадок, який щоразу виявляється зворотним боком закономірності, є свої магніти, свої дороговкази. У кожного свої...

Якщо поета знаєш давно, він стає для тебе вгадуваним, в одних творах більше, в інших менше. У книзі «Завгороди» Ніна Супруненко, на мій погляд, найбільш вгадувана в першому розділі. Тут найповніше розкривається світ її дитинства. Тут віршів про дитинство, присвячених дитинству, родичам, друзям дитинства, найбільше. Тут багато перегукувань, алюзій, повторів. Накопичення повторів не робить вірші одноманітними, перенасиченими одними й тими ж образами, навпаки, вони виконують певну циклотвірність, сприяють поглибленню контексту, нашаруванню змістовних елементів. Вірші різні за розмірами. Є мініатюри, що складаються з двох

рядків («Не зволікай, але й не поспішай: Середина – ось тут, а там он – край! 14.11.10 Київ-Полтава), є довгі, які за бажанням можна було розглядати як короткі поеми («Завгороди»). Цю назву вірша поетеса використала також для назви всієї книги. Наскільки можна вважати вдалим цей вибір? Слово сьогодні призабуте, дещо простонародне, а книга така всеосяжна, різноманітна, багатопланова! Коли читаєш і перечитуєш ці «Завгороди», впадаєш в якийсь особливий стан душі. Вражає не просто простота, а гранична простота, сам кут зору, відбір деталей. Ніколи не доводилося читати вірш, у якому б отак детально називалася за іменами така велика кількість родичів, і це не набридало б, не ставало нав'язливим, навпаки, перед тобою відкривається магічна реальність, у якій роду нема переводу. Напрочуд вдало схоплена інтонація: оповідь від імені малої дівчинки, яка відчуває себе вже великою, усвідомлює значущість всього, що відбувається на її очах, вона аж задихається від усвідомлення всього, що відбувається саме в цю мить:

Мені – чотири. Я давно живу...

У мене, крім батьків, сестричка Валя!

Люблю людей, тварин, птахів, траву!

І бабусів обох – і Маню, й Галю!

Дитина вже розуміє, який він непростий – цей світ. Є світ власний, є світ інших людей. Увесь простір навколо кожної людини такий багатосаровий і незбагнений. Авторка майстерно розширює межі цього незбагненого світу, який надихає малу, але вже захоплену ідеєю пізнання, дитячу душу в такій мірі, що вона готова розширювати межі можливого та дозволеного, переступати ці межі. У такій вервечці конотативних нашарувань само слово «Завгороди» виростає в символ. У кожної людини свої «Завгороди», свій поділ світу у часі та просторі. Це слово зустрінеться ще не раз, збагачуючи загальний контекст та увиразнюючи образні ряди книги. Тут ще не раз

зустрінуться імена родичів та сусідів, вони будуть повторюватися (Чи не занадто?), але в принципі це лише канва, по якій ліричне «я» вишиває свою єдину та неповторну долю.

Годилися б окремо зупинитися на поетиці книги. Її можна було б характеризувати як традиційну сповідальну чи описову лірику. Це, зазвичай, римована поезія, хоча іноді зустрічаються й вільні вірші з нерегулярним ритмом. Є акровірші («Вогонь, розчинений у часі», стор. 49; «Ніна Матвієнко», «Величний січень в снігових заметах»). Є сонети, двовірші, терцини, катрени. Але наявність окремих «сонетів та октав» погоди в світі поетичних форм книги не робить. Тут «пишеться, як дишеться», тобто передусім спрацьовує принцип безпосередньої сповідальності, звідси оце відчуття граничної щирості, яке так бере за живе читачів поезії Ніни Супруненко. В цьому також її «вгадуваність».

Окрема велика тема – подорожі. В поезії її найінтенсивніше розвивали романтики. Мотиви подорожі властиві також народнопісенній традиції «Молодому козакові мандрівочка пахне». Мабуть, Ніна Супруненко найбільший мандрівник поміж світами в сучасній українській поезії. Подорож – це рух. Мотив дороги має свою традицію, свої стереотипи. Дорога явна і уявна, дорога, як магічний клубок, кинутий під ноги самою долею. Дороговкази при дорозі, подорожні. Знову ж таки – народно-культурний контекст. Я б розділила подорожі нашої авторки на дві великі групи: всередині країни та за її межами, в основному в південній Європі в країнах романської культурної традиції (в германському світі в першооснові закладено іншу тональність). Мандрівки по Україні – це ті ж забіги «завгороди», тільки з якоюсь серйознішою метою, більшою відповідальністю. Рідна земля вся усіяна рідними квітами (оберегами), обсаджена рідними деревами (сакральними), край дороги – очі-озерця. Краса споконвічна, якщо й зайде якась хмара, то не надовго:

* * *

І Лубни, й Хорол, і Ромодан –

Це слова із пам'яті дитини,

Це душі таємний світлий стан

Там, за неіснуючим вже тином...

19.01.12

Київ – Харків

Світ рідної землі загадковий і магічний, тут на допомогу приходять спогади дитинства, очищують душу, надають їй наснаги. Тут на людину чатують пригоди дорослого життя. Тут жили до тебе рідні тобі люди, лишили тобі неоціненний спадок, наприклад, оцю дорогу, тут рідні тобі люди житимуть після тебе, і все оце, що перед твоїми очима, для вас спільне для «мертвих і живих, і ненароджених»:

* * *

Залиті сонцем луки і поля

Здаються просто казкою здаля!

Он кущик терну, наче сірий вовк,

Що причаївся зранку ще, замовк...

Он зайчик виглядає з-за куща –

Тремтить його сполохана душа!

А он руда лисичка залягла,

А там жар-птиці сяють два крила...

Побіля шляху велетні-гриби.

Цей світ прекрасний – ти його люби!

Повітря, землю, крапельку води...

Не забувай, що це – не назавжди...

17.03.09

Київ-Харків

Такі ж щемливо-ліричні, ностальгійні ноти проникають і крізь образи пейзажної лірики, яка зринає вже не над рідною землею, але чимось схожою на рідну, близькою, сусідською:

* * *

Два жайвора летять над полем в парі,

Їх проводжають кучеряві хмари

І лагідно вколисують вітри...

Два жайвори, закохані у волю,

Немов освячують пшеничне поле

Своїм польотом вранішнім згори!

А поле, як зелена скатертина,

І чимсь таким повіяло дитинним

І давня в серці ожила краса!

А потім я відчула в серці рану:

Чому дитинство закінчилось рано

І жайвором злетіло в небеса?!

29.04.10

Бухарест

Як не дивно, ані банальне порівняння («поле, як зелена скатертина»), ні давно затертий вираз («я відчула в серці рану») не псують загальної картини гармонії, світла та висоти. Це й справді високо, чисто і ніхто спростувати цього не може. Терцини нашептані самим небом...

Є подорожні нотатки іншого плану (їх також немало!). Якщо вище наведені і процитовані вірші проникнуті глибоким ліризмом та емоційністю, то ці, про які йтиметься далі, більше скидаються на репортерські матеріали, підготовлені на замовлення (замовлення можуть бути і своїми власними).

Ось небо – далі, далі... І Афіни!

Аеропорт, як лагідна долоня...

Такі разючі надзвичайні зміни:

Егейське море плещеться солоне,

Пливуть пороми – кожен неповторний!

А чайки всі – як близнюки – так схожі!

Здається, тут немає суму, горя –

І тільки радість має в серці кожен!

В образно-семантичному плані наперед впевнено виступає понятійний ряд, з'являється декларативність, проскакує газетна лексика («такі разючі надзвичайні зміни»). І так воно й продовжується:

Тут все успокоює і душу, й нерви

Й зароджує в зневірених – довір'я,
Знедоленим – мов повертає долю,
Безвольним – відміряє легко впертість,
Невільникам – враз повертає волю
І – всіх! – обігриває сонцем щедро!

12.10.11

Полтава – Київ

Звісно, поезія – царина, де зустрічаються різноманітні жанри, і все-таки сильна сторона нашої авторки полягає в глибокому ліризмі, щирій емоційності; споглядальна, медитативна лірика – її територія впливу. Такою запам'яталася вона ще зі своїх перших книг, її вірші студентки філфаку заносили в свої записники в 90-і, коли ще не було в масовому вжитку мобільних телефонів та комп'ютерів. Цілісна природа ліричного суб'єкту сприяє невимушеному звучанню поетичного слова, вона цілісна, як саме життя, де все перемішано між собою: найпотаємніші мрії закоханої душі, біль, як реакція на чуже страждання, любов і ненависть, патріотизм і саможертвність. Книга «Завгороди» – явище помітне, значуще, воно буде й буде привертати до себе увагу як читачів, так і дослідників літератури.

«Любити все під небом суще»

Ольга Тільна: На житті настояні слова: Поезії. – Х.: Майдан, 2015

Гортаю нову книгу Ольги Тільної і думаю, чого я жду від неї. Адже від нової книги давно знайомого тобі автора завжди чогось ждеш, та чи завжди знаходиш те, на що чекав? У справжнього поета неодмінно є щось незмінне, це як формула крові, хода, інтонація. В Ольги Тільної вишукуєш лише їй

притаманну прозорість слова, думки, наміру. Чи знаходиш? Практично завжди. ДНК – поняття константне, в поезії також. Як при такому розкладі вибудовується образний ряд? Просто чудово, від прозорості він лише виграє. Поет від чогось відштовхується, до чогось лине, на щось орієнтується. На жаль, останнім часом дуже рідко з'являються статті-огляди в ракурсі літературних гуртів, течій в рамках одного покоління чи порівняння репрезентантів різних поколінь в аспекті хоча б простої інвентаризації. Статті про нових і старих авторів здебільшого носять компліментарний характер. Я аж ніяк не проти такого роду описів творчого процесу, але шкода, що ледь не завжди потуги нашої критики зводяться саме до компліментарного аспекту. Хотілося б, якщо не критики (критиків у нас, як динозаврів, і з цим уже нічого не поробиш!), то хоча б якоїсь спроби аналізу на рівні читацької уваги. Мабуть, у цьому руслі будуть і мої потуги. На сьогоднішній день літературна ситуація в Харкові аж ніяк не безнадійна. Відрадно й те, що ряди «оспілчанених» авторів помітно пожвавилися представниками молодшого і зовсім молодого покоління. Талантів стало густо, їхні пошуки і доробки варті серйозної уваги.

Варта серйозної уваги і наша авторка. В усьому, за що вона береться, вона намагається досягти досконалості. Така вона в перекладі, така в прозі. Але поезія – це дещо інше, тим більше, якщо це поезія сповідальна, основана на біографічному підґрунті, на власних емоціях, які планувати чи імітувати годі! Вони або приходять, або ні. Такі вони – ці «на житті настояні слова»...

Книга складається з чотирьох розділів. Спробуємо дошукатися до внутрішньої логіки: чому поділ на розділи такий, а не інший?; що складає мегаміст кожного розділу?; Які внутрішні дороговкази ведуть авторку по її стежках та дорогах...

«Непроханого смутку буревій» – назва першого розділу. Історико-культурні реалії, моральні постулати, естетичні виміри – ось вони дороговкази на шляху просування в поетичному просторі. Одвічна боротьба добра і зла. Уся історія людства – це суцільна спроба вирватися з мороку.

Саме про це йдеться і в епіграфі, взятому із середньовічного слова короля Артура:

«Ми весь час намагаємося протистояти темряві,
яка з ордами варварів насувається з північного сходу.

Поки що нам вдається стримувати морок,
але прийде час – і темрява нас поглине.

Король Артур

Найвідоміший лицар середньовіччя не налаштовує на оптимізм. «Що буде далі?» – це вже питання авторки. На що спроможеться світ, людська спільнота, література? На що спроможеться людська душа?

Слова, слова, самі лише слова –

Казкових чарів тьмяна імітація.

Вже напівмертва чи напівжива,
вона даремно дива сподівається.

5.07.2011

Розмова про боротьбу добра і зла вічна, як білий світ. До яких засобів мовної виразності вдається Ольга Тільна у цій розмові? Знову ж таки – до традиційних: з Біблії, міфології, фольклору. Найвиразніший у цьому ряді образ змія, а сама ситуація налаштовується аж ніяк не на песимістичний лад:

і темряви рептилія зажерлива

ковтне не всесвіт, а сама себе.

Звичка авторки ставити дату під кожним віршем – дуже виграшний дороговказ для того, хто хоче вчитатися в контекст, збагнути загальну атмосферу віршів, з'ясувати щось із того, чого немає в словах, але є в підтексті, заховане в химерних вузликах різних конотацій. Вірші першого розділу написані в передчутті Майдану, передчутті змін в країні:

А Осінь п'яти в калюжах мис –
ламкий,
як іній,
лунає сміх...

Десь позагеттю летить завія
до нині сущих,
що прагнуть змін.

16.11.2013

Лірична героїня поезії Ольги Тільної напрочуд цілісна в своїх намаганнях осягти і світ, і себе в світі. Сповідальний характер цієї поезії зумовлює і жанрову специфіку, і стильові доміанти. Тому їй не випадає визначити однозначно: наприклад, – у першому розділі переважають громадянські вірші, а в другому, скажімо, інтимна лірика, хоча якась доля істини в цьому є. Однак, коли людина цілісна, то в неї і вірш про квітку чи листочок чи якась інше природне явище прибирає всегалактичних масштабів, рівно, як і найінтимніші душевні порухи.

«Про бажання і гризоти» – назва другого розділу книги. Тут багато віршів про природу, пори року, особливо щемливі слова авторка знаходить для осені. Тут і несподівані епітети (пустотлива осінь!), і розгорнуті порівняння (а рядків майбутніх стоголосся бродить у мені, немов вино), і метафори:

* * *

Навіжена, пустотлива осінь
стиха сипле листям за вікном,
а рядків майбутніх стоголосся
бродить у мені, немов вино.
Зачекаю, доки зійдуть смутком
на житті настояні слова,
щоб лишилась тільки чиста сутність...
З неї народжуся я нова.

7.10.2006

Ользі Тільній властива та особлива стриманість емоцій, яка тільки посилює градус тепловіддачі та рівень напруги. Я особисто сприймаю цей невеликий за розміром і класичний за формою вірш (автопортрет на осінньому тлі) як зразок поетичної майстерності.

Взагалі вірші про природу в Ольги Тільної заслуговують на уважне прочитання, адже вони є втіленням природної пластичності образу, виразності образного ряду, тут зустрічається таке злиття душі і довкілля, така дивовижна щирість настроєвого самовираження, що зачіпляє кожного:

* * *

Смородиновий кущ
росте у день безмежний.
Пашіє спраглим лоном
розпушена земля...
Смородиновий кущ
не зрадить і не збреше,
його напишний цвіт
і небо звеселя!
А сонце – кінь баский –
з минулого в прийдешнє
летить і сипле срібло
з-під-золотих копит...
Смородиновий кущ
і день оцей безмежний
(барвистий клаптик щастя)
у мене був – і квіт!

19.04.2013

Хорошеве

Одна з тем авторки – пошуки себе в світі, пошуки Бога в світі та у власній душі, пошуки Божої та людської справедливості. Автор ставить питання, читач шукає на них відповіді:

* * *

Шукати відповіді в Бога –
як справедливості в людей.

У рай земний тяжка дорога,
здолає не усяк, хто йде.

Та мудро дивиться на тебе
усевидюща голубінь...

Пірни в серпневе тихе небо –
воно навчить тебе любити.

Любити все під небом суще
отак, як сонце і трава...

Воно своїм найкращим учням
всі таємниці відкрива.

І суд людський, і волю Божу –
все знає небо голубе.

Ти теж, як небо, стати можеш,
коли зрікаєшся себе.

26.08.2008

Євпаторія

Читач цими рядками спровокований задуматися та зіставити віру в Бога і просту людську совість. Чи всі віруючі здатні чинити по совісті? Чи не вигідніше багатьом людям просто маніпулювати вірою в Бога в своїх інтересах? Як часто нам зустрічаються люди, які скрізь і повсюди виставляють свою начебто віру в Бога, а чинити по совісті неспроможні! Що ж може навчити людину стати кращою? Авторка мудро радить своїм читачам довірливо пірнути в серпневе тихе небо, бо саме воно навчить

«любити все під небом суще отак, як сонце і трава...». Отже, найкраща вчителька для людської душі, це сама мати-природа. Найкраща істина – стара...

Цікавим пошуком поетичної форми в новій книзі є її спроба використати досвід народнопісенної стихії:

Ой матінко рідна, ой таточку любий!

І що ж це про мене казатимуть люди?

Що милий подався дурнішу шукати,
покинув мене без вини винувату.

1.07.2014

Хорошеве

У багатьох віршах Ольги Тільної до загального начебто нейтрального емоційного настрою долучається іронія та самоіронія, часом легка, ледь відчутна, часом гостра, на грані сарказму. До пошуків нових можливостей самовираження засобами народної пісні ми ще повернемося, гортаючи сторінки останнього розділу.

Буденні, прості зізнання – назва третього розділу. Малий світ, сфера інтимної лірики, пошуки порозуміння двох, пошуки всесвітньої гармонії через гармонію двох сердець.

* * *

Він любить себе у віршах,
вона його – попри все,
не відаючи, навіщо
в собі ту любов несе.
Він хукає на долоні,
вона – на віконне скло,
щоб, Боже, бодай на ньому

обом їм тепліш було.
Він знає усе, що буде,
вона – чого й не бува...
Єднають їх пересуди
і витоптана трава.
24.10.2006

У цьому невеликому вірші розгортаються великі простори не лише для стилістичного, але й перед усім для аналізу психологічного. Жіноче і чоловіче начало. Причини непорозуміння виписані тонким різцем майстра, штрихи начебто побіжні, але точні та непомильні. Тут визначну роль відіграє художня деталь, для кожного жесту, кожного вчинку та помислу – своя. Світ чоловічого егоїзму і світ жіночої мудрості. Надзвичайно місткий вірш, який має несподівано геніальне закінчення, непомильно вихоплене із усіх можливих.

Інтимна лірика Ольги Тільної просякнута то тихим смутком, то щирим замилюванням, то розчаруванням. Зустрічаються на цих стежках і світлі, вірніше, просвітлені настрої, оптимізм зраненої душі, який перевертає і душу читача.

Травиця ще не скрізь повипиналась,
а мені вже маряться весняні розсипи кульбабок.
Чи не тому, що вони нагадують нашу любов?
Нетривкий цвіт обпікає душу,
довго і болісно облітає,
зіщулюється, зсихається...
Лишаються тільки стебельця,
що снять і снять
(навіть під снігом!)
розкошами сонячних поцілунків.

14.04.2013

Наведений вище вірш цікавий також як спроба неримованої поезії з вільним ритмом. Двоплановість зображення, властива народній поезії (людські настрої на фоні явищ природи) і філософічна розважливність роздумів на тему часоплину (все йде, все минає). Зоровий контраст, психологічний конфлікт. Вибір слова, аскетизм і вимогливість. Тихий смуток в душі читача.

Гуки – назва четвертого розділу. Тут варто звернути увагу на багатозначність слова «гук»: 1) звук, крик; 2) водоспад (гуцульський діалект).

Парне римування, коротка пісенна фраза, піднесеність ритму, певна урочистість, – усе це настраює читача на щось високе і святкове.

Догорає ватра,
і уже не варто
думати про завтра,
бо воно вже тут.
Промені невпинні
глядять горам спини,
з неба у долини
благодать несуть...

11.08.2009 у лісі біля с. Карпати

* * *

Авторка пробує вплести в свою мову особливості гуцульського діалекту:

Латорице, Латорице,
чом ні з ким не радила си,
як з каміннем бавила си
й утікала в світ?
І хіба не виділа,
шо із русла витікла?

Єдна тая витівка
наробила бід.
– Я текла любісінько
до сестриці Тисоньки
і співала пісеньку
про спекотний день.
Стрівалась з потічками –
і ставала річкою...
Я не хтіла нишкнути
поблизу людей.
– Дано мені горами
душу непокорену.
Чужинськими ордами
не лякай мене.
Я босячка-Латориця,
грішниця і каторжниця.
Я не вмію скаржитися
на життє земне.

12.08.2009. У с. Карпати

В основі пісні спроба діалогу (голоси-гуки), тонка гра алітерацій та асонансів. Свою стилетвірну роль відіграють також демінутивні суфікси, які взагалі притаманні поезії, що твориться на основі народнопісенної традиції. Пошук плідний і цікавий.

Для Ольги Тільної Карпати – то високий олтар, то магніт, який постійно притягує і вабить душу, який надихає. Авторка рясно вживає карпатські та закарпатські топоніми, які надають поетичним текстам специфічного локального колориту, плетуть свої зримі та утаємнічені конотативні зв'язки, нарощують смисл.

Варто наголосити на тому, що нова книга Ольги Тільної дуже замислена, в ній багато густого і водночас прозорого змісту, природна

мудрість слова, в ній багатошарові конотації. Хто книги не читає, а поспішно передивляється, тому за таке читання краще не братися. Це книга для іншої категорії читача: вдумливої, освіченої, уважної, налаштованої на щирість та відвертість.

Про що говорять нам русалки сьогодні?

Передмова до книги Райнгарда Кнодта «Русалки»

У кожній літературі є репрезентативні постаті, як, наприклад, «Фауст» або «Лорелея» в німецькій літературі. Такі постаті, як правило, мають глибоке коріння в національній культурній традиції. Якщо письменники пізніших епох звертаються до цієї тематики, то багато чого виграють.

«Русалки» («Undinen») – так називається книга відомого сучасного німецького письменника і філософа Райнгарда Кнодта. Тим читачам, які хоча б щось чули про німецьких романтиків, відразу ж спадає на думку Лорелея Гайнріха Гайне, а ще чисельні русалки, яких ми зустрічаємо на сторінках поетичних книг Людвіга Уланда, Людвіга Тіка, Йозефа фон Айхендорффа, Едуарда Меріке та багатьох інших поетів. А ще був знаменитий роман Фуке з напрочуд позитивною головною героїнею. Навіть серед німецьких експресіоністів надibuємо ми мелузину («Мелузина» Георга Тракля). Загадковий жіночий образ, містичний, незбагнений, небезпечний для кожного чоловіка. Звідки він з'явився? Із середньовіччя? З фольклору? З якої давнини і глибини? Цей дегуманізований жіночий образ пронизав усю романтику і пізніше лишив свій слід на всьому європейському мистецтві та літературі: тип десексуалізованої дитинної жінки та її прототип – демонія, що несе чоловікам смерть. В образі сирени, мелузینی або русалки виражаються дихотомічні уявлення. Демонізація еротичної жінки в 19-му столітті є зворотнім боком процесу сексуалізації жінки, який відбувся з

приходом до влади класу буржуазії і насправді був пов'язаний з обмеженням внутрішньої свободи. Який образ русалки ближчий німецьким читачам? Ніжна Лорелея Клеменса Brentano, що зігриває серце? Ця бідна християнська душа, готова прийти на допомогу і сповнена самопожертви? Але ж ні! Німці віддають перевагу безсердечній, немилосердній демоніці Гайнріха Гайне! Ця відома в усьому світі Лорелей на високій скелі! Уся в золоті (її золота сукня виблискує, вона чеше золоте волосся. Вона чеше його золотим гребенем). Стільки золота буває хіба що на весняних жуках! То німці були добрими християнами? Чи для всього цього є інші причини?

Жіноче, як правило, розглядається, як щось пасивне, як об'єкт, як щось «інше», що протистоїть чоловічому принципу. В історії культури та літератури ми зустрічаємо як позитивний, так і негативний спосіб демонізації образу жінки: поряд із зображенням жіночого начала як чогось не самодостатнього, втілення вад, що протистоїть повноцінному чоловічому началу, принцип розвінчання жінки, її поганьблення здійснювався також на інший лад, скажімо, через ідеалізацію та мітологізацію. Що ж шукають чоловіки серед оцих святих або повій, марій або відьом, богинь родючості? В якій мірі читач може довіряти чоловічій фантазії, коли перед його очима виникають жіночі образи, як продукт діяльності цієї чоловічої фантазії? Саме такі ідеалізовані, піднесені понад життєві ситуації образи, відбиті в очікуваннях, з'являються як дами, янголи чи богині, виконують перш за все функцію вираження почуття чоловічої провини, це прохання вибачення за всі ті прикрощі, які чоловіки завдали жінкам упродовж тисячоліть, це, власне, спроба якось загладити свою провину, якось дати утвердитися почуттю справедливості.

Що принесла жінкам розрекламована емансипація? Чи стали вони завдяки їй по-справжньому вільними та щасливими? Демократичний та аристократичний елемент у взаємовідносинах між чоловіком та жінкою, які засоби мовного вираження потрібні для його втілення? Райнгард Кнодт

намагається в своїх новелах не лише ставити такі запитання, але й шукає та знаходить різноманітні відповіді на них. «Вічно жіноче», так говорив Гете. Що він мав на увазі? Що має на увазі сучасний автор, коли він звертається до цієї суперечливої теми? Що розуміє він під жіночим началом? Жіноче. Це морська безодня? Потужний потік? Невпізнанна постать в тумані? Глибина, що вабить? Усе це гра фантазії і жодна реальна жінка не може відповідати таким завищеним вимогам, які ставить перед нею чоловіча фантазія. Приклад високо майстерної гри фантазії знаходимо ми в новелах Райнгарда Кнодта, а ще в них дуже відчутний відгомін його теорії естетичних кореспонденцій, яку він обґрунтував у 90-х роках минулого століття. Проза Р.Кнодта метафорична, в ній багато алюзій, тут вибудовується своя кореспонденція підтекстів, вона вимагає тонкого слуху музичної налаштованості, особливого естетичного виховання та особливого настрою душі.

Спроба вирвати мить

(Ольга Тараненко: «Перейми», Харків: Федорко, 2018)

Тримаю в руках невелику за обсягом поетичну книгу під дивною назвою – «Перейми». Вдивляюся в кольори обкладинки, вірніше вивчаю і намагаюся збагнути гру кольорів: розжареність світла посередині, загусання жовтого до жовтогарячого ближче до країв, розводи темно коричневого ближче до нижнього краю і вже невтримне наростання тривоги на зворотному боці титули. Ось він – світ, «сотворення» якого випадає на долю авторки. Книга має три розділи: 1) «Сотворення світу»; 2) «Спотворення світу»; 3) «Чим серце заспокоїться». Розділи різні за своєю стилістикою, поетичною метою, конотативними складниками змісту.

Відразу ж хочеться застерегти читача не поспішати колекціонувати свої враження та систематизувати їх за відомими зразками: класичне-некласичне; римоване-неримоване; високе-низьке, ну, і т.д..

Основу першого розділу складає вінок сонетів. Наскільки він класичний? Питання складне і відповідь на нього також не проста. Неоднозначність, багатогранність та багатовимірність, і ще багато чого іншого. Вже сам заголовок вінка наводить на непрості роздуми: «І вервечка, і вервиця». Авторка робить посилення, намагаючись розтлумачити читачеві своє розуміння семантики наведених слів: чотири мотузки, на яких тримається колиска (чотири вервечки), і вервиця (чотки) в руках доглядальниці, щоб легше снувати думки. Від сонета до сонета змінюється система римування, форма строф: катрени час від часу легко нарощують ще й п'ятий рядок, що природно багато чого змінює як у системі римування, так і у формуванні подальших строф: кількості двовіршів замість терцин. Терцини не зустрічаються в жодному сонеті. У катренах (коли це катрени), як правило, дотримано звичної традиції: п'яти-або шести стоповий ямб з римуванням abba, abba. А от двовірші? Перечитую їх і починаю розуміти: двовірш – це шлях до посиленої афористичності! А її в цих сонетах вистачає. То про що ж вони, ці сонети з «Переймів»? Як і вся поезія – про смисл людського життя, його мету, набутки і втрати, офіри та бонуси.

А я прошу життя. Прошу життя,
Бо визнаю: іще не гідна смерті.
Ще норавлию вписати щось чи стерти.
Іще смакують і вино, й кутя.

Авторка просить іще доточити їй життя для дозрівання. Момент смерті – момент зривання плоду. Людина має дорости не лише до свого життя, а й до своєї смерті. Усе своє свідоме життя вона домагає до неї. Чи не надто похмура картина: життя як доростання до смерті? Будь-яка наука дається по-різному різним людям. Важко, коли душа «глевка»...

Ось так учив, щоби усе спізнала
Моя глевка душа, глевка поки ще.
Була ясною в спеку щоб і в хвищу
І мудро і погідно все приймала.

Богові легко то сотворяти, то нищити, а в людини шанс один-єдиний!
То що може оця розіп'ята поміж усім святим та грішним людська душа?
Дуже мало і дуже багато водночас. І все ж вінок сонетів – це не трактат на
релігійну тему, не есе, і не полемічний твір. Це передусім поезія, з якої до нас
доноситься схвильований голос ліричної героїні, розгортається ліричний
сюжет, нанизуються слова, вибудовується зоровий ряд. Та все ж розмова з
Богом навертає поета на високий лад, змушує його вдаватися до релігійної
лексики, перетворює звичайні слова в слова-концепти, які в контексті
богошукання чи богоборства набувають несподіваних символічних значень,
як, наприклад, у цитованому вище катрені «глевка душа». Такі слова-
концепти стають певними дороговказами по мірі розгортання поетичного
простору та просування по ньому. Ось вони, ці слова-концепти: «І мілко. Й
мулько»; «І пил, і каламуть»; «Черві – червиве»; «На ситові полощуть і
втирають». Випробування, змагання, душевні муки. Спроби душі збутися,
«зліпитись хоч із глини...»

І проситься зліпитися із глини.

І на макітру, й на свистульку згодна.

Нехай макітрою быть, може, і не модно –

Зате поближче до землі й людини.

Вже розбита на черепки, душа прагне збутися через дерево:

І просить вирізьбити з дерева її.

Із липи, із черешні, із ялиці.

Щоб, як сестра, – вербі й дубку зовиця,

Щоб замість пульсу – трепет солов'їв.

Насиченість кольору, звуку і нещадна оголеність думки, як один із
засобів запобігання нещирості, бо нещирість, як шашіль, людина й
оглянутися не встигне, як її душа сточена, скришена, перетерта, а була нова й
ціла! Оголена думка, оголена совість, готовність все переглянути під Божими

прожекторами, ні в чому собі не потакати, не йти на піддавки. Світ такий непевний, людські наміри такі хисткі...

Теза, антитеза, синтез. На цих трьох китах завжди стояв класичний сонет. На них в цілому тримається і вінок сонетів, про який ідеться. А для синтезу дуже придатні вже згадані двовірші:

І дріб'язок своїх тяжких надбань –
То світові твоя єдина дань...

Воно з орбіт душі, де кров болюча,
Де пам'ять справжня і дорога суща.

Сила поетичного слова, сама мить творення, олюднення світу через явлення прекрасного, – таким способом вершиться «сотворення світу». Авторка вдається і до неримованого вірша з вільним ритмом, і до нерегулярно римованого з гнучкою, динамічною інтонацією. І в цьому «відпрацюванні» голосу також своє завдання в процесі «сотворення світу».

Поезія – це коли ти вже наче й не ти,
а хтось кращий за тебе
торкається невідомого, незнаного –
і воно з'являється.

Своє надзавдання закладено в молитовному зверненні до Діви Марії в останньому вірші першого розділу:

До Тебе тягнусь із замуленої ріки.
На Тебе дивлюсь –
на плесі ріки життя
Твоє чудотворне і лагідне відбиття.
Ісуса, Твоє, Господа нашого лик,
щоб ми, нерозумні, зраділи,
іще були.
Маріє, радій – я серце своє віддаю!

Бо серце потяв спів солов'я у гаю.

Поетичне слово може багато чого, на нього покладено великі сподівання у процесі «сотворення світу».

А в його «Спотворенні»? Яка міра відповідальності поета в тому, що світ не те що недосконалий, а набагато гірше: потворний?

Помолилась. Лягла. Очі у стелю –
і знаю: ось вона, Отче, пустеля.
Хоч стулюй повіки, а хочеш – вдивляйся
в рухому темінь, на сірість лайся.

Авторка знову повертається до теми «глевкої душі», людської ницості, Богошукання та, звертається до релігійних та філософських тем:

Мене, як хліб, вмочають в Божу кров.
Бо я черства, черства мала цілушка.
Та здатен вже верблюд пройти крізь вушко –
мене ж немов ножем хто розпоров,
розтяв на кусник і малий шматочок –
і скрізь болить, болить і кровоточить.

І все ж у другому розділі помітніше проступає соціальний складник, намагання зобразити та увиразнити ниці сторони нашої сучасності: які вони і звідки, і чому вони саме такі? Авторка не цурається навіть політичних і навколо політичних тем:

Хоча знаєш: це все, як на виборах в Харкові –
і мер не вмер
і «Ще не вмерла Україна...».

Гірка іронія, своєрідна алюзія, розчарування, – усі ці нюанси емоцій мають віднайти свій шлях до слова. Яке місце в поезії може мати естетика потворного, коли об'єкт зображення якраз втілює потворні сторони людського буття?

О, Харкове, мій Харкове!
На п'яти горбах, на семи вітрах!

Око твоє – всевидюче.

Ти – значний промисловий центр,

науковий, культурний,

студентсько-інтернаціональне місто-мільйонник!

Дивино, і як ти (ось такий!)

умістився в одному з наперстків?

І що робити з алюзією, семантика якої вміщується в наперстку?

Наводити посилання і пояснювати, що харківський мер, перш ніж стати мером, проходив навчання різними способами шахрайства через гру в наперсток? Перехрещення етики та естетики, психологічні та політичні ребуси. Поезія може бути і такою.

Чи є хтось серед живих, хто був би непричетний до «спотворення світу»? Хто був би без гріха? Має бути, але не серед нас грішних... Бо серед нас панують

зздрість, жорстокість і невситимість –

великий рід зі смертних гріхів

і то аж до смерти.

От як тепер все це з земельки стерти?

Поетеса вживає пестливе слово (демінітивний суфікс) у, здавалося б, зовсім для цього невідповідному контексті. Але то на перше, поверхове враження, насправді вживання саме цього варіанту тут розставляє свої неповторні і єдино логічні акценти, а до того ще й алюзивно перекидає свої мости думки до сковородинівської трактовки «земельки» (нагірної, низинної тощо).

«Чим серце заспокоїться?» запитує авторка в останньому розділі. То така іронія? – думає заскочений читач, вже збагатившись враженнями «спотвореного світу». Утім то й річ, що не заспокоїться, вже довіку не заспокоїться. Що ж тоді має на увазі авторка? Та й сама фраза якась підозріла: чи не з картярської фразеології? У вживанні слова, у його виборі, у його суголосі з іншими словами не все просто в цій взагалі аж надто

замисленій, багаточаровій, багатовекторній книзі. Власне, щось же повинно лишатися на сумлінні читача. Не про заспокоєння йдеться, йдеться про непомильно вгаданий шлях. Для Ольги Тараненко це від перших її поетичних кроків – шлях до Сковороди. Його шукає вона і на сторінках цієї книги:

Шлях шкарубкий, потрісканий, він – битий.

Правічний, речений тобі в роду.

На нім себе знайти чи загубити?

А то вже так: чи стрів Сковороду.

(«Муравським шляхом до Сковороди»)

Роздуми про стежки, шляхи, дороги. Роздуми про плинне і вічне, святкове і буденне, про долю Марфи і Марії, про жіноче (людське) щастя. Потаємна струна людського серця нап'ята так небезпечно туго, а по-іншому не можна:

Зв'язок такий незбагнений –

радіти б, а не говіти.

Нічого немає в мене!

Окрім оцього світу.

(«Як протяг неначе в серці»)

Дочитавши книгу до кінця, думаєш: Що ж було в ній такого, чого не зустрів у інших поетів? Чим вона вражає і в чому її магнетичні чари? Хтось скаже: «в оголеності нерва поезії», і ти з цим погодишся. Хтось інший додасть: «в оригінальності мислення», знову ж таки – без заперечень. Філолог вхопиться за неоднозначність вживання лексики, за оригінальний вибір слова. І з цим не можна не погодитися. Ось отак погодившись з усіма, насамкінець лишаєшся зі своїм: щирість! Найбільше приваблює саме щирість і незахищеність поетичного голосу. Власне, в цій книзі приваблює все...

*Роздуми над рукописом третьої збірки Мар'яни Даниленко
«Вітер з мого саду»*

Коли починаєш гортати рукопис нової книги поезії, то ставиш перед усім два запитання: «Про що?» і «Як?». Питання прості, а відповіді завжди плутані. Про що? Про сокровенне, про те, що не дає спокою, що поет має не просто відгадати, але й вкласти в слово, а це слово має стати одкровенням. Або імітацією...

Як? Розгадка цього «як?» залежить не лише від автора, але й у значній мірі від реципієнта, тобто читача. Задля чого забаглося йому, читачеві, розбиратися з оцим «Як?». Йому це справді цікаво? Допікає? Бентежить уяву? Чи комусь просто забаглося погратися в науковий дискурс, написати компліментарно-компілятивну рецензію, помножити імітацію на імітацію? Усяко буває...

Мені, як представнику старого покоління, конкретно цікавим є наступне: що долягає в сьогоднішньому світі молодим? Що вони шукають у слові і що знаходять? Яка гора приковує їхній погляд: гора успіху чи горні вершини людського духу? На гору успіху забираються по-різному, у кожного своя хитрість. Шлях на горні вершини для всіх однаковий: крила. Тут і генерал, і останній солдат мають однакові шанси. Тут усі самозванці будуть розвінчані, а рідні зустрінуть рідних...

З отаких роздумів починаю гортати рукопис третьої книги молодої харківської поетеси *Мар'яни Даниленко* «**Вітер з мого саду**».

Книга складається з трьох розділів. За якими критеріями здійснено саме такий поділ? Важкувате питання. Перший і другий розділ сприймаються, на мою думку, як один суцільний монолог. Можливо, автор просто дає читачеві можливість перевести дух. Так буває... У третьому розділі задана тема казковості. Чи витримується? Певною мірою – так.

Що привертає увагу в цій поезії, чому цю книгу не відкладаєш убік, як це часто робиш під тиском перенасиченості нашого часу, а все-таки гортаєш далі і не зупиняєшся до кінця? Бо приваблює щирість жіночого голосу. Бо

зацікавлює не випадковість слова, сам вибір слова із синонімічного ряду, чому авторка вдається саме до нього?

«Я лиш прихисток птаху на час,»

заявляє молодий голос. Саме в такому контексті сприймаєш цю атмосферу незахищеності, вразливості відкритої душі, якою пронизана збірка. Глибока туга обумовлює глибину ліризму. Соціальний, навіть соціально-політичний підтекст наявний, але десь там, в глибині. А на передньому плані трагізм життя жінки в епоху війни. Ліризм, психологізм, філософічність, усе це в різній мірі притаманне більшості віршів із названої збірки.

Дівчинко мила, яку так люблять усі,
чому ж ніхто не чує твоїх голосінь?
Чому вони кажуть, що це просто осінь?
І ти сама у таксі...

У цьому вірші привертають увагу ще й пошуки форми: наприклад, римування другого та третього рядків, чергування алітерацій та асонансів тощо. Взагалі, що радує, пошуки мовних засобів виразності у збірці присутні і вони заслуговують на підтримку. Здається, авторка тільки б виграла, якби частіше вдавалася до класичних форм, бо сама природа її поетичного обдарування, схильність до мовних пошуків, філологічна налаштованість, – усе це просто штовхає її шукати свої поетичні скарби саме в цьому напрямку.

А те, що всередині, тільки тобі і болить.
Не викрий себе, тільки погляд зумій одвести.
Без зайвих питань, в лабіринтах твоїх лихоліть
минуле страждає, майбутнє уперто мовчить
і бореться з тими, хто зараз згубився, як ти.

Оте, що тобі зрозуміле, для когось - п'ятьма.
Для когось кінець, де ти примудрився не впасти.

Любові просили? У тебе ж нічого нема...
Тепла і вогню? Тільки холод нічний обійма,
на фоні чужому, на фоні гострих контрастів.

Триматись. Не впасти. Ну, слухай, це зайві слова.
В долоню ляга монета дрібна, як спасіння.
За правду платити? Який купувати товар?
А час не стоїть, поспішає, біжить і сплива,
недбало кида у землю безплідне насіння. *Краще б: жбурляє у землю*

Чекати не варто. Не варто шукати слова.
Мовчи, захлинайся, зализуй різані рани.
І розчаруванням судомлять майбутні жнива.
І бореться з вітром густа здичавіла трава.
Триває життя, те, яке ми не обирали.

28.09.2017

Що в цій збірці насторожує? Про що – хочеш того чи ні, – а доводиться говорити, – то це розмова про впливи. Я взагалі за те, щоб впливи були. Бо в них проявляється і тяглість традицій, і робота в майстерні і багато-багато чого іншого, без чого мистецтво, його дух, його атмосфера просто не існує. Але...

Вплив має бути перетравлений до невпізнанності. Він має бути присутній, як кисень у повітрі: дихайте, не шкода. Але коли він збиває з ніг і кидається у вічі відразу, це погано. Особливо, коли в автора є власний голос і власний хист. Мене особисто насторожила інтонація таких віршів:

«Йди наосліп у темряві, стишуй свої страхи в голові.»

«Розв'язуй усі вузли. Один за одним. З кінця до початку.»

«До того, як ти торкнешся її руки,»

Начебто зрілі, талановиті вірші, а втім, – скоріше не «вірші», а «тексти», як дехто хоче нас сьогодні переконати. Слово – це «вірш», але слово – не «текст». У «тексті», як правило, немає початку, немає еволюції, кульмінації, розв'язки, немає лінійності. До речі, вертикальності також немає. Є множення фрагментів. Може, це нова естетика? Може, й так, але вона не

радує того, хто виріс на класичній естетиці. Тонко натягнута струна десь мала би обірватися, аби читач витер сльозу. Але до сльози не доходить. Заважає фрагментарність. Ефект неочікуваного вступу, як ознака множення фрагментів без осмислення мети. Множення слів розпорошує істину.

Інтонація напівтрансу, яку так інтенсивно упродовж років експлуатував Сергій Жадан. В результаті все це вже стало набирати ознак поетичної імітації, вірніше, самоімітації. Читач уже може імітувати сам, впадаючи в транс. Нанизуються речення, нанизуються слова, нагромаджуються само повтори. Це рух без мети, це глухі кути поезії. Окремі знахідки, вдалі звороти, навіть одкровення в цьому контексті вже нічого не рятують. Шахта вичерпана, надра видобуті. Для молодого автора це пастки, які треба оминати.

Лірика буває сповідальна, споглядальна, сюжетна, асоціативна, яка завгодно. Усі ці різновиди трапляються і в нашому рукописі. Більшість віршів написано, як правило, з якоїсь нагоди: з'явився привід, написався вірш. Вірші з нагоди позначені випадковістю. У цілому вся поетична естетика останнього століття позначена випадковістю та ситуаційністю. Дроблена естетика дробленого світу. Старі майстри писали інакше, у них були інші стосунки з вічністю. Мабуть, романтики були останніми з «вічних». Потім почалося «дроблення» естетики, яке триває до сьогоднішнього дня. З цієї «дробленості» вдавалося вириватися хіба що неокласикам. Звісно, і сьогодні окремі майстри роблять відчайдушні спроби вирватися за межі ситуаційності, наблизитися до вічності. Ці спроби різні, вони варті окремого дослідження, хтось його неодмінно проведе. Деякі автори інтуїтивно пробують робити це за рахунок культивування давніх жанрів (наприклад, хтось пише вінки сонетів), але це окремі епізоди, а мова йде про тенденцію...

Справжня лірика – яка вона? Цього не знає ніхто. Просто раптом читаєш начебто прості рядки, а серце завмирає:

ліжко в її кімнаті стоїть навпроти вікна.
щойно сонце тікає за край, вона засина,
падає вниз, де її ковтає трясовина.
вона кричить, пручається і
захлина...

ранку чекати вічність у темряві й напівсні.
вчуваються їй слова, сплітаються у пісні.
вилазить із ліжка, сідає за стіл при вікні,
їй робиться затишно.
з неба нарешті сніг.

тануть страхи і жахіття всі видаються сном.
сніг порятунок, як дев'яносто перший псалом.
сніг під вікном лежатиме вірним стареньким псом,
а вона засинає, сидючи за столом.

ще мінімум років сто хай би отак сніжило.
хай би спалось їй.
в хаті б все припадало пилом.
і хай тоді, коли нарешті все відболіло,
у неї б вирости білі пташині крила.

і вона б полетіла.

19.12.2017

Що робити з розділовими знаками? Вони то є, то їх, начебто, й немає. То автор їх дотримується ретельно, то свавільно. Мабуть, може бути все, але в рамках однієї збірки це все має бути уніфіковано.

Збірка цілісна. Поділ на розділи таки умовний, але чому б і ні? Тут багато справжнього змісту, хоча іноді виникає враження багатослівності, одноманітності, але це не та вада, яку важко подолати.

Дуже б хотілося, щоб авторка спробувала свої сили в класичному напрямку.

Таке враження, що вона поки що іде, мов сновида. З одного боку, в такій ході є свої принади. Але з іншого, є як зазначав німецький романтик Фрідріх Гельдерлін, є «священна тверезість» поезії. Майстри прагнуть не фокусів, а саме «священної тверезості». Рецептів немає, є доля, в тому числі творча доля поета...

Наш осінній резидент

Вересень добіг свого кінця, а наш гість, відомий німецький письменник Міхаель Целлер, уже повернувся додому у свій Вупперталь, що на північному заході Німеччини. Упродовж місяця він на запрошення українського Пен-клубу та харківської обласної адміністрації працював у Харкові як учасник проекту «Харківська літературна резиденція». Ним опікувався харківський літературний музей, а ще десятки друзів та знайомих, яких письменник набув у Харкові за чверть віку, якщо відлік вести від 1994-го року, коли він уперше відвідав наше місто.

Зустрічей було так багато, що згадати всі просто неможливо. Почну з останньої, яка відбулася в стінах харківської організації спілки письменників напередодні від'їзду німецького гостя. Це був традиційний семінар творчої молоді під назвою «Молода Слобожанщина». Учасників було густо, працювали секції поезії та прози. За результатами обговорення з часом (як це відбувається вже впродовж багатьох років) буде видано альманах «Левада». Міхаель Целлер нагодився якраз на вручення нагород. Ось тут і зав'язалася жвава розмова про письменницьку працю та письменницький триб життя, про співпрацю з видавництвами, про жанри та напрямки. Гостя дуже цікавило питання, наскільки важливу роль відіграють в українському літературному процесі літературні агенти. Найкомпетентнішою в цьому виявилася письменниця та редакторка Наталя Васильєва, яка, незважаючи на молодий вік, має багатий досвід такої роботи. Взагалі, молоде покоління

харківських письменників, які, власне, й зорганізували та творчо підготували семінар, справило на нашого гостя дуже приємне враження своїм розумінням самої суті письменницької праці, високою ерудицією, готовністю до праці не просто нелегкої, але й такої, що вимагає самозречення та жертвності. Як справедливо зазначив гість, для цього потрібна робота не одного покоління. А й справді, щоб сформувалися такі автори, як Антоніна Тимченко, Настя Литвиненко, Марія Варлигіна, Ася Шевцова (усіх перерахувати годі!) потрібна була багаторічна робота в студіях Віктора Тимченка, Ольги Тараненко, Віктора Бойка і т.д, і т.п.. Говорилося й про «фейсбучну» літературу, про високу та низьку планки, комерційні та некомерційні видання. Міхаель Целлер має свій досвід роботи з творчою молоддю, у Німеччині добре відомі його книги, які він створив разом з автрами-учнями різних німецьких реальних шкіл та гімназій. Ці книги мають у Харкові свою особливу читацьку аудиторію. Ще на початку 90-х разом із філософом та письменником Райнгардом Кнодтом Міхаель Целлер заснував премію імені Германа Кестена для дітей гімназії №23 міста Харкова, які мають особливі успіхи у вивченні німецької мови, літератури та перекладу. Творчі зв'язки з названою гімназією німецький письменник підтримував увесь цей час. Зокрема, цього року учениця гімназії Катерина Шарамко пише своє дослідження роману М.Целлера «Кропп. Звіт» у рамках Малої Академії наук.

Не перерахувати всіх зустрічей письменника з харківськими читачами: це передусім літературний музей, будинок Нюрнберга, німецький зал бібліотеки ім. Короленка, і багато інших закладів нашого міста. Хто ж він такий, наш гість?

Народився Міхаель Целлер у 1944 році в Бреслау (Вроцлаві), звідки мати мусила тікати в кінці війни сама з трьома малими дітьми. Батько з війни не повернувся. Про ці події йдеться романі письменника «Смерть брата», уривок з якого вийшов друком у Харківському часописі «Харків.Lit»

№3). Після закінчення школи Міхаель Целлер вивчав літературу та філософію, кандидатську дисертацію присвятив творчості Томаса Манна, докторську – сучасній німецькій ліриці. Але вже у 1982 році він став вільним письменником і жив усі ці роки виключно завдяки письменницькій праці. Він автор понад сорока книг, в тому числі восьми солідних романів, які були перевидані 5-6 і більше разів. Найвідоміші з них: «Der Wiedergänger», 1990 («Привид», проводиться паралель між сучасними проблемами з ВІЧ-епідеміями та проблемами з епідеміями чуми в епоху середньовіччя); «Cafe Europa», 1994 («Кав'ярня Європа» – йдеться про проблеми сучасної об'єднаної Європи, про суть діалогу культур у європейському просторі); «Brudertod», 2014 («Смерть брата» – роман автобіографічного спрямування).

Міхаеля Целлера в Німеччині називають письменником, який живе поміж світами, адже він постійно в дорозі. На питання поетеси та радіожурналістки Ірини Мироненко, яке місто в Німеччині він вважає своєю Батьківщиною, письменник відповів: «Моя Батьківщина – література». Про свої подорожі автор звітує на сторінках Інтернет-чосопису «Kulturmag», де веде свою сторінку і де неодноразово з'являлася інформація і про його українські подорожі, адже цей його візит до України вже п'ятий. М.Целлер – учасник усіх німецько-українських антологій, які виходили в рамках партнерства міст-побратимів Харків-Нюрнберг, зокрема, «Два міста». Майдан, 2000; «Понад час і простір». Майдан, 2006; «Мости поезії». Майдан, 2010. Варто також згадати переклад (Олександри Ковальнової) роману Міхаеля Целлера «Кропш. Звіт», ч. «Харків», 2016, № 5-6.

Написаний після падіння берлінського муру, цей роман надзвичайно актуальний для розуміння самої суті розквіту шахрайства в часи історичних потрясінь та перемін. Тип авантюриста, аморального пройдисвіта був відомий вже з часів античної літератури (слуги в комедіях Плавта, деякі персонажі в «Сатириконі» Петронія і творах Лукіана), літературі середньовіччя і Раннього Відродження (персонажі фарсів, фаблію, шванків,

новел Дж. Бокаччо). Більш близьким до героїв пікареского роману є Панург із «Гаргантюа і Пантагрюель» Ф. Рабле, проте й тут ще був відсутній центральний мотив пікареского роману – самотність героя у ворожому суспільстві. Шахрайський роман Міхаеля Целлера «Кропп. Звіт», написаний у 1996 році, – це інтелектуальна історія про «ізгоїв дев'яностих» (за словами літературних критиків Frankfurter Neue Presse (14/11/2002)), побудована з опорою на глибоке знання людської психології та з неповторним гумором. Якщо брати до уваги коріння шахрайського, а мабуть, швидше авантюрного роману, саме в німецькій літературі, то згадати варто передусім роман «Сімліціссімус» Г.Я. Гріммельсхаузена з часів німецького бароко. Герой барокового роману також переживає багато пригод, зазнає злетів та падінь, проте негідником, на відміну від героя М.Целлера, не стає. В плані впливів та традицій варто також згадати незакінчений роман Томаса Манна «Сповідь авантюриста Фелікса Круля», тим у більшій мірі, що М.Целлер у свої молоді роки досліджував творчість Томаса Манна.

Сюжет роману М. Целлера «Кропп. Звіт» нелінійний, він розпадається на декілька історій-сповідей, обрамлених однією основною сповіддю героя-оповідача. Отже, у романі Целлера маємо п'ять сповідей: сповідь головного героя і чотири зізнання другорядних героїв.

Роман має кільцеву композицію, яка надає розповіді завершеності й гармонійності. Твір починається сценою зустрічі головного героя, Гайо Кроппа, з другом Карлом у пивниці, господарем якої є грек Сократ. Спершу він був орендатором, але завдяки своїй працьовитості та наполегливості став власником цього закладу. Саме в цій затишній пивниці приятель Карл і розповідає про свої здобутки та невдачі у відносинах з жінками. Багатий та безцінний досвід свого приятеля Кропп збирається використати в своєму майбутньому романі, щоб розбагатіти на цьому.

Грецьким обідом у Сократа роман і закінчується. Така смислова рамка замикає думку (осуд) героя-авантюриста автором роману, підсилюючи враження замкнутості життєвого кола. Гайо Кропп зізнається читачеві у

своїй ганебній поразці, але переможений і зраджений, він не кається. Вчинки головного героя не можна виправдати жорстокою об'єктивною реальністю, адже він протиставляє себе людям, яких ошукує, планує і розробляє тактику якнайдовше виманювати зі своїх жертв та їхніх родичів кошти, демонструє свою зверхність та унікальність, він зневажає усіх навколо. У цьому й криється пояснення його краху, адже на кожного крутія завжди знайдеться ще хитріший шахрай, Целлер використовує бароковий прийом розвінчання. У романі М.Целлера «Кропп» іронія відчувається на кожному кроці. Картина сприйняття світу Целлерівського шахрая не змінюється, він не кається. Авантюрник просто збирається з силами, щоб пережити свій черговий крах, і шукає нові можливості для реалізації своїх «талантів».

Взагалі, для романів та повістей Міхаеля Целлера характерні позитивні герої. Повністю негативний герой, як згаданий вище Гайо Кропп, – виняток із цього ряду.

Перебуваючи в рамках «літературної резиденції» в Харкові, Міхаель Целлер невтомно працював, записував свої нові враження про Україну та Харків. З них має постати нова книга, на яку ми, його читачі, з нетерпінням чекаємо...

(«Українська літературна газета», 28.10. 2019 р.)

Як далеко чути шепіт минулого? (Ганна Ткаченко: «У шепоті минулого», Харків. Майдан, 2020

Ганна Ткаченко – відома сучасна українська письменниця, авторка історичних романів, повістей, оповідань. Своєю першою книгою прози (а саме, романом «Голгофа козацьких нащадків») Ганна Ткаченко заявила про своє бажання перегорнути перед очима молодших сучасників сторінки пекучої правди про минуле нашої Батьківщини. У цьому романі сконцентровано основні теми і проблеми, до яких вона неодноразово буде повертатися в наступних творах: революція, громадянська війна, колективізація, голодомор, злочини сталінського режиму, друга світова війна, повоєнне життя і так до самого завершення ХХ століття. Отже, можна стверджувати, що час зображення в прозі Ганни Ткаченко – усе ХХ століття, а от часова перспектива прибирає різних форм в залежності від художнього завдання, яке ставить перед собою авторка. У романі «Голгофа козацьких нащадків» йдеться передусім про першу половину ХХ століття. Місце дії – рідна авторці Чернігівщина, край, де вона народилася, де сформувалася її картина світу, усвідомлення своєї причетності до великого козацького роду. До козацького роду причетні і герої її твору, за що вони в новому часі мають нести свій тяжкий хрест, як, наприклад головна героїня – зовсім юна дівчина Маня, батько якої Савелій Руденко, нащадок запорізьких козаків, потрапив під важкі жорна нової влади.

У романі «Спалені мрії» йдеться про викривальну правду про війну, про всі ті страшні злочини, які творили комуністичні чиновники та військові начальники, а також про жахіття німецької окупації. Усе це авторка показує на прикладі життя селян в її рідному селі Березівка. Головна героїня в цьому романі також жінка, мабуть, жіночі образи вдаються авторці найкраще. Ганна Ткаченко не переобтяжує своє епічне полотно сухими фактами історичних документів, вона опирається на реальні свідчення своїх односельців, тому її розповідь має таку переконливу силу та емоційний заряд. Проза Ганни Ткаченко тяжіє до традиції, вона лінійна, події розгортаються в один бік, іноді часова перспектива увиразнюється через спогади, якесь несподіване перекидання часових мостів від епізоду до епізоду, але заданої лінійності загального наративу це не порушує.

До історичної прози належить і нещодавній роман Ганни Ткаченко «Політ ворона. Доля отамана», який вийшов друком у минулому році. Змінюється просторова перспектива: замість улюбленої для авторки Чернігівщини читач переноситься на Слобідщину, а точніше – на Ізюмщину

– в епоху громадянської війни в Україні. Головний герой цього твору – чоловік. Це місцевий Олекса Довбуш, очільник селянського визвольного руху проти російських комуністів Григорій Савон. Цей ще зовсім молодий селянський хлопець у свої 19 років зумів згуртувати місцевих селян на боротьбу за кращу долю, а головне: він зміг протриматися на своїх рубежах майже чотири роки, маючи такого могутнього та підлого ворога.

І ось перед нами нова книга харківської письменниці, а саме : «У шепоті минулого». До книги увійшли дві повісті («Летіла зозуля», «Вистраждана земля»), десять оповідань («Грузинка і босяк», «Оленчина доля», «У шепоті минулого», «Із дідової сивої голови», «Дивні Іванові пригоди», «Побачити ангела», «Врятоване життя», «На чужій війні», «Шлях до перемоги», «Неподалік до Берестової») та одна новела («Чудо»).

Повість «Летіла зозуля» стоїть у книзі першою і це вдале композиційне рішення. Вона динамічно напружена, часова та просторова перспективи добре продумані, увага читача не послаблюється ані на мить. До вдалих творчих знахідок можна віднести і вибір головної героїні. Вона – людина із села, як це зазвичай зустрічається в творах нашої авторки, але водночас вона вчителька, що розширює та збагачує її картину світу. Її доля розгортається у звичному для Ганни Ткаченко стилі, тобто лінійно, доля героя на авторській долоні. Але не так уже на цій долоні затишно, адже події припадають на передвоєнний, воєнний та післявоєнний час, середину минулого століття. Про свої письменницькі задуми та їх втілення на папері сама авторка зазначає: «Мені завжди цікаво прослідкувати за людиною, яка, потрапивши в складну ситуацію, шукає вихід. Зрозуміти її внутрішній світ і показати, що, переживши так багато, вона не зміліла душею. Наблизити головного героя до живої людини, яка мріє, поринає у спогади, сама з собою розмовляє, і сьак, і так перекидає думки в голові, від чого і соромно їй, і радісно. Людина навіть сама не уявляє, якої сили її думка, не знає й того, звідки береться ніким не вивчена енергія, якій часом усе під силу. Так розкривається характер героїв, яких я веду «перехресними стежками», де вони зустрічаються з коханням, розлукою, розпачем, а то й горем. Та, незважаючи на випробування, вони стають сильнішими, починають дорожити своїм життям, примножувати добро у нашому жорстокому світі».(стор.4) У повісті «Летіла зозуля» ці перехресні стежки героїв особливо розгалужені, а найбільше в головної героїні – Марусі. Спершу ми бачимо її зовсім молодим дівчам, яке іще ніби грається в дорослу жінку, серйозну вчительку. Маруся закохана у своїх дітей, колег-учителів, село, в якому вчителює, увесь білий світ. Авторський опис природи на початку повісті сприймається читачем водночас і від імені головної героїні:

«Недалеко від лісу, з одного боку, і невеликої річки – з другого, поміж буйної зелені лип, дубів, кленів, беріз, високих груш та розлогих яблунь ледь виднілося село Климова Балка. Старі люди казали, що саме тут колись про-

ходив Муравський шлях, яким татари ходили на Московію та Слобожанщину за живим ясиром. А повертаючись назад, тягли на аркані зв'язаних людей. Тільки ніхто не знав, скільки зраних ніг тут пройшло та скільки сліз виплакано. Було й після того тут різного, але вони про те майже не говорять. Частіше про ту далеку давнину, яка надійно сховалася в минулих століттях».(стор.5)

Це типовий для Ганни Ткаченко художній прийом – змішувати часову перспективу конкретної оповіді з вклиненням історичного часопростору. Подій у повісті густо, вони різні за своїми масштабами, це і малий світ, тобто особисте життя героїв, це і масштабні події, що мають безпосередній вплив на долю всього світу. Ще перед війною головна героїня повісті встигла зустріти своє кохання, вийти заміж, народити дитину. Її заміжжя не було вдалим, але воно подарувало їй сина, який пізніше став для неї, незважаючи на свій ще аж надто малий вік, і товаришем в дорозі, і помічником, і порадиником. Головна подія усієї повісті – евакуація, страшна правда про неї. Взагалі страшною правди у творі дуже багато, авторка не нагнітає її зумисно, вона просто стає художньою правдою. Велика картина масштабних подій виписана з урахуванням найдрібніших деталей: від трагічного до комічного. Молода жінка з маленьким синочком втікає від переслідувань та погроз хижаків з органів на саморобнім візочку, а замість коня в неї схожа на теля корівчина, яку жінка іноді навіть узуває в саморобні черевички з колісної гуми, аби не так сильно зношувалися ніжні ратички дивовижної годувальниці. Авторка розгортає перед читачем велику панораму, що географічно простягається від Волги до Полтавщини. Втеча вдалася, а якою ціною, про це читач дізнається, прочитавши повість. Емоційність повісті підсилюють мотиви з українського фольклору, мітологічні вкраплення. Не все тут прочитується чітко та однозначно, наприклад, мотив вовчиці-посестри. Він міг би сприйматися як природне навіювання, але ім'я Герда вносить певний дисонанс. Не тому, що вовчиця не може мати такого імені, але не в контексті української мітології. Якоїсь іншої? Тоді це треба по-особливому мотивувати. Інша річ – образ зозулі. Цей художній прийом – дуже вдала знахідка для всього твору. Він і сам по собі багатовимірний, а в контексті долі головної героїні ця багатовимірність поглиблюється ще більше. Пісня про зозулю – улюблена пісня співака Бориса, Марусинового чоловіка, батька її сина (*Летіла зозуля, /Через мою хату,/ Сіла на калині,/Та й стала кувати.*) Борис виявився зрадливим коханцем, безвідповідальним чоловіком та батьком. Зозулею називає його Марусин батько, підкреслюючи саме ці риси характеру свого невдалого зятя. Але в кінці повісті співак Борис постає перед читачем в іншій іпостасі, як саможертвний герой, який рятує Марусю від кулі ціною власного життя. З його уст читач довідується, що він усе життя вірно любив свою дружину, лише її одну. Це сприймається, власне, не як багатовимірність образу, а як невмотивоване зміщення точки зору, що робить зображення характеру непереконаливим. У цілому повість «Летіла зозуля» – річ високохудожня, вона заслуговує на вдумливе прочитання критиків та літературознавців. Авторка любить своїх героїв,

вона захоплюється високим ладом їхніх душ, їй чужий етичний нігілізм багатьох авторів сучасного літературного мейнстріму. Вона не боїться також іноді видатися аж надто простою у своїх роздумах та міркуваннях про людське життя. І вдумливий читач бачить: ця простота від мудрості.

Зовсім іншу стилістику ми зустрічаємо в повісті «Вистраждана земля»: «Як свідчать архівні джерела, Українську лінію споруджували за зразковими (типовими) проектами, запозиченими з праць європейських фортифікаторів XVII століття. Роботами керували військовий інженер Андріан Добриньї та інші російські фортифікатори, а загальний нагляд за будівництвом і організацією оборони Української лінії, здійснював один з намісників імператриці на Україні генерал-фельдмаршал Герхард фон Мініх.

Спорудження розпочалося з боку Сіверського Дінця. На лінії, яка мала ламані окреслення, з огляду на річки, струмки та яри, завдовжки 285 верст протягом короткого часу було зведено 17 фортець, 57 редутів, 87 реданів, 3 кавальєри та ряд інших польових укріплень» (стор. 193).

Повість насичена густим змістом, але сам виклад матеріалу нагадує сторінки архівних документів: статистика, факти, скупий опис подій. Тут згадуються герої літописів чи народних переказів, але в їхні конкретні долі авторка не заглиблюється, читач сприймає усі ці події розумом, аналізує, виважує. Що це – науковий виклад, репортаж чи загальний історичний огляд життя українців на цій такій вистражданій, такій рідній їхнім серцям землі? Чи, може, визначення особливостей стилю та жанру твору для читача не завжди суттєво важливі?

Оповідання, включені в нову книгу Ганни Ткаченко, були написані значно раніше (переважно це 2011-2014рр.), крім одного – «Неподалік Берестової» (2019р.). Їх тематика багато в чому перегукується: людські долі, незатишність життя у великій країні, де декларувалося життя на принципах добра та справедливості, а насправді вершилася масштабна розправа над простим людом, перед усім над українським селянством. Заголовок одного з цих оповідань став назвою усієї книги. Йдеться про оповідання «У шепоті минулого». Про що воно? Стосовно художнього твору істотні два питання: що і як? Що становить канву подій? Як автор вибудовує твір у художньому плані, які художні засоби він використовує. В оповіданні описується людське життя в крайніх злиднях, як у матеріальних, так і в духовних. Усе в цих людей убоге, ба, навіть моторошне. А найжахливіше те, що тут не має сили навіть материнська любов, яку в найтяжчих випробуваннях не губили навіть Шевченкові покритки. Тут же вона скрижаніла, отерпла, виявилась негідною свого високого покликання. На старості мати згадує, як воно було: у шепоті минулого. Головна героїня Олександра все життя залежала від своїх хижих багатших родичів, до яких завжди зверталася за допомогою. Родичі запідозрили, що Олександрина донька Оксана вкрала їхні гроші, та вчинили над нею нелюдську розправу, заганяючи голки під нігті дитини. А мати збайдужіло дивилася на ці тортури, не зважившись дієво захистити своє скривдене дитя. Правда, під кінець розправи мати ніби засуджує родичів:

«— Та що ж ви за люди такі! — прийшла до тямі Олександра. — Рідня називається, а самі — гірше німців, — хапається за повітку та намагається звестися на ноги. — За гроші ладні моїх дітей занাপстити! — нарешті крикнула голосно.

— Нехай по-твому буде, — поступилася баба Варка, коли Явдоха й не збиралася спинятись. — Тільки гляди, Наталко, не віддати тобі таких грошей, коли й хату продаси! — погрожує скрученим пальцем.» (стор.236)
Не зовсім зрозуміло, звідки тут ще одна дійова особа – Наталка. Мабуть, це все-таки Олександра.

Пізніше і донька головної героїні повелася стосовно своєї дитини так же байдуже та відсторонено. Уся ця буденність, якась бісівська зачаклованість, одноманітність постає перед читачем, як виклик: у таких людей і не могло бути іншого минулого, як не може бути іншого майбутнього, бо вони самі того не варті! У всьому цьому контексті автор не вивершується понад зображеним, він іде за подіями, спостерігає за вчинками, суд має влаштувати читач, такий наратив, як правило, понижує рівень художності. Тож спадає на думку: найкраще нашій авторці вдаються позитивні образи, як наприклад, образ Марусі у повісті «Летіла зозуля», образ бабусі Вікторії в новелі «Чудо». До речі, чому всі твори короткої прози мають назву «оповідання», а цей твір авторка називає «новела»? Вікіпедія формулює ознаки цього жанру таким чином: «Серед різновидів епічного жанру новела вирізняється строгою й усталеною конструкцією. До композиційних канонів новели належать: наявність строгої та згорненої композиції з яскраво вираженим композиційним осередком (переломний момент сюжету, кульмінаційний пункт дії, контраст чи паралелізм сюжетних мотивів тощо), перевага сюжетної однолінійності, зведення до мінімуму кількості персонажів.

Персонажами новели є особистості, зазвичай, цілком сформовані, що потрапили в незвичайні життєві обставини. Автор у новелі концентрує увагу на змалюванні їхнього внутрішнього світу, переживань і настроїв. Сюжет новели простий, надзвичайно динамічний, має ситуаційну чи психологічну несподіванку.»

Власне, виходячи з цього новелою можна було б назвати і оповідання «Побачити ангела». Але не в цьому суть. «Чудо» написано в іншій стилістиці, ніж більшість оповідань книги. Ця річ глибоко поетична, емоційно наснажена, це пісня, проспівана вразливою душею, налаштованою на високий лад. Людська душа варта чогось вищого, аніж монотонне скініння людського буття в умовах убогого існування обездоленої людини. Бабуся Вікторія знаходить цей високий лад душі у дружбі з лелечихою. Новела «Чудо» позначена не лише високою художністю, але й глибоким психологізмом, філософічністю, чистою духовністю. Хто тут кому вчитель, хто кому приклад морального подвижництва та високої жертвності? Бабуся рятує поранену та знесилену буслиху фізично, буслиха виводить

свою візаві на інші стежки, де правлять закони неба. Трагізм означено темою зради, яка вносить в таку хистку атмосферу взаємної довіри ноти драматизму, розпачу, неспокою. Бусол повернувся з вирію з новою подругою, чим завдав покинутій пораненій буслисі непоправного болю. Чи всі помилки можна виправити? Чи покаране зло перестає бути злом? Бусол хоче свою помилку виправити, але запізно. Все, що трапляється в одному вимірі, відбувається одночасно десь іще, тим самим впливаючи на перебіг подій. Принаймні так обернулося все для старої Вікторії. Якраз для неї обернулося на краще. Новелу «Чудо» треба читати вдумливо, не поспішаючи, не перескакуючи з одного епізоду на інший. Тут багато змісту різного плану: явного і неявного, вираженого вербально і не вербально, викладеного перед очі читача та захованого глибоко в підтексті.

Найпізніше оповідання нової книги Ганни Ткаченко має назву «Неподалік Берестової» (2019 р.). В ньому авторка сповідує свій основний принцип творчості: донести до читача інформацію, яку від нього приховували, відкрити людям очі на пекучі таємниці давнього та зовсім недавнього минуло. В оповіданні йдеться про аварію на 35-ій свердловині, яка трапилася на Красноградщині поблизу села Берестове 1972 р.. Репетиція Чорнобиля ще задовго до самого Чорнобиля. Людські долі показано на фоні подій, які, хоча й лишалися невідомими для більшості громадян великої країни, але від того не переставали бути зловісно масштабними та небезпечними.

У новій книзі Ганна Ткаченко піднімає дуже багато старих і нових тем (війна, давня і недавня, війна на своїй землі та на чужій, покинутість у суспільстві обездолених дітей та старих людей, високий лет високої душі та гріхопадіння душ слабких, а ще – кохання, дружба тощо). Вона описує події так майстерно, що читач сам не відчуває, як повністю потрапляє під вплив оповіді, поринає у магічну реальність авторського слова, серцем і душею переживаючи все, що зустрічається на стежках героїв.

Олександра Ковальова

Харків

Політ з високого гнізда

Харків літературний. Українське слово в зросійщеному місті. Давнє і сучасне. Давнє – велике і високе. Високе гніздо, з якого злетіти з не окріпленими крилами – все одно, що випасти. Десь біля праджерел – сам Скворода «з припорошілими саквами». Ближче в часі – харківські романтики. Ще одне могутнє гніздо – Харківський університет, заснований Василем Каразіним у 1804 році як найперший в Україні. На відстані сотні років – розстріляне Відродження. І вже зовсім близько могутня трійця повоєнного часу: Іван Вирган, Василь Мисик, Ігор Муратов. Із початком перебудови почали підніматися різні новітні хвилі українського відродження. Одним з таких новітніх осередків змагань за українську мову, культуру, душу стало в Харкові культурологічне товариство «Спадщина», яке намагалося на свій лад українізувати тогочасний дрімотний Харків. Біля пам'ятника Тарасу можна було часто побачити київських кобзарів: Миколу Будника, братів Литвинів, Володимира Горбатюка, лірника Михайла Хая. Коли я сьогодні думаю про покоління харківських поетів, які народилися у 80-і, і ледь не з пелюшок почали складати свої перші поетичні рядки українською мовою, маючи суціль зрусифіковане оточення, перед моїми очима виникають такі картинки: молоді мами, наприклад, мама Тоні Тимченко чи мама Юлі Максимейко гуляють зі своїми донечками в саду Шевченка, а дитяче вухо вловлює з усього строкатого міського шуму саме спів кобзарів. Те слово проникає в дитяче серце аж на саме денце і лишається там навіки. Є такі серця і душі, де сокровенне лишається навіки. Ось так колись начебто зовсім випадково в далекій евакуації в Казахстані почула українське слово Майя Львович і це визначило її долю...

Сьогодні їм, народженим у 80-і трохи за тридцять. Серед них багато зрілих майстрів слова, вони вгадувані, їх встигли запам'ятати. Сьогодні вони визначають літературне обличчя нашого міста. Пригадую один із семінарів «Молодої Слобожанщини» ближче до кінця 90-х. Учасники – харківські

школярі та підлітки. Їхні літературні наставники – Віктор Тимченко, Віктор Бойко, Ольга Тараненко. Наш невтомний Гомер Віктор Тимченко щиро дивується: «Ще такі малі, а вже мають таке непомильне відчуття українського слова! Таку природність! Ось тобі й Харків!». Тоня Тимченко самозаглиблена, її ліризм зачасний, вона ніби до чогось прислухається, вся, мов струночка. Юля Максимейко вибухова, вражає гострим не дитячим розумом, парадоксальністю образів. До речі, мабуть, Юля належить до тих рідкісних авторів, яких прийняли до спілки ще в школярському віці. Свою першу книгу вона видала у п'ятнадцять років! («Кроки у мінорному мажорі»).

Спогади завжди налаштовують на сентиментальність. Але посправжньому цікавить інше: Як вони вибудовують свій поетичний світ, ці ще зовсім молоді за віком, але вже давно вправні та досвідчені майстри слова? Як склалися їхні творчі долі?

Антоніна Тимченко написала солідну дисертацію під науковим керівництвом Юрія Безхутрого (опоненти Е. Соловей, Р. Мельників) – «Мотивна структура поезії Володимира Свідзінського». Вона виступає як науковець і літературний критик. Творча особистість, як правило, егоцентрична. В особі ж А.Тимченко ми маємо щасливий виняток прояву послідовного альтруїзму, природжену потребу робити щось для інших, наприклад, для письменницької громади міста Харкова. Упродовж кількох років вона успішно проводить роботу з молодими авторами, організовує (разом з іншими колегами) щорічні семінари «Молодої Слобожанщини» тощо. За результатом проведення семінарів та конкурсів виходить друком альманах «Левада». А ще сфера її відповідальності – конкурс імені Тані Шамрай. Поетичний доробок А.Тимченко – це книги: «Напередодні», «Посаг», «Падає камінь з душі», «Гарячі нитки», «Бабинець», «Скрипалік» та кілька книжок для дітей.

Вона лауреат Міжнародного конкурсу кращих творів молодих українських літераторів «Гранослов», «Молода Слобожанщина» та Міжнародної україно-німецької премії ім. О. Гончара. Член НСПУ з 2005 р.

Уважно вчитуюсь у поетичні рядки книги «Скрипалик». Та ж сама самозаглибленість, що і на початку творчого шляху. Авторка широко використовує елементи поліритміки, підслухані нею у В.Свідзинського, у В.Мисика («Мати-осінь», «Чорнотроп»), в народній пісні. Ритм змінюється відповідно до зміни настрою. Римування часто довільне: може бути всередині рядка, може перестрибувати по віршу, створюючи напрочуд багате інтонаційне поле. Антоніна Тимченко – міська людина, села зсередини (біографічно) не відчула, воно в неї подекуди помітно естетизоване та ідеалізоване. Образи сільських людей возвеличені, позначені біблійною епічністю.

« У неї в хаті, як у церкві –
Біленькі стіни у квітках.
Ітима повз, поставить цебра
І привітається Лука». (Стор.30)

Відчувається філігранна робота зі словом, звуком, витончена гра алітерацій, що збагачує поезику, вимагає особливо уважного прочитання та осмислення:

«Уривки слів про тіні у степу,
Про сутінки, що наставати сміють,
Про саламандру, наче Соломію,
Гнучку.
Про силу споришевих пут.
Застуджений цвіркун. Камінний сон.
Кармічний шлях.
Кармінний подих тиші.
Оторопіння на землі і вище.
Швидкої смерті степове ласо.» (Стор.27)

Техніка вірша уважно продумана: багат шаровість змісту, багатовекторність художніх образів, усі конотативні складники, усе, що творить глибину підтексту. Антична культура, Біблія, українська міфологія та пісня, – ось основні джерела поетичного натхнення нашої авторки. Своє естетичне кредо вона сформулювала у вірші «Скрипалик»:

«Скрипалику, не обирай піано,
Тобі не до лиця моя печаль.
Смичок – він чесний, чесний і старанний,
І скрипочка ласкава до плеча.

Зіграй дороги, не легкі, а щирі,
Сільські церкви і чижика політ,
Зіграй – і я у кожен звук повірю,
У кожне Боже слово на землі» (Стор. 5)

А.Тимченко не цурається буденності, соціальної закореності сюжетів, але в цілому її лірика медитативна, позначена метафізичними настроями, філософічністю.

Метафізичними настроями позначена у значній мірі і поезія Олени Якименко. До речі, її книга «Зонтичні» вийшла друком під однією обкладинкою зі «Скрипаликом» А.Тимченко. Дівчат багато що поєднує: вони однолітки, колишні однокурсниці, обидві самозаглиблені, схильні до філософської медитації. Взагалі, мабуть, у зв'язку з біографічними чинниками було б цікаво розставити певні географічні акценти на мапі літературного та позалітературного Харкова. Наприклад, Антоніна Тимченко народилася на Салтівці (як, до речі, й Таня Шамрай). Це особливий осередок солідного харківського обивателя, недавнього селянина, який про всякий випадок скоренько обрусів і таким чином долучився до «нормальних» харків'ян. Олена Якименко виросла в Хорошевому, практично в передмісті. У такому варіанті поєднуються вигоди села і вигоди міста. Люцина Хворост та Юля Максимейко провели своє дитинство на Нових Будинках, де

селянський вплив тісно переплівся з єврейськими елементами (наслідок своєрідного заселення цієї території у 60-і роки). Ніхто з цих авторів не формувався в дитячі роки в богемному центрі міста, де були свої неповторні особливості та нюанси...

До спілки Олену Якименко прийняли за книгу «Ніч нерозгадана». Вона лауреат Міжнародного літературного конкурсу «Гранослов». Член НСПУ з 2005 р.

Поезія Олени Якименко написана, як правило, вільним ритмом, але час від часу авторка вдається до нерегулярних рим, робить це з підкреслено необов'язковістю, певною демонстративністю: пишу, мовляв, як дихаю, дихаю залежно від ритміки пульсу чи повівів вітру тощо.

«Світ після півночі – третє пришествя Стилю.

Нині безплідна безодня плодить поетів.

Нині не чути, як певно руйнується тіло,

Нерви і вени судомить зусилля злету.

Тиша ламає слова, не минаючи істин.

Темрява тихне у спалаху світлої злості.

І хочу – й не можу сказати, що я – на вістрі,

Що хочу померти, доки не почалось» (Стор.8)

Поетичний світ Олени Якименко має свої полюси. Це метафізичний «він» та метафізична «вона», які далеко в глибині можуть обернутися кимось іншим на ім'я «звір». Хоча в контексті цього поетичного світу «звіром» може виявитися все. А де відчуває себе авторка у цьому химерно поляризованому світі? На «єретичні» роздуми наштовхує вірш « Любов і моя Ісландія»:

«Назви своїм іменем сходи, що вгору,

Між поверхом першим і темним горищем,

І привид місцевий відкриє вино

З нагоди такого свята.

Ти з тих потойбічних, з обличчям непевним,

Для кого я мала глядіти дитини,

У жінки чиєї приймати пологи,

Кому не зігріла колись молока

У глечики чи у грудях.

Це тіло, хистка споруда» . (Стор. 13)

Отже, виходить, що місце авторки цих рядків десь збоку, бо «тіло, хистка споруда»... Якщо в поезії Антоніни Тимченко на тлі сюжетів античності, Біблії, світової та української класики чітко увиразнюються соціальні аспекти, прочитуються сучасні події, вгадуються переживання наших співгромадян, то в текстах Олени Якименко соціальні моменти відсутні майже повністю.

Основне багатство віршів цієї авторки – це антропоморфізм фольклорного типу. Тут усе олюднене, рівне самому собі і всьому іншому («Будинок», «Будинок – Я», «Будинок живе на горі»). На фольклорній інтонації сплетено і примхливу інтонацію вірша «Грім» з епіграфом із І.Франка. Звісно, поезія може бути і така: химерна, некерована, безоглядна і водночас вишукана та витончена.

Думаю про тих, хто щойно пройшов попереду цих дівчат (тобто, про народжених у 70-і). Ці хлопці прибули до Харкова з віддалених сіл та хуторів навчатися в Харківському педагогічному університеті. Їх привабила не спілка письменників, а щойно заснований літературний музей, де вони заснували своє творче об'єднання «Червона фіра». Приїхали україномовні у все ще тотально зросійщений Харків, але попит на українську мову вже відчувався. Це Сергій Жадан, Ростислав Мельників, Ігор Пилипчук (пізніше до них приєднався Сашко Ушкалов, харків'янин, народжений вже на початку 80-х). Літмузей відкрив їм очі на літературний Харків 20-х років минулого століття. Особливо значущою подією того часу стала виставка

«Українська Голгофа», присвячена письменникам «розстріляного Відродження». Музейники підказали хлопцям теми їх майбутніх дисертацій, а також дали відчуття, що таке: літературний процес. Хлопці почали виганяти дух «совка» з усіх закутків та підвалів. У повітрі запахло попитом на етичний та естетичний нігілізм. Літературні герої цього покоління авторів, як правило, це люди декласовані, збочені, нікчемні. А це ж були люди з народу! З українського народу! Однак, інших героїв для цих авторів не знайшлося. Ось так здалека, з лукавої глобальної настанови увиразнювався образ українського народу: мова в матюччі, душа в лишаях, пам'ять побита міллю забуття... На все це був потужний попит. Під кінець 90-х Сергій Жадан вже став всеукраїнським культовим поетом. Талант перекривав матюччя, якоюсь мірою він перекривав навіть наслідки повзучого етичного та естетичного нігілізму. Талант – річ аж ніяк не другорядна. Але ж поезія – не політика, тут свої небезпеки, свої літературні та навколо літературні чинники, свої химери «сталінських» премій усіх часів та народів...

Народжені у 70-і та народжені у 80-і могли б належати до одного літературного покоління, якби кон'юнктура склалася інакше. Але склалося так, як склалося: виникла аксіологічна прірва між ідеалістами та етико-естетичними нігілістами. Особливо яскраво це помітно на прикладі творчості Люцини Хворост (Друкувалася у журналі “Київ”, газетах “Літературна Україна”, “Український простір”, “Пороги” (Чехія), літературно-художніх альманахах та інших виданнях. Авторка трьох поетичних збірок: “ГалЮЦИНАції” (2009) , “Паперовий кораблик” (2010). «Скликаю птаство» (2015). Лауреат першої премії Міжнародного конкурсу виконавців українського романсу імені Квітки Цісик (2011), «Осіннє рандеву», 2013, а також міжнародної премії імені Олесея Гончара за малу прозу (2012).

Вона не ходила до впливових літературних студій, не належала ні до «навколо спілчанських», ні до «навколо літмузейних» творчих угруповань. Про неї можна було б сказати: вона змодельовала себе сама. Але досвід

свідчить, що так не буває. Вчителі є в кожного і завжди. Для Люцини це викладачі університету, де вона навчалася на філологічному факультеті, а пізніше вивчала давню українську мову в аспірантурі. Пізніше вона багато чому навчилася, працюючи літредактором у часописі «Березіль» (наставництво В.Науменка). Окремо треба згадати про вплив В.Базилевського, який щиро радив молодій колезі «пливти проти течії»...

Люцина Хворост належить до того типу авторів, для яких самоусвідомлення себе в літературному процесі настає дуже рано. Вона з юних років зробила ставку на високе. Вже найперші її поетичні спроби позначені пошуками високого стилю, високого Слова, вищих цінностей. Естетична позиція авторки найкраще викладена у сонеті «Гутники», присвячену її київській подрузі-посестрі Олені О'Лір:

Вона любила спати до обіду,
А по полудні до майстерні йшла.
Вона різьбила з матового скла
Журавок тонкогорлих і лебідок.

Тримала лупу, різакон вела,
Сиділа вперто, не здіймала виду, –
І те, що лиш угадувалося блідо,
Ставало м'язом і пером крила.

А він приходив рано. На осонні
Сідав і шліфував шибки віконні,
Насвистував і промінці ловив.
Лиш сердився в години пообідні,
Як застували сонце у робітні
То крила лебедів, то журавлів.

Люцина Хворост – прихильниця класичного шляху, на якому вільній програмі передують програми обов'язкова, що вимагає серйозної підготовки, високої культури, професіоналізму. Атрибути давніх культурних епох (Греції, Риму) набувають у контексті поезії Люцини не орнаментального, а концептуального характеру. Це вузли, розв'язуючи які авторка намагається розгадати загадки світу. Тільки в творінні краси вбачає лірична героїня суть людського життя. Як мало цієї креативної естетики лишилося в сучасному світі споживачів! Куди подівся наповнений осіянною креативністю сільський побут, де всі вишивали, ліпили з глини, малювали, грали на власноруч виготовлених музичних інструментах, співали?! Саме цю пекучу тему туги за втраченим раєм краси збудує в нашій уяві сонет „Гутники”, який втримує усі вимоги щодо сонетної форми та змісту. Його варто перечитувати, вдумливо аналізуючи авторський задум. Краса також буває різною. Небуденна і, начебто, не дуже й потрібна, як оті журавки тонкогорлі, створені жіночою рукою, що застують гутнику творити в робітні іншу красу – ужиткову, доцільну, однозначно запотребовану. ..

Юлія Максимейко останнім часом мешкає у Швеції, але внутрішньо вона лишається тісно пов'язаною з Харковом, де встигла видати друком ряд книг (Кроки у мінорному мажорі. — Харків: Крок, 2002. — 28 с. Ціленеспрямованість./ Поезії — Харків: Крок, 2006. — 48 с. Вербарій. — Харків: Крок, 2011. — 64 с. Линии. — Харків: Майдан, 2014. — 80 с.). Ця авторка намагається писати свої твори двома мовами: українською та російською. Двомовність оригінальної творчості далеко не завжди сприймається колегами позитивно. Вважається, що навіть для того, щоб опанувати одну мову для оригінальної творчості – замало життя. Переклад – то інша річ. Однак, бувають щасливі винятки, наприклад, творчий шлях харків'янки Майї Львович, яка упродовж життя писала свої твори відразу дзеркально: українською та білоруською. Юлія Максимейко володіє

кількома іноземними мовами та плідно з них перекладає. Отже, позаду – набутий досвід, попереду – багато плідних відкриттів...

«Харків, Харків, Де твоє обличчя?» – доскіпувався колись найперший геній української поезії минулого століття. Через багато років йому відповіла замучена хворобами та життям харківська дівчинка Таня Шамрай:

Воно в землі,
у списках,
дзеркалах,
Які розбили обшуки щонічні,
В безглуздості судейських тих палат,
Де хтось у свідки проситься панічно.
Воно не в тих валізах дорогих,
Які втекли з убитої столиці,
Щоб в Києві,
Одягшись в ланцюги,
В закопаних питати про обличчя.

Заснований у 2014-му році конкурс імені Тані Шамрай став із часом своєрідним магнітним полем, у якому творчий процес молодих харківських авторів став набирати особливої потужності. Цей процес мусить мати свого історика, який усе це опише та розгляне в деталях. А я хочу зупинити свою увагу на віршах, присвячених молодими поетами Тані Шамрай. Перший – авторства Світлани Ринкевич, першої лауреатки конкурсу, авторки книги «Навзаєм». Вона вибрала автографом рядок поезії Тані Шамрай: «Тулюсь чолом гарячим до вікна...»

«Радій дощу! Так, як радів уперше,
Коли знайшов оте, чого шукав.
Чолом гарячим в шибку дня упершись,

Дивися, як на тебе суне шквал».

Акцент психологічний, емоційний, динамічно-драматичний.

Настя Перевозник (Литвиненко) на перший план висуває соціальні елементи зображення дійсності і за епіграф обирає такі рядочки Тані Шамрай: «...Це той випадок, коли/ за кісточку у найкислішій вишні/ вишневе тіло з кореня болить».::

Вишневих садків не саджали, але й не рубали,

І бачити страшно сокиру у владних руках.

Ми троє сміливих, та долі ми всі по цимбалах.

Це кухня хрущовки. Це дружба і райдужний спалах.

Межа між дитинством і мудрістю дуже тонка.

Наталія Мар'єнко, переможниця конкурсу цього року присвятила Тані Шамрай сонет, сповнений сумнівами, ваганнями, пошуками і свого шляху, і своєї долі. Тані такі настрої також не були чужими:

* * *

«Але ж усе це вірші не мої...»

Тетяна Шамрай

В чужих рядках знаходжу сни свої.

Чи я – лиш роль, що ви колись писали?

Бо весь мій світ – пів крапочки із «ї»

зі слів, якими інші існували.

Чи, може, справді, жереб той не мій,

і я – не я, чужу прийнявши долю?

Мене нема. Не повернуся з мрій.

Навіщо? Аби знов тікати від болю?

Нащо мені рядки чужих пісень,

нащо мені не мій холодний день,

нащо мені, такій жорстокій, рими?

Але ж дали! Моє – мені нести.

Бо не дають чіпать чужі хрести.

Та як знайти свого хреста між ними?...

У статті-огляді з обмеженими хронологічними рамками неможливо охопити все, назвати всіх. Поза оглядом лишається молода проза (М.Козиренко, О.Бойко, Н.Васильєва), інші жанри. Та не можна, хоча б побіжно не згадати про багатолітню плідну роботу харківських літературних студій (В.Тимченко, В.Бойко, О.Тараненко), на особливу увагу заслуговують літстудії в області: в Деркачах (керівник Т.Очеретянова), Балаклії, Ізюмі, Мерєфі тощо. Все це разом зміцнює позиції українського слова, надає йому крила, ошляхетнює українське обличчя нашого краю.

Олександра Ковальова

М.Харків

Стратегія достиглих дичок

(Олександр Бобошко: «Достиглі дички», Харків, Майдан, 2020)

Роздуми про поезію – це як плавання в Бермудському трикутнику: хтось впливає, хтось загубиться і хвилі його накриють. Впливає той, хто далеко не запливав, хвилі накриють того, хто прагнув пірнути якнайглибше. Це стосовно читача, рецензента, той впливає завжди. У рецензента є конкретні питання, на які треба знайти конкретні відповіді, конкретні критерії, яких бажано дотримуватися. Нова книга харківського поета Олександра Бобошка не є винятком. Вона не є винятком і в творчому доробку автора: все те ж намагання поєднати високу лірику і осмислення моральних аспектів буття, намагання мовою поезії виразити найсокровенніші роздуми людини про суть життя. Наш автор за фахом інженер, вищу освіту здобув у Харківському інституті радіоелектроніки. Він за своєю основою людина відповідального мислення. Що ж така людина шукає в поезії, де можна багато чого робити, але аналітичне мислення тут аж ніяк не первень і не самоціль. Наприклад, можна просто, наївно і довірливо споглядати дива світу. Хто споглядає самозаглиблено і жертвовно, тому слова підказує сама казка буття. Таке буває і поети такі бувають. І їхня творчість дивує та

захоплює. Однак, диво – річ рідкісна, зумисне не твориться. Ще можна рефлексувати, вивертати душу, і якщо душа чогось варта, то й вірші виходять достойні. Бертольд Брехт, прагнучи вхопити саму суть естетичного явища, запропонував такий критерій аналізу, як естетичний жест. Естетичний жест як основа стилю автора. Жести бувають високі, низькі, надто спрощені чи надто ускладнені. Жести бувають надумані, тоді естетичне явище позбавлене природної основи, а значить, це просто якась інтелектуальна вправа, цирковий трюк чи ще щось, а самого літературного явища немає.

Література не математика і точної формули однієї на всіх тут бути не може. У харківському літературному середовищі останніми десятиліттями (чи не століттями?) виробилася традиція, що нові автори приходять поколіннями, ось такі гурти-покоління. Олександр Бобошко, народжений у 1971-му році, прийшов сам-один. Так і представляє це покоління (народжених на самому початку 70-х) – сам-один. Біографічно складалося так, що він часто бував у далеких відрядженнях, через харківські літературні світлиці проходив гостем, до спілки (НСПУ) був прийнятий досить пізно, вже маючи вагомий творчий доробок. Він автор кількох книг поезії: «Ніч на п'ятницю» (2005), «Пора Терезів» (2006), «Шукран, Багдаде!» (2008), «У світі втрат і свят» (2009), «Жевріє» (2011), «Передспасся» (2014), «Біль і чернь» (2015), «А вона іще якось вертиться» (2016), «Номоhоmіnі» (2017), «Ще трохи травня!» (2018), «Достиглі дички» (2020).

У передмові до нової книги О.Бобошка («Достиглі дички») А. Стожук зауважує: «Не покоління змінюються – настав час інших людей, яких донині ще не було. І через це мультко і незвично, наче забрів на чудернацьке тирлисько новотворів. Волай, не волай, філософствуй, ніби якийсь любомудр, мало що здобудеш і ще менше втямиш. Бо у всьому є доцільність, а ти думаєш – ах, як недобре склалося, треба було б передбачити, щось переінакшити.»

Думаю, як може сприйматися в контексті засилля в новому світі «інших людей» сам заголовок нової книги Олександра Бобошка? Дички. Диво степових байраків, лісів та перелісків. Та ще достиглі! Чи наш сучасник, очі якого все життя пасуться на генетично збочених витворах людських рук, лукавих та зловмисних, ще здатен хоча б абстрактно зрозуміти, про що йдеться?

Вірші Олександра Бобошка – це передусім розмова про цінності. Хоча, за великим рахунком, будь-яка розмова зводиться до розмови про систему цінностей. Яка вона в кого? Більшість ліричних сюжетів побудована на протиставленні подій, вчинків, помислів, позначених вищими ідеалами, і навпаки – інтересами нижчого порядку:

Це ми, о, Боже, темні та лякливі.
Тобі уже, напевне, допекли ми.
Допоки ми – у тебе сум та біль.
(Де взятись іншим? – ось у чім питання.)
Доба добра... Була вона востаннє,
коли ще кожен кожного любив.

Цей двобій може відбуватися і в рамках однієї людської душі, наприклад, душі самого автора:

Безкрилим – біда: приланцюжені до
щоденно-буденного, надто земні ми.
Птахам – дифірамби, а янголам – німби,
а нам... топінамбур або помідор.
Та годі стогнати, радіймо дощу!
Молімося, аби він завчасно не вщух.

Легка самоіронія, м'яка усмішка, змішання в одну купу лексики, яка належить до різних стильових рівнів, усе це увиразнює мовну палітру, викликає симпатію в читача. Але такий вибір не зовсім типовий для нашого автора, для нього якраз більше властива контрастність зображення, драматична загостреність, високовольтна напруга між полюсами.

Кожен вірш починається як продовження обірваної дискусії, а все разом зливається в один монолог. Кожна книга як окремий монолог, а все разом – розмаїта мозаїка голосів. Чи діалог із самим собою є монологом? Мабуть, це все-таки монолог, лише позначений особливою драматичністю. Розглядаючи поетичні тексти О.Бобошка з точки зору філолога, я думаю: як багато тут цікавого матеріалу, скажімо, для написання курсової роботи на тему поетичного синтаксису. Ще більше роздумів викликає образно-семантичний аспект, розмаїття лексики. Оце змішання лексики з різних стильових прошарків, вживання іншомовних запозичень, здебільшого латинізмів, – з якою метою воно втілено? Ось цей віршик про їжачка вартий того, щоб його навести повністю:

Перший в поточнім сезоні їжак!

Звідкись він виліз, кудись *намилився*.

Я йому доброго дня побажав,

щоб не потрапити у немилість.

Я йому – хліба шматочок, та він

перетворивсь на колючу кулю.

...Хто там іще шарудить у траві?

Це його суджена чимчикує.

Може, в них зараз медовий місяць?

Не заважатиму, хутко змиюсь.

Роздивимось: «в поточнім сезоні» – лексика ділового стилю; «*намилився*», «чимчикує», «змиюсь» – розмовний стиль. В цілому дуже симпатична замальовка, позначена легким гумором, так втілюється в слова проста людська емпатія.

Слова іншомовного походження, як правило, посилюють іронічне звучання вірша. Лірична складова поезії О.Бобошка, звісно, вагома, але, мабуть, ще вагоміші соціальні складники. Хоча це дуже непросто – розділяти поетичні тексти за тематикою чи, скажімо, за ідейною наповненістю. Серйозні автори для таких аналітичних операцій надто цілісні.

Цілісністю позначена і вся творчість Олександра Бобошка, але попри все це є вірші з дуже виразною соціальною заглибленістю, в них надто відчутно проступають негаразди нашої сучасності:

Нещасний білий світ тепер коронавірусний,

тож маска – рятівний для всякого товар.

Немов холодний душ, коли ввімкнув новини:

«Лишіться вдома, бо ще рано в домовини».

В поетичні тексти автора густо вплітаються географічні назви, імена літературних героїв, тут чимало культурно-історичних алюзій, тут і наша сучасність іноді зовсім несподівано виявляється представлена іменами та подіями нашого абсурдного буття:

«Візьми мене в полон!» – кричить ефірі Винник.

Та звідки він такий талановитий виник?

Об'єкт нескромних мрій прекрасних «половинок»,

давно заповонив і ринок, і серця.

Тема пів року. Вічна тема в музиці та поезії. Досить густо представлена вона і в новій книзі Олександра Бобошка. Бентежна весна, радісне літо, щедра осінь. Є місце і для зими. Але лєвова частка душі поета все-таки належить осені з її жертвовною щедрістю. Ліричні журливі настрої, пластичні образи, філософська мудрість. Отже, образи осені, які приходять на зміну теплим, пахучим образам літа. Літо, воно «котиться динею Першій Пречистій в руки». А ще воно в серпні «спеченим яблуком котиться ген до фінішу». А осінь?

Повертаємося в думках до назви книги: «Достиглі дички». Образ-код, дуже непростий, на ньому можна перевіряти на приналежність до роду.

Вдалий вибір автора, коли начебто звичайне слово виростає в символ, випромінює свій сокровений смисл і вже весь поетичний контекст книги сприймається саме в такому освітленні.

Олександра Ковальова

м.Харків

Рідними стежками

Кожному з нас судилося народитися в певному місці в певний час, і вплинути на цей факт ніхто з нас не може. Ми не вибираємо батьків, Батьківщину, велику й малу. Ми це сприймаємо як даність і ростемо з більшим чи меншим ентузіазмом там, де нам випало рости. У підсвідомість кожної дитини чітко вписано мудрі слова Григорія Савича Сковороди, що вона, дитина, народжена на добро. А щоб так і сталося, потрібно всього на всього дві умови: щоб світ з любов'ю сприйняв нову істоту, а вона щоб відповіла йому взаємністю.

В залежності від літературного жанру на рівень майстерності автора впливають різні чинники: вміння вибудувати сюжет, поглибити підтекст, здатність переплітати експліцитні та імпліцитні складові тексту, і таких хитрощів тьма тьмуца. Та для дитячої літератури все ж головним лишається герой, тип героя. Слід зазначити, що проза Віктора Полянецького в цілому автобіографічна. Любов до півдня України, степів, ріки Бугу, враження від рідної природи, – усім цим він щедро наділяє своїх героїв. Його герої – здебільшого прості сільські хлопці, простодушні, довірливі, готові прийти на допомогу кожному, хто їй потребує, будь-то людина чи хтось із братів наших менших.

В основі його новел та оповідань, як правило, лежить якась подія. Через звершення такої події проявляється характер героїв. Часто цю подію важко зрозуміти сторонньому, чужинцеві, гостеві чи просто нашому збайдужілому до навкілля сучасникові. Адже глобальні процеси змінили

великий світ. Однак, в малому світі ще іноді діють старі ритуали. Про це йдеться в оповіданні «Криницю виливали». Віктор Полянецький вміє будувати сюжет динамічно, розгортати його навсібіч. Він малює яскраві картинки спекотної пори. І тут старій німецькій жінці, бабі Секлеті, спадає на думку повернути односельців на добру справу: вилити криницю. Як їй це вдалося, про це варто прочитати в колоритних, позначених місцевою говіркою описах письменника. А мораль самої події розкривають слова матері головного героя: «Секлета підбила односельців криницю виливати, бо, бач, до гуртового зараз немає нікому діла ніякого. Кожен за себе дбає. А так добру справу зроблять, а там, дивись, може, й дощ піде» («На гостинах», стор 14-15).

Письменник широко використовує місцевий колорит. У нього свій особливий підхід до вибору слова із синонімічного ряду. Там, де сучасний молодий автор вибере слово найпростіше, не обтяжене конотативними хитросплетіннями, там В.Полянецький відшукає слово з особливим колоритом. Бо в такому мовному світі живуть його герої. До того ж вони ще користуються предметами, які всі давно забули, наприклад, різне рибальське начиння: «Дід Опанас радив онукові із саком на сома йти, спеціально для цього дістав свій виріб з горища, підладнав, позав'язував обірвані куширами вічка, – цим саком хіба ж колись такі соми ловили!» («На гостинах», стор 21). Можливо, є сенс супроводжувати особливо колоритні тексти письменника коротенькими словниками.

Герой і природа в цих оповіданнях зливаються в одне ціле, в якому поклик природи сильніший і вагоміший. Так відбувається в оповіданні «Приглушило». Хлопець Сашко мав намір впіймати сома, щоб подарувати його коханій дівчині, але дівоче кохання виявилось химерним та ненадійним. Хлопець інтуїтивно шукає підказки в самої природи, бо природа завжди повертає людину на мудрі вчинки: «Зараз Сашко тільки одне знав достеменно: сомові в Бузі буде краще. Брѳохався у воді, стрімка течія

підбивала ноги, але стояв він кріпко, вперто йшов на глибину і лише за куширами опустил важку тушу. Цар річки ще якусь мить лежав, розправивши вуса, далі тріпнув наостанок хвостом – і зник... Сашкові здалося, що разом з рибиною ще щось зникло, він тільки не міг добре усвідомити – що саме? Чиста та пахуча вода бігла і бігла повз нього. Втратився лік часові, хлопець і холоду не відчував.» («На гостинах», стор29).

Глибоким трагізмом позначене оповідання «Журавлик», в якому автор перегортає одну з найпекельніших сторінок в історії України: життя в партизанському селі під час німецької окупації, зокрема, життя дитини. Тяжко поранений хлопчик повертається з партизанського загону в село. Перед читачем перебігають картинки, породжені плутаною свідомістю майже непритомної дитини. Знову виринає образ тяжкої, задушливої південної спеки: «Михайло один-однісінький серед розпеченого, мов пічні челюсті, степу. Коли ж ні, не один. Ондечки журавлик шкандибає, роззявив безпомічно дзьобика, важко дихає. У нього ж крило перебите! Стежка кривавиться. Теж, мабуть, водички, бідний хоче. Так де ж її взяти? Курличе жалібно, криком кричить од болю та безпорадності своєї, аж серце стискається.» («На гостинах», стор. 95).

Усе його коротеньке життя перебігає перед очима Михайлика. Хлопчикове життя відтепер переплетене з життям журавлика, він вже не відділяє власну долю від долі птаха: «... Він одразу упізнав цей степ. І Деренюха он у мочарах виблискує з-під зеленої осоки, жаби солодко кумкають у болоті, і слід червоний на траві: журавель пробіг. Ранили його в лісі, коли від партизанів ішов. Але Михайло нікому про це не скаже, клятву дав. Нічого, все минулося, бо й кулі витягли, кров спинили. Тепер заживе і знову полетить у піднебесся, закурличе, збираючись у теплі краї. («На гостинах», стор. 98).

Віктор Полянецький привертає увагу читача до дитинства того покоління, яке народилося або під час війни, або після неї. Він відбирає

сторінки, які особливо густо списані дитячими враженнями. Всі вони аж надто яскраві та переконливі. Письменник показує, як багато може винести дитяча душа, даруючи світові янгольське сяйво тепла та любові.

Олександра Ковальова

Харків

Містерія загадки

(Юлія Ткачова: Єднання, Київ, Український письменник, 2021)

Моє покоління належить до тих, хто з самого початку був приречений на розгадування загадок: в дитинстві, юності і особливо – в старості. З часом загадок лише більшало. Дитина через розгадування загадок долучається до радості буття, юність – до щастя, старість – до вічності. З дитинства приходить розуміння того, що все справжнє ховає в собі загадку. На жаль, більшість загадок розгадок не потребує, бо нічого загадкового в собі не містить. На жаль, і людина-загадка рідко такою є, а все більше імітує загадковість, за якою ховається звичайна і звична полова без зерна. На жаль, і в поезії золоті зернини справжності перехоплюють твій погляд не на кожному кроці. А вже коли перехоплюють, подиву твоєму немає меж: справжність, вічність – це ті категорії, що дуже непросто дотичні до людського життя-буття. Обмеженість – ось на що приречена людська істота вже тим, що смертна, що хоче їсти, що має дітей, які також хочуть їсти, людина обмежена мотивами соціуму, мотиви, скажімо прямо, незavidні, їх мета – провокувати нещирість, лицемірство, лукавство... Установка на успіх, як міна уповільненої дії, рано чи пізно знищить у людині все людське. Успіх, як показує віковичний людський досвід, – не для поетів. Тарас Шевченко

опинився в казематі, а стежа успіху в'юнилася десь біля царського двору. Йому нічого не варто було ступити на неї, не ступив. Чи була людиною успіху Леся Українка? І не могла бути! «Десь, колись, в якійсь країні/ Проживав поет нещасний,» – писала вона у «Давній казці». Де зона комфорту для щасливого серед нещасних, багатого серед бідних, здорового серед хворих? Людиною успіху був і є Віктор Медведчук, а Василь Стус лишається людиною покликання. Є ті, у кого немає «зерна неправди за собою». Є такі, що звикли жити і не лукавити. Здавалося б, що простіше? Квіти поезії цвітуть собі як хочуть і де хочуть, але проростають вони не на будь-якому ґрунті.

Поезія Юлі Ткачової мені подобалася з тих її перших віршів, які я колись прочитала на нашому традиційному регіональному літературному семінарі. Гарні вірші, ну, то й що? У нас тут гарних віршів, як копиць сіна в сонячне літо. Якийсь інший погляд на поезію цієї авторки в мене з'явився після її другої книги («За склом»). Треба було перекласти німецькою мовою кілька віршів для нашого німецького гостя письменника Міхаеля Целлера, який перебував у Харкові як осінній літературний резидент 2019-го року. Коли читаєш для того, щоб відтворити поетичний текст іншими мовними засобами, уся образно-семантична картина постає іншою. Це як ідеш весняною стежкою і раптом бачиш у траві не квіти, а широко розплющені очі квітів, і ти боїшся на них наступити. Ти мусиш змінитися, може, навіть навчитися літати, щоб на ці квіти не наступити. Квіти, овочі, фрукти, така дивна простота зображення, простота як надмірна присутність кисню, озонне очищення, присутність абсолюту:

Золотоволоса
Осінь кошик носить.

А у ньому рясно!
Всіх охочих, ласих

Осінь пригощає

Медом, з липи чаєм...

«Яблука і груші,
Вітерцю, пострушуй!»

Виноград, горіхи,
Соняхи – на втіху.

Кавуни і дині,
Баклажани сині –

Така простота, як віра в Бога, вона або є, або її немає, це те, що дароване комусь іншою силою (на яких умовах, нам невідомо), і будь ти хоч тисячу разів мудрецем, нічого іншого не вигадасш (див. роздуми на цю тему Є.Барана у передмові до нової книги поетеси). Нова книга має промовисту назву – «Єднання». Вона складається з трьох розділів: «Уроки світу»; «У Божих долонях»; «Метелик із адресою щастя». У першому розділі авторка пропонує читачеві переважно свою громадянську лірику. Зоровий ряд підсилює психологічну напругу, причому, ці зорові образи, як правило, виростають з народнопісенного, фольклорного ґрунту, як наприклад, образ тополь, вже ким тільки не оспіваний, але в поетичному контексті Юлії Ткачової він звучить свіжо і незужито:

Тополі свічечками край дороги...

Й вона – неначе викладена Богом.

Та важко нею йти – не чути звуків.

Лише один – мого серця стукіт!

Серце поета як камертон – це один із лейтмотивів лірики нашої авторки.

Образ жінки, жінки-матері, матері-України – і все це на трагічному фоні сучасної війни:

Ця жінка в чорнім бреді до храму,

а очі сині були колись.

Наснився син їй: «Матусю, мамо,

згадай про мене та помолись».

Зайшла у церкву – і до розп'яття –

душа ж порожня, як храм вночі.

Барвисті квіти – на чорне плаття.

В очах від болю душа кричить.

17.06.2017

До речі, цікаво виписана фонічна структура вірша, оці контрастні алітерації: «с-с-с» (сині; колись; наснився син) – «м-м-м» (матусю, мамо; про мене; помолись). Поєднання зовнішнього та внутрішнього в драматизмі поетичних образів: Барвисті квіти – на чорне плаття./ В очах від болю душа кричить.

Трагічний фон сучасної війни, він ні на мить не залишає душу нашої авторки:

Навшипиньках смерть за спиною моєю –

і ледве чутно аромат елею... *21.10.2017*

В Україні йде війна –

біль батькам і смерть синам. –

Чуємо ми постійне нагадування. Душа поета влаштована так, що її гармонію порушує щонайменший дисбаланс світової гармонії. Не може серце поета так розмежувати дійсність, щоб окопи були окремо, а особистий затишок окремо, такий невмолимий закон співіснування різнорідних матерій буття.

У своїй громадянській ліриці Юлія Ткачова нерідко вдається до дидактичних прийомів, моралізаторства (іноді аж надто прямолінійного), в її образний ряд прориваються відверті жести плаката, лозунгу тощо:

То чого чекаєш? Дій, людино!

І твори свій простір без зупину.

21.07.2018

Самоти не жди ти, друзів щоб цінить.

Бережи, що маєш! Зараз і в цю мить.

28.07.2018

Часом, читаючи поетичні рядки цього розділу, думаєш, що тут годилася б трохи тонша манера стиліста:

І безліч радісних версій...

В Бога не буде догани!

16.03.2018

Погодьтеся, що в арсеналі Бога «догана» навряд чи один із засобів удосконалення людської природи. Але (і це дивовижно!) є магічна дія контексту! У поетичному контексті віршів Ю.Ткачової ці гріхи-огріхи не псують загального піднесено-урочистого настрою від присутності високої поезії: «Є мир – нема сполоханого птаха.»

«У Божих долонях» – це назва другого розділу книги. Бог тут згадується у кожному вірші. Вірш-молитва, вірш-роздум, вірш-сповідь. Це по-справжньому сповідальна поезія. Душа шукає розради, душа ділиться болем і радіщами, душа радіє, що буде почута і Богом, і своїм ближнім, адже щастя людського життя саме в тому і полягає, щоб було єднання: єднання душі з Богом, з усім світом, зі своїми ближніми:

ЄДНАННЯ

Так відчинила вікна,

наче покликав Бог!

Стільки відразу світла –

вистачить і на двох.

Світло у лику Божім,

що і не видно сліз.

Ми з Ним у чомусь схожі –

любимо дощ і ліс.

Дощ – то молитва тиха.

В лісі – роздол душі.

Вітер в обличчя диха –

з Богом ми не чужі.

29.10.2017

Усе людське життя – це розмова з Богом, з першим подихом починається, з останнім закінчується. Усе людське життя – це іспит Божий. Тільки Богові відомо, як ми його витримуємо. Він наш учитель і суддя.

Напнув Ти намет зоряний,
пустив на землі корені.
Намет розіпнув Ти плоті,
Щоб ми не махнули: «Потім!»
Вже дух Твій на волосині –
все небо у голосінні.

29.05.2017

Які б не були випробування Господні, людина має їх прийняти й витримати, людина має проявляти довіру до Бога в повній мірі, тоді з'являється надія на порятунок. Поезія Юлії Ткачової повниться абсолютним оптимізмом. Приклад, гідний захоплення та наслідування:

Віра із любові пророста.
Ближній завжди з рисами Христа!
Він казав:
«На світ дивитись вміти
з радістю, захопленням, як діти!»
А коли земля з-під ніг пливе –
то не смерть, портал в життя нове.

28.06.2018

У Юлії Ткачової віра в Бога людяна і тепла. Вона не намагається судити ближнього, вона простягає йому в своїх руках усе, що має сама, усі багатства світу, які змогла втілити в поетичні образи. Вона на них багата, їй для своїх близьких та рідних не шкода нічого! Це приваблює, це зачаровує.

Третій розділ має дещо дитячу назву – «Метелик із адресою щастя». У цьому розділі ми знаходимо майстерні зразки медитативної, пейзажної, інтимної лірики. Медитація як сповідь, однак, про що б не думала, думки

приведуть до того, що болить найбільше, захоплює найглибше, підіймає найвище. Звісно, такі можливості має лише кохання:

З тобою лиш, коханий, я расту!
З падінням набираю висоту.
І в цьому світі я живу крилато,
бо кожен будень із тобою – свято.

25.06.2018

Присутність коханого як єдина гарантія своєї присутності в світі. У цьому і полягає смисл справжньої любові – у єднанні. Двоє як одне ціле, як цілий світ:

ЛИСТ

В душі любов, молитва на устах –
оці скарби до зір я посилаю.
Я бачу: вже напівпрозорий птах
несе листа мені з-за небокраю.

03.07.2018

Присутність коханого як гарантія олюднення світу. Антропоморфізм – основний засіб народної поезії, Юлія Ткачова неодноразово звертається до нього і робить це майстерно та доцільно:

Берізки в інеї сріблястим
стоять укупочці, удвох.
По вінця у своєму щасті –
їх повинчав зимовий бог.
Та ось берізки аж до стелі,
тут на папері, на столі!
Моя рука стежину стелить
до них у сніговій імлі.
Вже я творець, тож повинчаю
їх легко, радісно, навік!
Закінчила роботу. Чаю
приніс мій любий чоловік.

15.01.2019

Процес творчості як містерія, через натхнення поет відчуває в себе за спиною подих вічності, магія слова преображає усе суще на світі. Де закінчується пейзаж, що його вловлює око за вікном («за склом»), і де починається крилате позачасся поета? Перехід цей невловний, як і все в світі магії:

Липа тягне віти до вікна –
і від цвіту солодко мені.
Простягну долоні навмання.
Радісно так джмелик забринів.
Липа золотавий свій пилوک
струшує на мене залюбки
із усіх доріжок-гілочок,
щоб були щасливими стежки.

15.06.2018

Гілочки-доріжки, для кого вони? Для джмелів, бджіл, очей поета або читача? Загадка залишається загадкою. Є загадки, які не можна розгадати та й не варто того робити, бо розгадати означає – спростити. Книга закінчується світлим весняним віршем:

В мене весна вже розкинула віти,
на підвіконні квітує вона.
Може, кохання то наше так квітне?
Я – твоя юнка, а ти – мій юнак!
І не важливо якого ми віку –
очі зоріють, а в серці – вогонь.
В небо зйду я чи зойком, чи криком
від пелюстково-весняних долонь...

14.02.2020

Колись (наприклад, у 60-і роки минулого століття) була мода на поезію і поети (навіть не розпіарені до неба), досить легко збирали ледь не стадіони. Сьогодні майже всі не встигають читати у фейсбуці самих себе. То для кого тоді написано ось цю поезію – просту і нелукаву? Чи хтось прорветься до неї крізь хащі суєти суєт? На це можна відповісти, що у Бога для всього є своя, недоступна нашій обмеженій уяві, бухгалтерія, у якій все враховано і всі пораховані, в тому числі й читачі книги «Єднання».

Олександра Ковальова

Харків

Сповідь редактора

(Олександр Шугай: Ліна Костенко: Я все, що я люблю...

Київ, видавництво «Дніпро», 2021)

У листопаді 2017-го року за участі Івана Драча та Олександра Шугая, автора книги «Цвіт вишні, або Втрачене кохання Василя Мисика», в Харківському Будинку письменників вшанували поета Василя Мисика. На цей припізнаний захід (В.Мисик народився в сонячному липні), крім київських гостей, прийшло чимало харківських поетів-шістдесятників, для яких Василь Мисик був і лишається культовим поетом. Олександр Шугаю

вдалося віднайти маловідомі епізоди з життя поета, зворушливо торкнутися заповітних струн його серця. Тож не дивно, що «Цвіт вишні» надовго залишився в пам'яті харківських читачів.

Олександр Шугай (поет, прозаїк, есеїст, перекладач) відомий масовому читачеві передусім як дослідник життя і творчості І.Багряного, А.Казки, Гр. Тютюнника, В.Мисика. І от читач тримає в руках його нову книгу, жанр якої визначити не так просто. Роман-сповідь. Сповідуються, як правило, ліричні поети, редактори свідомо до такого жанру не вдаються, та ще коли йдеться про літературу часів тоталітарних режимів. А тут саме спроба сповіді, спроба подати потік свідомості, який на своєму шляху захоплює все, що було причетне до головної події: підготовки до друку однієї з поетичних книг Ліни Костенко. Кінець сімдесятих, початок восьмидесятих. Вже саме ім'я Ліни Костенко в ті часи діяло, як розряд електричного струму. Комуś від цього енергетичного дотику виростали крила, когось починало корчити. З Ліною Костенко українцям пощастило, як мало з ким та чим іншим. Адже якщо народ має поетесу такого рівня, такої потужності, такої сили душі і серця, то для нього не все втрачено. Як педагог з півстолітнім стажем можу засвідчити, що рідко кого з поетів так з покоління в покоління люблять школярі, студенти, вчителі. Адже були й інші талановиті поети, мученики, які принесли непомірні жертви на олтар історії. Наприклад, Василь Стус. Його шанують, але по-справжньому люблять рідко. Чому? Бо він вивертає душу, а не кожна душа те вивертання може витримати. Він суддя, а не кожен готовий до безкомпромісного суду. Лірична героїня поезії Ліни Костенко інша: вільна, крилата, казково всемогутня, безстрашна, як мала дитина, наче їй невідомо, наскільки цей світ насправді страшний і нещадний. Читач поринає в цю стихію творення казково-крилатого світу і вже йому здається, що й він сам такий: вільний, безстрашний і т.д. Поетеса таким чином ніби ошляхетнює свого читача. Все це відбувається на рівні найпотаємніших порухів душі, найглибших потоків підсвідомості, це якийсь поетично-містичний гіпноз. За все це простий читач Ліни Костенко глибоко вдячний і віддано її любить. Але, як відомо, геніїв люблять не всі. Та й самі генії в реальному житті можуть виявитися далеко не янголами. Як воно – бути редактором книги вимогливого генія, коли навколо ще орда недоброчливців, заздрісників, а над головою всевидюще око цензора?!

Саме про це йдеться в книзі Олександра Шугая «Ліна Костенко: Я все, що я люблю...». Книга читається на одному подиху, як зазвичай читаються талановиті детективи. Тут багато загадкового, тут також домінує інтрига, кого і на якій сторінці буде вбито. Лише вбито буде не так, як у детективному

романі, бо насправді йдеться про літературний процес, про письменницьку репутацію, де багато майстрів надувати щоки, випирати наперед животи, але кожен знає ціну іншому, у кожного репутація не позичена, а своя власна.

Олександр Шугай тче полотно своєї редакторської сповіді досить непросто, перемішуючи близьке і далеке, приватне та офіційне, в одній і тій самій точці перетину опиняється найсокровенніша емоція і всебічно вивірена аналітична думка. Ліна Костенко подала до видавництва «Молодь» свою нову поетичну книгу з попередньою назвою «Передгроззя». Початок роботи над книгою у видавництві припадає на весну 1978-го року. Книга вже з іншою назвою («Неповторність») вийшла друком на початку осені 1980-го року. Для сучасного читача в книзі О.Шугая міститься багато інформації про саму атмосферу літературного життя того часу, про понадхмарний рівень заідеологізованості кожного кроку не тільки редакторів, а й усіх, хто хоча б якимось боком був причетний до художнього слова та маніпуляцій навколо нього. «Молодь» – це було не просто видавництво, це була і своєрідна філія КДБ, і майданчик для прояву активності комсомольців, прояву комсомольської відданості та всіх інших комсомольських чеснот. Не дивно, що на внутрішню рецензію рукопис Ліни Костенко дали Борису Олійнику, комсомольцю за покликанням, який довго тримав рукопис у себе, а потім повернув його в редакцію, вилучивши силу силенну найчудовіших віршів авторки. Звісно, Ліна Костенко не прийшла від цього в захват. Ось так перед нашими очима поволі-поволеньки розгортається карколомний сюжет підготовки книги до друку в умовах, коли ті, хто любив і шанував творчість найвидатнішої поетеси нашого часу, був позбавлений можливості позитивно впливати на прискорення виходу книги в світ, а хто мав владу і можливість впливу, робив усе, щоб нову книгу спотворити, видати її в усіченому варіанті і щонайменшим накладом. Перед очима читача проходять більш і менш відомі автори, забронзовілі класики і ті, що лишилися поза літературними олімпіадами. Трагічні епізоди стоять поряд з епізодами комічними, як, наприклад, ситуація з виходом друком поетичної антології «Комсомоле, доле моя», основу якої склали вірші, які надійшли на конкурс, присвячений 60-річчю ВЛКСМ. Ця халепа трапилася 1979-го року. Вже коли книгу надрукували, з'ясувалося, що у вірші, який відкривав це видання, ніхто з редакторів не помітив помилку. Замість «Барабани пафосу, вперед», у подарунковій ювілейній книзі стояло: «Барани пафосу, вперед!». Коментарі тут зайві...

Робота над рукописом Ліни Костенко – головна сюжетна лінія книги, усе інше і всі інші персонажі в тій чи іншій мірі дотичні до цієї події. Уже

згаданий комсомолоцентричний Борис Олійник, найвідоміший поет-шістдесятник Іван Драч, Григор Тютюнник, Дмитро Павличко, жива легенда української літератури Борис Антоненко-Давидович і багато-багато інших. У нібито побічних замальовках-портретах читач-філолог відкриє для себе багато нового. Подаючи своє розуміння тих чи інших принципів творчої манери різних авторів, Олександра Шугай звертається до думки інших дослідників. Нам, харків'янам, приємно бачити серед рясно цитованих вдумливих «свідків історії» харківського поета Олексія Ковалевського, який написав надзвичайно глибоке дослідження про творчість Ліни Костенко.

Приваблює особлива делікатність подачі матеріалу, глибоко шанобливе ставлення до поетеси, її рідних, особливо до її чоловіка Василя Васильовича Цвіркунова, який також доклав чимало зусиль, аби рукопис побачив світ, щоб вірші дійшли до читача у неспотвореному комсомольцями та гебешниками вигляді. Цікаві сторінки, на яких описано роботу над рукописом в Ірпені, де панувала своєрідна атмосфера письменницького життя-буття. Першу рецензію на нову книгу (сигнальний примірник!) написав незабутній Михайло Слабошпицький, дійсно критик від Бога, який, як ніхто, прочитував практично все, що з'являлося в українській літературі. Для нашого часу така жага до читання, така спроможність перелопачувати гори книг та рукописів, – це щось із розділу фантастики. Багатьом сучасним авторам ліньки перечитувати навіть свої власні, так би мовити, твори, їх вистачає хіба що на кілька рядків у фейсбуці.

Дуже зворушливі сторінки, присвячені власному родинному життю автора, взаєминам у родині, батькові, матері, але найцікавіше описано перші кроки маленької Оксанки, оце неповторне відкриття для себе великого світу людського життя очима дитини.

Взагалі, переказувати цікаву книгу – справа невдячна та навряд чи й потрібна. Варто просто показати читачеві на полицю з цією книгою і сказати: «Тут варто зупинитися. Це варто прочитати та осмислити». І все. А далі читач сам вибудовує своє враження, сам обдумує та аналізує...

Олександра Ковальова

Харків

